

ÚVODNÍK

Moderní technologie, člověk a právo

Redakce *Právnicka*, jak si pravidelní čtenáři našeho časopisu již zvykli, čas od času využívá různých výročí k uspořádání čísla, v němž se přispěvatelé vyjadřují z různých úhlů pohledu k určitému tématu. Články v tomto sešitu se zaměřují na problematiku vztahu práva a moderních technologií. Děje se tak u příležitosti třicátého výročí slavnostního připojení Československa k internetu, k němuž došlo 13. února 1992 v pražských Dejvicích z posluchárny číslo 256 Fakulty elektrotechnické Českého vysokého učení technického.

Moderní technologie přinášejí nebyvalé možnosti. I v minulosti se objevila technická řešení ve své době moderní, která měla vliv na člověka, společnost a možnosti zkoumání, poznávání a ovlivňování světa. Namátkou: kolo, čerpadlo, knihtisk, parní stroj, železnice, štěpná jaderné reakce, kardiostimulátor. Patří k přirozenosti člověka, že stále usiluje měnit, zdokonalovat, vymýšlet nová řešení nebo o nich alespoň snít. „*My přijdem!*“ volal v roce 1878 ke hvězdám *Jan Neruda* nadšený z cvalu parních lokomotiv a spřahající blesk k myšlenkám, aniž tušil, že uplyne celé století, než se do vesmíru vydá první Čech. Dnes již jednotlivé počiny objevování a dobývání kosmu nepatří k událostem, které by budily všeobecný úžas a plnily první stránky novin. Koho z těch, kdo vědí o Gagarinovi a Vostoku 1 nebo Armstrongovi a Apollu 11, vzrušila třeba zpráva o misi STS-82 raketoplánu Discovery, k níž došlo na den přesně pět let po připojení Československa k internetu?

Jistěže ani začlenění největšího z malých evropských států do „sítě sítí“, navíc pár měsíců před jeho rozpadem, nebylo ničím globálně světoborným. Tím byla spíše první krátká textová zpráva z mobilního telefonu, jejíž třicetiletí se letos dovrší 3. prosince. Ostatně ani u nás možnost využívat internet nezbudila tehdy nějaký mimořádný ohlas. Internetu se v našich zemích otevřela cesta k všeobecnému používání až po liberalizaci digitálního trhu na přelomu let 1995 a 1996. Dnes jde o úkaz pevně spojený s aktuálními časy. Kdo uvažuje, co je typické pro přítomnost, zřejmě ho nejprve napadnou právě web a internet: usnadnily propojení velkého množství lidí v celoplanetární pavučině. Digitalizace dat umožňuje prostřednictvím webových vyhledávačů nacházet informace s minimální investicí času a námahy. Jde o technologické zařízení tak prosakující do našich životů, že jiné zázraky techniky ustupují ve vnímání přítomnosti do pozadí. Ve stínu internetu jsou třeba velký hadronový urychlovač (LHC) spuštěný v roce 2008, zařízení S.A.W.E.R., využití technologie mRNA ve farmacii nebo pokroky při výzkumu Marsu. Rozvoj robotizace a automatizace různých procesů vnímá průměrný obyvatel státu nanejvýš přes chytré telefony, robotické vysavače a 3D tiskárny.

Na technický pokrok postupně reaguje i právo. Stejně jako byl pro zákonodárce XIX. století výzvou rozvoj železnic a vznik automobilismu, na něž se u nás postupně reagovalo od vydání předpisů o ručení železničních podniků (1869) nebo o jízdě silničními parostrojí (1875) až po zákony současné doby, a pro zákonodárce XX. století třeba letectví (kodifikované u nás nejprve zákonem z roku 1925) nebo využití jaderné energie (reflektované zprvu v roce 1976 stavebním zákonem), nastupují před zákonodárce tohoto století nová zadání. Podobně jak se postupně vyvíjelo dopravní, jaderné nebo medicínské právo od svých prvních úprav, čeká analogická cesta i zákonné regulace dalších technologií, jež dnes označujeme jako moderní. Naše redakční výzva z loňského května oslovila možné přispěvatele

k zaměření na tuto problematiku. Výsledkem byl značný ohlas zájemců do dnešního čísla přispět. Uveřejňujeme ani ne třetinu z nabízených příspěvků: ty, které obstály v recenzním řízení a jejichž autoři zvládli konečnou úpravu svých textů v termínech nezbytných pro technickou přípravu čísla.

Snad se hodí připomenout, že od vynálezů luku, bronzu a kola se toho do dnešních dob sice mnohé změnilo, ale určující algoritmy chování a myšlení lidí zůstávají v podstatě stejné. Efialtovo zrádovství se nijak neliší od proradnosti moderních zrádců, dilema Antigony se neliší od lidských dilemat dneška. Aktuálně se veřejný prostor plní slovy jako *fake news*, *hoax*, *post-truth* nebo *post-fact*. Nejedno má za to, že označují něco nového, co tu nikdy nebylo, jedinečného pro naši dobu. Covid-19 a koronavirové mutace ohrožující naše zdraví i životy, ale i opatření, jimiž se veřejná moc snaží už přes dva roky bránit infekci, vyvolávají gejzíry názorových válek, protestů a hádek, kde se to *fake news* a *hoaxy* jen hemží. Inu, kdo si přečte *A Journal of the Plague Year: Being Observations or Memorials, Of the most Remarkable Occurrences, Wellk as Privat*, od jehož prvního vydání uplyne příští měsíc tři sta let, zjistí, že *Daniel Defoe* vylíčil v *Deníku morového roku* obdobné reakce lidí na nákazu a na obranu před ní, včetně šíření falešných a poplašných zpráv a jejich popírání, jaké pozorujeme i dnes.

Příběh lidského druhu je klikatý, složitý a přece v leccěms stále stejný. Moderní technologie mohou život usnadnit, ale pojí se s nimi rizika. Hlavně však mohou sloužit také k vytváření nových forem nevolnictví. Ani to není stigma postmoderní doby. Na hrozbu, že člověk se vlivem technického pokroku, nových forem práce a bytnění státu lehce může stát z lidské bytosti jen „číslem, jednotkou mezi tisíci“ upozorňoval už *Emil Svoboda*. Moderní technologie mohou usnadnit a zkrášlit lidem život, mohou také zplodit *Metro-polis* a *Panopticon*. Takovým záměrům, stateční právníci často bránili, ale, jak víme, jiní opakovaným snahám despotismu umetali cestu.

Redakce děkuje autorům příspěvků přijatých do tohoto monotematického čísla. Komise složená převážně z členů redakční rady vybrala stať, kterou považovala za vědecky nejprínosnější. Členové komise *Karel Eliáš*, *Mária Patakyová*, *Josef Skála*, *Michal Šejvl* a *Jan Wintř* se vyslovili pro studii *Jakuba Handrlici* s názvem *Nemesis nových technologií v jaderném právu*. Autor obdrží od vydavatele *Právnicka* mimořádný honorář ve výši 12.000 korun.

STATI

Nemesis nových technologií v jaderném právu

Jakub Handrlica*

Abstrakt: Přeprocessování jaderných odpadů, hlubinná úložiště, malé jaderné reaktory – to jsou tři nové typy technologií, jejichž budoucí nasazení je v oblasti mírového využívání jaderné energie v současnosti intenzivně diskutováno. Předpokladem pro takové nasazení je nejenom splnění technických parametrů, ale také existence odpovídající právní úpravy. Tento příspěvek se zamýšlí nad otázkou, jestli je současné právo na tyto nové technologie připraveno. V širší rovině má tato stať ambici přispět do teoretické diskuse o vzájemném vztahu mezi právem a novými technologiemi. Prezентuje tezi, že zatímco novým technologiím je inherentní určitá míra neznáma, co se týče jejich dalšího vývoje, normativní systém práva je ve své podstatě statický a má omezené možnosti reagovat na nepředvídatelný vývoj v budoucnu. Vztah práva a nových technologií je limitován tímto pnutím.

Klíčová slova: jaderné právo, právo nových technologií, malé jaderné reaktory, technologie přeprocessování, hlubinná úložiště

Úvod

Toto zvláštní číslo časopisu je věnováno vztahu práva a nových technologií. S ohledem na význam, které má mírové využívání jaderné energie pro náš stát, má tato stať za cíl věnovat se nastíněnému tématu z perspektivy nových technologií, které jsou v současnosti předmětem diskuse v této oblasti.¹ Jejich nasazení na našem území lze s určitou mírou pravděpodobnosti v blízké nebo vzdálenější budoucnosti očekávat, a to za předpokladu, že nedojde buď k razantní změně politických preferencí² ohledně mírového využívání jádra, nebo k překvapivému pokroku ve vědecké oblasti, který by nabídl alternativní řešení.³ Jedná se konkrétně o tři následující technologie: přeprocessování jaderných odpadů, hlubinná úložiště a malé jaderné reaktory.⁴

* Prof. JUDr. Jakub Handrlica, DSc. Katedra správního práva a správní vědy, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: jakub.handrlica@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2274-0221>.

1 Ambici tohoto článku je současně navázat na starší odborný diskurs, který byl ohledně vzájemného vztahu právního rámce a jaderných technologií na stránkách tohoto časopisu veden v době nasazení prvních energetických jaderných reaktorů na našem území. Srov. ELIÁŠ, J. – ŠVÁB, J. Mírové využití jaderné energie – prevence a odpovědnost. *Právník*. 1972, roč. 111, č. 5, s. 393–402, a ELIÁŠ, J. – ŠVÁB, J. Mírové využití jaderné energie – funkce pojištění. *Právník*. 1972, roč. 111, č. 10, s. 854–862.

2 Například v důsledku jaderné nebo radiační nehody, která by měla závažné přeshraniční důsledky. Na tomto místě lze uvést, že k takové nehodě by nemuselo dojít v zařízení provozovaném na našem území. I nehoda, ke které by došlo na území jiného státu, by mohla razantně ovlivnit tuzemské politické preference co se týče energetického mixu.

3 K takovému pokroku by mohlo dojít například v oblasti jaderné fúze, která by mohla *pro futuro* nabídnout zcela nový typ energetického zdroje.

4 Mezinárodní agentura pro atomovou energii (dále jen „MAAE“) definuje malé jaderné reaktory jako reaktory s výkonem do 300 MWe, zatímco střední reaktory mají vnější výkon od 300 do 700 MWe a velké reaktory výkon nad 700 MWe. V rámci kategorie malých jaderných reaktorů bývá ještě odlišována specifická subkategorie tzv. mini-reaktorů s výko-

Technologie přepracování je tuzemskému průmyslu dlouhodobě známá. Část jaderných odpadů produkovaných v tuzemských výzkumných reaktorech je v současnosti odesílána k přepracování do Ruské federace. V rámci procesu přepracování dochází nejenom k vytvoření nového paliva, ale také k produkci dalších odpadů, které jsou následně navraceny do České republiky.⁵ Na základě současných diskusí lze předpokládat, že další rozvoj technologií přepracování v budoucnosti umožní odpad přepracovat tak, že objem nového paliva bude mnohem vyšší, a naopak, objem odpadu bude nižší. V takové variantě by bylo možné uvažovat o přepracování přímo na území našeho státu, který doposud vlastními přepracovacími kapacitami nedisponuje.

Zatímco představa provozu technologie přepracování na našem území je v současnosti toliko hypotetická, s technologií hlubinného ukládání jaderných odpadů se pro budoucnost počítá. Dle současného stavu poznání je umístění jaderných odpadů do hlubinných geologických struktur jedinou realizovatelnou variantou, která zajistí bezpečné uložení těchto substancí.⁶ Nutnost zřídit na našem území hlubinné úložiště je současně závazkem plynoucím České republice ze Společné úmluvy o bezpečnosti při nakládání s vyhořelým palivem a o bezpečnosti při nakládání s radioaktivními odpady.⁷ Zřízení hlubinného úložiště se na našem území v současnosti předpokládá po roce 2065. Po jeho zprovoznění do něj budou navedeny jaderné odpady, které jsou v současnosti na našem území skladovány v meziskladech.⁸ Po několika desetiletích provozu bude naplněné hlubinné úložiště uzavřeno a v následujícím období bude monitorován jeho vliv na okolí.

Konečně třetí v současnosti diskutovanou linií budoucího technologického vývoje jsou malé jaderné reaktory.⁹ Ve srovnání s konvenčními reaktory, které jsou dnes provozovány jak v tuzemsku, tak i v zahraničí, nabízí technologie malých jaderných reaktorů řadu technologických a ekonomických výhod.¹⁰ Za prvé, technologická příprava malého jaderného reaktoru implikuje nesrovnatelně menší požadavky na čas a finance než příprava konvenčního reaktoru. Za druhé, technologie malých jaderných reaktorů je velice flexibilní a může představovat řešení energetických potřeb v těch případech, kdy by zřízení konvenčního reaktoru bylo buď finančně náročné nebo technologicky nemožné. Malé

---

nem do 50 MWe. Tento článek bude používat termín „malé jaderné reaktory“ pro technologie s uvedeným výkonnostním vymezením, zatímco pro střední a velké reaktory bude používán termín „konvenční reaktory“.

⁵ To je reflektováno v naší právní úpravě, která v principu dovoz radioaktivních odpadů na naše území zakazuje (§ 7 odst. 3 zákona č. 263/2016 Sb.), předpokládá ovšem výjimku pro případ dovozu odpadů, které jsou produktem přepracování v zahraničí.

⁶ V odborných kruzích byly v minulosti diskutovány i jiné možnosti, zejména dlouhodobé ukládání v přípovrchových úložištích, ukládání do geologických struktur mořského dna, nebo vyslání jaderných odpadů do kosmu. Uvedené varianty jsou v současnosti z různých příčin právního a technologického charakteru považovány za nerealizovatelné. Další rozvoj technologií přepracování v budoucnosti by měl potenciál objem jaderného paliva, které je nutno uložit, dále limitovat. Jeho úplná eliminace se v současnosti ovšem nejeví jako reálná.

⁷ Společná úmluva, Preambule, bod (vi) (konečnou odpovědnost za zajištění bezpečnosti při nakládání s vyhořelým palivem a radioaktivními odpady nese stát, na jehož území tyto substance vznikly).

⁸ Alternativou je uložení těchto odpadů do mezinárodního úložiště, které by mohlo být zřízeno na území některého ze sousedních států. Tuto eventualitu výslovně předpokládá i Preambule Společné úmluvy ve svém bodu (xi), když konstatuje, že „za určitých okolností by bezpečně a účinně nakládání s vyhořelým palivem a radioaktivními odpady mohlo být podpořeno prostřednictvím dohod mezi smluvními stranami o použití zařízení jedné z nich ku prospěchu jiných stran, zvláště v případech, kdy odpad pochází ze společných projektů“.

⁹ V odborném diskursu je používán i termín malé modulární reaktory.

¹⁰ Srov. BLACK, G. – SHROPSHIRE, D. – ARAÚJO, K. Small Modular Reactors (SMR) Adoption: Opportunities and Challenges for Emerging Markets. In: INGERSOLL, D. – CARELLI, M. (eds). *Handbook of Small Modular Nuclear Reactors*. 2nd edition. Amsterdam: Elsevier, 2021, s. 566–568.

jaderné reaktory mohou také představovat řešení omezených možností existující rozvodné sítě a odstranit tak problémy některých specifických lokalit. Za třetí, malé jaderné reaktory jsou technologií, která má ambici významně přispět k procesu dekarbonizace a k proměně směrem k nízkouhlíkové ekonomice. Současně je zapotřebí uvést, že technologie malých jaderných reaktorů představuje alternativu, co se týče hrozících rizik plynoucích z provozu jaderného zařízení, a lze tedy předpokládat, že společnost bude tyto technologie akceptovat lépe než další provoz konvenčních jaderných reaktorů.¹¹ Ze všech uvedených důvodů jsou technologie malých jaderných reaktorů i u nás předmětem relativně intenzivní pozornosti.¹² Výzkumné projekty v současnosti probíhají i v řadě jiných zemí, zejména v USA, Francii, Velké Británii a v Japonsku.

Lze konstatovat, že minimálně některé z výše uvedených technologií budou na našem území v budoucnosti provozovány. V souladu se závěry zahraniční jurisprudence¹³ tento článek vychází z premisy, že předpokladem pro takový krok je nejenom zajištění vysoké míry bezpečnosti takového provozu, ale také existence právního rámce, který by rizika spojená s provozem těchto technologií adekvátně reflektoval.

Tento příspěvek se v kontextu tématu tohoto zvláštního čísla zamýšlí nad otázkou, které deficity lze v současné právní úpravě ve vztahu k budoucímu nasazení výše uvedených nových technologií identifikovat. Tato otázka bude předmětem analýzy v první části tohoto článku. Ve druhé části bude pozornost věnována otázce, jakými prostředky by nová právní úprava mohla na tyto deficity reagovat. V návaznosti na závěry těchto dvou částí má část třetí ambici být příspěvkem do teoretické diskuse o vzájemném vztahu mezi právní úpravou a novými technologiemi.

1. Nové technologie a existující právní úprava

Závod na přepracování jaderných odpadů v současnosti na našem území provozován není. Skutečností ovšem je, že právní úprava v oblasti jaderné bezpečnosti¹⁴ s touto technologií výslovně počítá.¹⁵ Případné umístění, výstavba a provoz takového závodu v budoucnu budou podmíněny vydáním povolení ze strany dozorového orgánu v oblasti jaderné bezpečnosti, kterým je Státní úřad pro jadernou bezpečnost.¹⁶ I následný provoz takového závodu, stejně jako jeho případné vyřazování z provozu by byly v režimu současné úpravy podřízeny doзору tohoto správního orgánu. Držitel povolení k provozu závodu na přepracování by byl současně integrován i do systému nakládání s radioaktivními odpady, které by jeho závod produkoval.

Lze tedy konstatovat, že právní úprava v oblasti jaderné bezpečnosti podmínky pro případný provoz závodu na přepracování jaderných odpadů na našem území v současnosti

¹¹ Srov. SOVACOO, B. – RAMANA, M. Back to the Future: Small Modular Reactors, Nuclear Fantasies, and Symbolic Convergence. *Science, Technology & Human Values*. 2015, Vol. 40, No. 1, s. 1–40.

¹² Srov. LÍMAN, J. Malé jaderné reaktory: uranem proti uhlíku. *Energetika*. 2021, roč. 71, č. 1, s. 44–53; KARAFIÁT, P. Malé jaderné reaktory – jak jsme na tom v roce 2018? *Energetika*. 2018, roč. 68, č. 6, s. 374–378; SKLENKA, L. Malé a modulární reaktory – alternativní směr rozvoje jaderné energetiky? *Energetika*. 2016, roč. 66, č. 3, s. 156–159 etc.

¹³ Srov. FRIEDMAN, D. Does Technology Require New Law? *Harvard Journal of Law and Public Policy*. 2001, Vol. 25, No. 1, s. 71–85

¹⁴ Zákon č. 263/2016 Sb., atomový zákon.

¹⁵ § 3 odst. 2 písm. e) zákona č. 263/2016 Sb. (závod na přepracování vyhořelého jaderného paliva je jaderným zařízením ve smyslu tohoto zákona).

¹⁶ § 9 odst. 1 zákona č. 263/2016 Sb.

již předpokládá. Avšak analyzujeme-li existující úpravu v oblasti odpovědnosti za jaderné škody, docházíme k závěru odlišnému:

Co se týče právního rámce pro odpovědnost za jaderné škody, ta je v našem právním řádu upravena zvláštním právním předpisem,¹⁷ který recipuje mezinárodní režim založený Vídeňskou úmluvou o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody (dále jenom „Vídeňská úmluva“).¹⁸ Na rozdíl od výše nastíněného právního rámce, existujícího v oblasti jaderné bezpečnosti, zakotvuje odpovědnostní úprava vlastní definici pojmu „jaderné zařízení“, a to ve formě odkazu¹⁹ na definici, která je uvedena přímo ve Vídeňské úmluvě. Skutečností je, že tato definice závod na přepracování explicitně pod režim vytvořený touto mezinárodní úmluvou zahrnuje.²⁰ Z uvedeného plyne, že na subjekt, který by byl potenciálně držitelem povolení k provozu závodu na přepracování jaderných odpadů, by se primárně aplikoval odpovědnostní režim vytvořený Vídeňskou úmluvou. Pravidla občanskoprávní odpovědnosti za škody, zakotvená v obecné úpravě civilního práva, by zde byla aplikovatelná toliko subsidiárně.²¹ Uvedené by mělo několik závažných důsledků:

Za prvé, držitel povolení k provozu závodu na přepracování by byl výlučně odpovědný²² za veškeré škody, ke kterým by došlo v důsledku nebezpečných vlastností jaderných materiálů, které budou přepracovány v jeho zařízení. Odpovědnost jakékoliv jiné osoby (např. dodavatele technologií) za způsobené škody je v tomto odpovědnostním režimu explicitně vyloučena.

Za druhé, Vídeňská úmluva stanovuje, že odpovědnost provozovatele je objektivní (absolutní).²³ Vídeňská úmluva v této souvislosti stanovuje velice omezené možnosti liberace.²⁴ Provozovatel nebude odpovědný jenom za ty škody, ke kterým by došlo v důsledku ozbrojeného konfliktu, nepřátelství, občanské války, povstání, nebo vážné přírodní pohromy výjimečného charakteru.

Za třetí, provozovatel bude v režimu Vídeňské úmluvy odpovědný nejenom za škody způsobené nebezpečnými vlastnostmi těch materiálů, které jsou předmětem přepracování v jeho závodu. Jeho odpovědnost se bude vztahovat i na ty materiály, které jsou do jeho závodu dopravovány,²⁵ respektive které jsou z něj přepravovány.²⁶

V souvislosti s těmito velice striktními pravidly odpovědnosti Vídeňská úmluva umožňuje, aby její smluvní strany v národní legislativě omezily odpovědnost provozovatele maximální finanční částkou.²⁷ Omezení odpovědnosti tedy není principem, který by Vídeňská úmluva zakotvovala, ale možností, kterou může smluvní strana této mezinárodní úmluvy využít.

¹⁷ Zákon č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (atomový zákon) a o změně a doplnění některých zákonů.

¹⁸ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí, publikované pod č. 133/1994 Sb.

¹⁹ § 33 odst. 1 zákona č. 18/1997 Sb.

²⁰ Vídeňská úmluva, čl. I.1.j.ii.

²¹ § 34 odst. 1 zákona č. 18/1997 Sb.

²² Vídeňská úmluva, čl. II.5. (pokud není v této úmluvě stanoveno jinak, za jadernou škodu neodpovídá žádná jiná osoba než provozovatel).

²³ Vídeňská úmluva, čl. IV.1.

²⁴ Vídeňská úmluva, čl. IV.3.

²⁵ Vídeňská úmluva, čl. II.1.c. (k přechodu odpovědnosti mezi provozovatelem zařízení, ze kterého materiál pochází, a provozovatelem zařízení, do kterého se dopravuje, dochází v okamžiku dle smluvního ujednání mezi těmito dvěma subjekty; v případě absence takového smluvního ujednání v okamžiku faktického předání).

²⁶ Vídeňská úmluva, čl. II.1.b. (režim přechodu odpovědnosti je zde identický, jak bylo uvedeno výše).

²⁷ Vídeňská úmluva, čl. V.1.

V naší vnitrostátní úpravě bylo omezení odpovědnosti zakotveno ve vztahu ke dvěma typům zařízení. Za prvé se jedná o jaderná zařízení pro energetické účely, sklady a úložiště jaderných odpadů. Zde je odpovědnost provozovatelů těchto zařízení za jadernou škodu způsobenou každou jednotlivou jadernou událostí limitována částkou osmi miliard Kč.²⁸ Za druhé se jedná o „ostatní jaderná zařízení“, u kterých je odpovědnost omezena maximální částkou dvou miliard Kč.²⁹ Naše vnitrostátní úprava současně stanovuje pravidla pro obligatorní pojištění této specifické odpovědnosti.³⁰

Ačkoliv Vídeňská úmluva závody k přepracování jaderných odpadů výslovně zahrnuje³¹ do odpovědnostního režimu, který vytváří, naše vnitrostátní úprava tento typ technologie explicitně ve vztahu k omezení odpovědnosti nereflektovala. Důvodem je nepochybně skutečnost, že zákonodárce si byl v době přijímání této úpravy sice vědom možnosti přepracování v zahraničí,³² nepočítal ovšem s provozem závodu na přepracování na našem území.

Potenciální provoz závodu na přepracování na našem území by tedy implikoval otázku, který odpovědnostní limit by byl ve vztahu k takovému zařízení aplikovatelný. Zákonodárce s ohledem na stav technologického poznání nepočítal s tím, že by termín „jaderná zařízení pro energetické účely“ zahrnoval diskutovaná zařízení. Úmyslem zákonodárce bylo nepochybně³³ vytvořit úpravu omezení odpovědnosti pro provoz jaderných elektráren. Naopak, limit ve vztahu k „ostatním jaderným zařízením“ byl v legislativě koncipován s ohledem na skutečnost, že na našem území jsou provozována výzkumná jaderná zařízení, jejichž provoz představuje nižší míru rizika. Tento odpovědnostní limit nebyl zákonodárcem plánován s ohledem na potenciální rizika, která může přinášet provoz závodu na přepracování. Na tomto místě tedy lze konstatovat, že předpokladem pro nasazení technologií přepracování na našem území bude nová vnitrostátní úprava, která bude transparentním způsobem určovat charakter odpovědnosti provozovatele přepracovacího závodu.

Deficity ohledně připravenosti odpovědnostní úpravy lze identifikovat i ve vztahu ke druhé z analyzovaných technologií, a to ukládání jaderných odpadů do hlubinných geologických struktur. Stejně jako je tomu v případě technologií přepracování, ani technologie hlubinného ukládání doposud nebyla na území našeho státu realizována.³⁴

Na rozdíl od technologie přepracování, s provozem úložiště jaderných odpadů naše vnitrostátní odpovědnostní legislativa výslovně počítá.³⁵ Budoucí provozovatel hlubinného

²⁸ § 35 písm. a) zákona č. 18/1997 Sb.

²⁹ § 35 písm. b) zákona č. 18/1997 Sb.

³⁰ § 36 odst. 3 zákona č. 18/1997 Sb. (naše vnitrostátní úprava zde také – a to ve vazbě na čl. VII.2. Vídeňské úmluvy – stanovuje, že v zájmu hospodárného vynakládání státních prostředků mohou být pro konkrétní provozovatele stanoveny rozhodnutím Ministerstva financí podmínky, za kterých má být namísto pojištění vyžadováno jiné finanční zajištění odpovědnosti).

³¹ Vídeňská úmluva, čl. I.1.j.ii.

³² § 35 písm. a) zákona č. 18/1997 Sb. (zde předpis výslovně referuje o jaderných materiálech vzniklých zpracováním paliva).

³³ Tuto interpretaci lze podpořit skutečností, že § 35 písm. a) zákona č. 18/1997 Sb. obsahuje odkaz na tehdy platný zákon č. 222/1994 Sb., který upravoval podnikání v energetických odvětvích (výrobu elektrické energie).

³⁴ Jinak tomu není ani v zahraničí. Ačkoliv je ukládání jaderných odpadů do hlubinných geologických struktur identifikováno mezinárodními odbornými kruhy jako nejbezpečnější varianta finálního nakládání s těmito substancemi, hlubinné úložiště zatím není v žádném státě světa provozováno. Nejdále je v procesu jeho zřízení Finsko.

³⁵ § 35 písm. a) zákona č. 18/1997 Sb.

úložiště tedy bude podřízen výše nastíněnému speciálnímu odpovědnostnímu režimu. Skutečností ovšem je, že provoz hlubinného úložiště bude ve srovnání s jinými jadernými zařízeními vykazovat určitá specifika, co se týče míry rizika pro lidské zdraví a životní prostředí.³⁶ Zatímco míra rizika, kterou implikují jaderné elektrárny, výzkumné reaktory nebo závody na přepracování jaderných odpadů, je během doby jejich provozu v zásadě konstantní, míra rizika se bude u hlubinných úložišť postupně snižovat, protože toxické vlastnosti v nich uloženého vyhořelého jaderného paliva budou postupem času slábnout. V odborných kruzích však v současnosti panuje shoda³⁷ na tom, že ani po uplynutí deseti letů od uložení jaderných odpadů do hlubinného úložiště neklesne riziko na úplné minimum. I nadále zde bude určitá míra nebezpečí, představovaná např. nepředvídaným zemětřesením, které by potenciálně mohlo způsobit nechtěné uvolnění vyhořelého jaderného paliva z geologických struktur do biosféry. V zahraničním odborném diskursu³⁸ jako řešení tohoto problému vykrytalizoval převod odpovědnosti z provozovatele na stát. Toto řešení reflektuje předpoklad, že stát představuje – na rozdíl od subjektu provozovatele – entitu, u které lze mít rozumně za to, že bude existovat i v horizontu následujícího století.

Existující právní úprava limituje budoucího provozovatele hlubinného úložiště částkou osmi miliard Kč.³⁹ Současně zavazuje potenciálního provozovatele tuto odpovědnost pojistit.⁴⁰ Lze konstatovat, že tento právní režim byl vytvořen s úmyslem reflektovat konstantní míru rizika, které předmětné zařízení implikuje. Nemá ovšem potenciál adresovat rizika, která se v čase mění. Aplikace existující odpovědnostní úpravy na hlubinné úložiště by měla za následek, že jeho provozovatel by byl podřízen stejnému režimu odpovědnosti na počátku jeho provozu jako i v následujících fázích, kdy již bude míra rizika podstatně menší. Stejně tak stávající úprava nepočítá s režimem převodu odpovědnosti z provozovatele (držitele povolení) na stát. Na tomto místě lze tedy uvést, že budoucí provoz hlubinného úložiště bude přinášet specifické výzvy, které stávající právní úprava neumí vzít v potaz.

Poslední technologií, kterou má tento článek ambici v relaci ke stávající právní úpravě analyzovat, jsou malé jaderné reaktory. I tato technologie se zdá být pro naši ekonomiku perspektivní. Svědčí o tom i skutečnost, že od roku 2019 probíhá na platformě Vysokého učení technického a Západočeské univerzity v Plzni výzkumný projekt, jehož cílem je vývoj malého jaderného reaktoru, který by na bázi vyhořelého jaderného paliva produkoval teplo pro lokální zásobování.

Otázka připravenosti právního rámce na nasazení malých jaderných reaktorů je i v zahraničních odborných kruzích v současnosti předmětem relativně široké pozornosti.⁴¹ Východiskem je zde konstatování, že existující právní rámec je ve většině vyspělých států nastaven pro provoz konvenčních jaderných reaktorů, které jsou nyní instalovány v jaderných elektrárnách. Stejně tak i tuzemská právní úprava jaderné bezpečnosti počítá

³⁶ Srov. REYNERS, P. Underground Repositories and International Civil Liability: The Time Factor. *Journal of Risk Research*. 2014, Vol. 17, No. 1, s. 133–143.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ § 35 písm. a) zákona č. 18/1997 Sb.

⁴⁰ § 36 odst. 3 zákona č. 18/1997 Sb.

⁴¹ Např. COOK, H. *The Law of Nuclear Energy*. 2nd edition. London: Sweet & Maxwell, 2017, s. 403–407. Srov. také RILEY, P. Institutional Challenges to Mini Nuclear Power: A Way Forward. In: *Nuclear Inter Jura 2009. Proceedings – Actes du Congrès*. Toronto: International Nuclear Law Association, 2009, s. 153–162.

s tím, že dozorový orgán bude povolovat umístění, výstavbu a spuštění konvenčního reaktoru⁴² a bude následně dohlížet na jeho provoz. To odráží i podzákonná normotvorba, která dále upřesňuje podmínky, které musí žadatel o povolení splňovat. Existující rámec veřejného práva tedy specifika malých jaderných reaktorů nereflektuje a na potenciálního provozovatele malého jaderného reaktoru se budou vztahovat identické požadavky, jako na potenciálního provozovatele nového konvenčního reaktoru.

Překážku při případném budoucím nasazení malých jaderných reaktorů bude představovat i úprava odpovědnosti. I ta byla zákonodárcem koncipována v relaci ke konvenčním jaderným reaktorům. Odpovědnostnímu rámci vytvořenému v naší legislativě pro „jaderná zařízení pro energetické účely“⁴³ budou tedy *pro futuro* podléhat jak konvenční jaderné elektrárny, tak i malé jaderné reaktory, pokud bude jejich nasazení na našem území realizováno. To by podle existující právní úpravy znamenalo, že limit odpovědnosti a objem obligatorního pojištění bude identický pro provozovatele konvenčního jaderného reaktoru i pro provozovatele malého jaderného reaktoru. Provozovatel malého jaderného reaktoru by byl ve stávajícím režimu povinen pojistit své zařízení ve stejném objemu.⁴⁴

Výše uvedené řádky implikují, že současná právní úprava na technologii malých jaderných reaktorů připravena není. Naopak, aplikace existujících právních pravidel by mohla reprezentovat při nasazení malých jaderných reaktorů překážku.

2. Nové jaderné technologie – nové jaderné právo?

V odborné literatuře věnující se vzájemnému vztahu práva a nových technologií byl opakovaně vysloven postulát, že předpokladem pro nasazení nových technologií by měla být existence odpovídajícího právního rámce, jenž by měl reflektovat dva rozdílné zájmy.⁴⁵

Na straně jedné stojí potenciální přínosy, které může nasazení nových technologií přinést.⁴⁶ V případě technologií přepracování se jedná o zmenšení objemu jaderných odpadů, které bude zapotřebí finálně uložit do hlubinných úložišť, a tím pádem i celkové zmenšení zátěže pro životní prostředí. V případě malých jaderných reaktorů to je možnost flexibilního zásobování elektrickou energií nebo teplem v těch lokalitách, kde by výstavba a provoz konvenčního jaderného reaktoru nebyla z různých ekonomických, technických, nebo společenských důvodů realizovatelná. Co se týče hlubinných úložišť jaderných odpadů, ty v současnosti představují jediné dlouhodobě udržitelné řešení problému nakládání s vyhořelým jaderným palivem. Na tomto místě je zapotřebí poukázat

⁴² § 9 odst. 1 zákona č. 263/2016 Sb.

⁴³ § 35 písm. a) zákona č. 18/1997 Sb.

⁴⁴ § 36 odst. 3 zákona č. 18/1997 Sb.

⁴⁵ Srov. STEIN, R. New Laws for New Technology. *ABA Journal*. 1999, Vol. 85, s. 92, a RECUPERO, P. New Technologies, New Problems, New Laws. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*. 2016, Vol. 44, No. 3, s. 322–327. Tento postulát byl v odborném diskursu aplikován i ve vztahu k jadernému právu, srov. zejména STROHL, P. L'Originalité du Droit Nucléaire et son Avenir. In: *Le Droit Nucléaire du 20e au 21e Siècle*. Tours: Association Internationale du Droit Nucléaire, 1998, s. 571–583, a nověji také MARCHANT, G. – ALLENBY, B. Soft Law: New Tools for Governing Emerging Technologies. *Bulletin of the Atomic Scientists*. 2017, Vol. 73, No. 2, s. 108–114.

⁴⁶ Srov. FENWICK, M. – KAAL, W. – VERMEULEN, E. Regulation Tomorrow: Strategies for Regulating New Technologies. In: *Transnational Commercial and Consumer Law: Current Trends in International Business Law*. Fukuoka: Kyushu University, 2018, s. 153–174 (autoři se zde věnují otázce, jaké jsou nástroje a limity podpory nových technologií prostředky práva).

na skutečnost, že potřeba zřízení hlubinného úložiště je nezávislá na tom, jestli se Česká republika v budoucnu rozhodne dále jadernou energii pro energetické účely využívat, nebo dá přednost jiným energetickým zdrojům. Nutnost bezpečně nakládat s jadernými odpady, které byly na našem území vyprodukovány, zde bude existovat i nadále.

Na straně druhé musí potenciální právní úprava reflektovat skutečnost, že provoz výše uvedených nových technologií v sobě zahrnuje také specifická rizika pro život a zdraví osob a pro životní prostředí. Proto musí právní rámec zajistit vysokou míru bezpečnosti těchto zařízení, ale také odpovídající mechanismy odpovědnosti a kompenzace.

Co se týče vyvažování nastíněných dvou zájmů, lze konstatovat, že jaderné právo stojí před obdobnými výzvami jako jiná odvětví práva, která provoz technologií upravují.⁴⁷ Specifikem jaderného práva jsou přeshraniční dopady potenciální havárie v jaderném zařízení. Z tohoto důvodu bude zapotřebí najít řešení právních otázek nikoliv výlučně prostředky práva vnitrostátního, ale současně prostřednictvím instrumentů mezinárodního práva.

V první části tohoto článku byly ve vztahu k nasazení nových jaderných technologií identifikovány jisté deficitní existující právní úpravy. Některé z nich lze *pro futuro* vyřešit změnou tuzemské legislativy. Tak je tomu v případě nejasného odpovědnostního rámce pro případný provoz závodu na přepracování jaderného paliva. Tento problém má potenciál vyřešit vnitrostátní právní úprava explicitním nastavením odpovědnostního limitu směrem k potenciálnímu držiteli licence na provoz takového zařízení. Ovšem odpovědnostní otázky nastíněné ve vztahu k hlubinným úložištím a ve vztahu k malým jaderným reaktorům nemůže změna vnitrostátní úpravy vyřešit, protože limity řešení těchto otázek jsou stanoveny ve Vídeňské úmluvě. Ta ve svých ustanoveních nepočítá ani s vynětím zařízení z mezinárodního režimu jaderné odpovědnosti (což je možnost, která je v současnosti navrhována ve vztahu k budoucímu provozu hlubinného úložiště), ani se stanovením odlišného limitu odpovědnosti (což je varianta, která se nabízí v případě provozu malých jaderných reaktorů).

Řešení zde nabízí Protokol z roku 1997, kterým se mění Vídeňská úmluva o občansko-právní odpovědnosti za jaderné škody (dále jen „Revidovaná Vídeňská úmluva“).⁴⁸ Revidovaná Vídeňská úmluva vytváří nový režim mezinárodní odpovědnosti za jaderné škody, v rámci kterého jsou značně navýšeny objemy odpovědnosti a je rozšířen okruh škod, za které provozovatel jaderného zařízení odpovídá.⁴⁹ Ačkoliv tento progresivní instrument mezinárodního práva vstoupil v platnost v roce 2003, doposud byl ratifikován jenom malým okruhem států⁵⁰ a jeho dopad na mezinárodní rámec jaderné odpovědnosti je tedy značně omezený.⁵¹ Systémy mezinárodní jaderné odpovědnosti vytvořené Vídeňskou úmluvou a Revidovanou Vídeňskou úmluvou v současnosti koexistují vedle sebe.

⁴⁷ Srov. WEIMER, M. – MARIN, L. The Role of Law in Managing the Tensions between Risk and Innovation. *European Journal of Risk Regulation*. 2016, Vol. 7, No. 3, s. 469–474. Tématu se věnuje také SZPUNAR, M. Reconciling New Technologies with Existing EU Law. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. 2020, Vol. 27, No. 4, s. 399–405.

⁴⁸ INFCIRC/566.

⁴⁹ Srov. LAMM, V. The Protocol Amending the 1963 Vienna Convention. *Nuclear Law Bulletin*. 1998, No. 1, s. 20–21.

⁵⁰ Argentina, Bělorusko, Benin, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Ghana, Jordánsko, Kazachstán, Lotyšsko, Maroko, Niger, Polsko, Rumunsko, Saúdská Arábie a Spojené arabské emiráty. Skutečností ovšem je, že jenom čtyři ze smluvních stran Revidované Vídeňské úmluvy (Argentina, Bělorusko, Rumunsko a Spojené arabské emiráty) na svém území provozují jaderné reaktory pro účely produkce elektrické energie.

⁵¹ Česká republika figuruje mezi signatáři Revidované Vídeňské úmluvy, tento progresivní instrument mezinárodního práva však doposud neratifikovala.

Lze ovšem pozorovat dlouhodobý trend, spočívající v tom, že počet smluvních stran Revidované Vídeňské úmluvy roste.⁵²

Revidovaná Vídeňská úmluva současně zakotvuje dva mechanismy, které mají pro budoucnost potenciál vyřešit odpovědnostní problémy plynoucí z potenciálního provozu nových jaderných technologií.

Za prvé, Revidovaná Vídeňská úmluva umožňuje,⁵³ aby smluvní strana svým rozhodnutím vyjmula určitá zařízení z režimu odpovědnosti vytvořeného tímto instrumentem mezinárodního práva. Předpokladem pro takový krok bude, že předmětné zařízení bude splňovat kritéria stanovená Radou guvernérů MAAE. Jedná se o flexibilní mechanismus, který v režimu Vídeňské úmluvy absentuje.⁵⁴ Využití tohoto flexibilního mechanismu by mohlo v budoucnu představovat řešení pro odpovědnostní problémy plynoucí z provozu hlubinných úložišť. Takový krok by předpokládal, že odborná veřejnost se v budoucnu shodne na kritériích, za kterých již nebude nutné na hlubinné zařízení aplikovat existující režim mezinárodní odpovědnosti, a hlubinné úložiště by mohlo být následně na základě rozhodnutí smluvního státu z aplikačního režimu Revidované Vídeňské úmluvy vyjmuta. Současně by ovšem vnitrostátní právní úprava měla vytvořit režim přechodu odpovědnosti za úložiště v tomto stádiu na stát.⁵⁵

Za druhé, Revidovaná Vídeňská úmluva také předpokládá,⁵⁶ že její smluvní strana přijme specifický snížený limit odpovědnosti ve vztahu k těm jaderným zařízením, u kterých to povaha materiálů a potenciální rizika umožňují. Stanovení takového specifického limitu odpovědnosti, který dle Revidované Vídeňské úmluvy nesmí být nižší než pět milionů zvláštních práv čerpání, není podmíněno rozhodnutím Rady guvernérů MAAE. V tomto ohledu se jedná o možnost, kterou by smluvní strana Revidované Vídeňské úmluvy mohla v budoucnosti využít ve vztahu k malým jaderným reaktorům. Tyto by byly i nadále podřízeny⁵⁷ mezinárodnímu režimu odpovědnosti vytvořenému Revidovanou Vídeňskou úmluvou, avšak byl by na ně aplikován nižší limit odpovědnosti, než jak by tomu bylo ve vztahu ke konvenčním reaktorům. Takový specifický limit odpovědnosti by stanovovala vnitrostátní legislativa smluvní strany.

Předpokladem pro aplikaci dvou výše nastíněných mechanismů v naší vnitrostátní úpravě by bylo, aby Česká republika Revidovanou Vídeňskou úmluvu ratifikovala. Tento krok doposud nebyl učiněn. Z výše uvedených řádků je přitom patrné, že se jedná o postup nezbytný k tomu, aby byl vytvořen transparentní a funkční právní rámec pro nasazení nových jaderných technologií na našem území.

⁵² Srov. HANDRLICA, J. The Mirage of Universalism in International Nuclear Liability Law. A Critical Assessment 10 Years After Fukushima. *Review of European, Comparative & International Law*. 2021. Vol. 39, No. 3, s. 375–386.

⁵³ Revidovaná Vídeňská úmluva, čl. I.2.

⁵⁴ Srov. Vídeňská úmluva, čl. I.2. (zde je umožněno toliko vyloučit určité jaderné materiály z aplikační sféry Vídeňské úmluvy, avšak nikoliv zařízení jako celek).

⁵⁵ I v tomto stádiu bude existovat určitá míra rizika, že v hlubinném úložišti dojde k jaderné události, která bude mít škodlivý vliv na biosféru. Taková reakce by mohla být způsobena jak zemětřesením, tak i jako důsledek teroristického útoku. Míra rizika, že by k takové události došlo, je v současnosti považována za relativně nízkou, proto odborná literatura neuvažuje o vytváření mezinárodního odpovědnostního rámce, který by byl aplikovatelný na tyto případy.

⁵⁶ Revidovaná Vídeňská úmluva, čl. V.2.

⁵⁷ Lze vycházet z premisy, že i provoz malého jaderného reaktoru bude implikovat rizika přeshraniční povahy, a to zejména v těch případech, kdy by malé jaderné reaktory sloužily k dodávce elektrické energie v příhraničních oblastech. Z této perspektivy by aplikace mechanismu ve formě vynětí této technologie z režimu Revidované Vídeňské úmluvy nebyla optimálním krokem, protože v případě havárie takového reaktoru by absentoval instrument mezinárodního práva řešící případné škodové nároky z ciziny.

3. Právo a nové technologie: teoretická reflexe

Výše uvedené řádky, identifikující nutnost vytvoření nových legislativních pravidel pro rozvíjející se jaderné technologie, dávají příležitost k obecnějšímu zamyšlení ohledně vzájemného vztahu práva a nových technologií. Východiskem pro takové zamyšlení je z perspektivy jaderného práva skutečnost, že samotný právní rámec pro mírové využívání jaderné energie vznikl jako zvláštní normativní režim reflektující vznik nové technologie. V tomto ohledu je jaderné právo svým charakterem blízké právu leteckému nebo právu kosmickému, která také vznikla jako normativní reflexe nasazení technologií.⁵⁸ Specifikem jaderného práva je, že provoz jím regulované technologie zahrnuje extrémní nebezpečí pro lidský život, zdraví a pro životní prostředí. Tomu odpovídají i nástroje, které státy přijaly jak prostřednictvím instrumentů práva mezinárodního, tak i ve svých vnitrostátních právních úpravách. Jaderné právo lze tedy považovat za příklad práva nových technologií *par excellence*.⁵⁹

Analýza pramenů jaderného práva demonstruje, jaké jsou možnosti a limity reflexe určitého stupně technologického poznání prostřednictvím normativního systému práva. Jako příklad mohou sloužit ustanovení Vídeňské úmluvy (přijaté v roce 1963) a Revidované Vídeňské úmluvy (přijaté v roce 1997). Ta explicitně odráží stav jaderné techniky, který existoval v okamžiku jejich přijetí.⁶⁰ Vídeňská úmluva proto výslovně reflektuje nutnost zajistit specifický režim odpovědnosti ve vztahu k nebezpečným materiálům, které jsou předmětem využití v jaderných reaktorech,⁶¹ továrnách pro výrobu, zpracování nebo přepracování jaderného materiálu,⁶² a k zařízením, kde jsou takové materiály skladovány.⁶³ S ohledem na skutečnost, že odpovědnostní režim Vídeňské úmluvy klade specifické nároky na provozovatele zařízení, zvolily smluvní strany způsob taxativního výčtu těchto zařízení. Výhodou tohoto přístupu byla jasná delimitace těch zařízení, které speciálnímu odpovědnostnímu režimu podléhají, od těch, ve kterých je s jadernými materiály sice nakládáno, avšak toto nakládání v sobě neobsahuje zvýšené riziko pro život nebo zdraví osob nebo pro životní prostředí.⁶⁴ Naopak nevýhodou je značná míra statiky aplikační sféry Vídeňské úmluvy, která je vymezena stupněm technologického poznání v okamžiku jejího přijetí. Další vývoj jaderných technologií nebyl v té době do detailů znám a s ohledem na skutečnost, že se jednalo o technologii zcela novou a nemající historické precedenty, ani znám být nemohl. Historická zkušenost ukazuje, že vývoj technologií probíhá do značné míry nezávisle na limitech obsažených v normativním systému práva.⁶⁵

⁵⁸ LAMM, V. *The Utilization of Nuclear Energy and International Law*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984, s. 11–12. Srov. také BOTHE, M. *New Technology Prompts New Law*. *Interdisciplinary Science Reviews*. 1980, roč. 5, č. 2, s. 83–84.

⁵⁹ Srov. STROHL, P. *L'Originalité du Droit Nucléaire et son Avenir*, s. 582–583.

⁶⁰ Srov. WOLFF, K. *The Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage*. In: *Progress in Nuclear Energy. Nuclear Liability*, vol. 4. Oxford: Pergamon Press, 1966, s. 16–18.

⁶¹ Vídeňská úmluva, čl. I.1.j.i.

⁶² Vídeňská úmluva, čl. I.1.j.ii.

⁶³ Vídeňská úmluva, čl. I.1.j.iii.

⁶⁴ Odpovědnostní režim vytvořený Vídeňskou úmluvou tak není aplikovatelný např. na závody, které slouží k těžbě uranové rudy.

⁶⁵ Problému vzájemného vztahu normativního právního rámce a vývoje nových technologií se v nejnovějším období věnovala monografie CROFTS, P. – VAN RIJSWICK, H. *Technology: New Trajectories in Law*. Milton Park: Routledge, 2021. Její autoři plédují za to, aby bylo při vývoji nových technologií bráno prioritně v úvahu kritické právní myšlení a limity právní úpravy. Autoři ovšem dle mého soudu pomíjejí zde artikulovaný aspekt statiky právní úpravy a skutečnost, že vývoj technologií dynamicky pokračuje i po tom, co specifická právní úprava reflektuje status quo technologického poznání.

Detailnější analýza ustanovení Vídeňské úmluvy však vede k závěru, že aplikační sféra mezinárodního režimu jaderné odpovědnosti nebyla vymezena výlučně staticky s ohledem na již realizované projekty, ale také s určitou mírou dynamiky s ohledem na předpokládaný vývoj jaderných technologií v horizontu následujících desetiletí. Z tohoto důvodu byla oblast využití Vídeňské úmluvy omezena na „*jakýkoliv jaderný reaktor jiný než reaktor, jímž je vybaven prostředek námořní či letecké dopravy a který je užíván jako zdroj energie, buď k jeho pohonu, nebo k jakémukoliv jinému účelu*“.⁶⁶ Uvedené ustanovení přitom implikuje hned dvě linie tehdy předpokládaného vývoje jaderných technologií:

Za prvé, Vídeňská úmluva předpokládala další vývoj jaderných technologií v oblasti dopravy na moři a v letectví.⁶⁷ Odrážela tak přesvědčení, že v dekáдах následujících po jejím přijetí dojde k masivnímu rozvoji civilní námořní a letecké dopravy na jaderný pohon a k nasazení jaderných reaktorů při dobývání kosmu. Tyto mobilní jaderné reaktory, které měly sloužit k pohonu lodí a letadel, měly být podřízeny autonomnímu odpovědnostnímu režimu, který by reflektoval řadu specifík spojených s provozem takových zařízení.

Za druhé, Vídeňská úmluva ze své aplikační sféry explicitně vyloučila jenom reaktory pro námořní a leteckou dopravu. Tato textace nebyla náhodná. V době přijímání Vídeňské úmluvy byly předmětem diskuse projekty terestriálních reaktorů připevněných na podvozcích umožňujících jejich přemístění do oblastí postižených přírodní katastrofou. Takové reaktory by byly v těchto oblastech provozovány stacionárně za účelem (dočasné) dodávky elektrické energie nebo tepla. S nasazením takových terestriálních reaktorů se počítalo v zásadě uvnitř hranic jednotlivých států. Z těchto důvodů měly být tyto technologie podřízeny odpovědnostnímu režimu Vídeňské úmluvy.⁶⁸

Skutečností zůstává, že ani jeden z výše nastíněných předpokladů technologického vývoje se nenaplnil. Jádro nenašlo širší uplatnění ani v civilní námořní dopravě, ani při dobývání kosmu a při letecké dopravě. Ani projekty nasazení reaktorů při přírodních pohromách nebyly realizovány. Avšak podoba nastíněných očekávání dalšího technologického vývoje ve znění Vídeňské úmluvy je důkazem toho, že úmyslem smluvních stran nebylo toliko reflektovat technologické *status quo*, ale také vytvořit právní rámec pro předpokládaný budoucí vývoj jaderných technologií.

Tento přístup ovšem našel své limity v tom, že v době přijetí Vídeňské úmluvy byly jaderné technologie v době svého zrodu. Otázka jejich technologického vývoje v horizontu dalších pěti dekad nebyla v tomto období vyjasněna. Proto ustanovení Vídeňské úmluvy explicitně nic neuvádějí o technologiích ukládání jaderného paliva do podzemních struktur, ani neřeší specifika odpovědnosti za provoz těchto hlubinných úložišť. Vídeňská úmluva referuje⁶⁹ toliko o „*zařízení, kde je skladováno jaderné palivo, jiné než skladování související s přepravou takového materiálu*“.⁷⁰ Protože v okamžiku přijetí Vídeňské úmluvy ještě v odborných kruzích nebylo shody na tom, jaké by mělo být optimální řešení problémů spojených s jaderným odpadem, zůstala tato otázka ve znění tohoto instru-

⁶⁶ Vídeňská úmluva, čl. I.1.j.i.

⁶⁷ Srov. KISSICH, S. *Internationales Atomhaftungsrecht. Anwendungsbereich und Haftungsprinzipien*. Baden Baden: Nomos Verlag, 2004, s. 140–142.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 141.

⁶⁹ Vídeňská úmluva, čl. I.1.j.iii.

⁷⁰ Aplikace odpovědnostního režimu vytvořeného Vídeňskou úmluvou se tedy nevztahuje na případy, kdy je jaderné palivo dočasně uskladněno během překládky v rámci jeho přepravy železniční dopravou.

mentu nezodpovězena. Řada smluvních stran Vídeňské úmluvy přistoupila ve své vnitrostátní legislativě k začlenění úložišť jaderných odpadů do odpovědnostního režimu této úmluvy. Jak bylo uvedeno výše, tímto směrem se vydala i naše tuzemská právní úprava.⁷¹ Tento krok sice objasnil, že technologie ukládání spadá pod odpovědnostní režim Vídeňské úmluvy, sám o sobě však nemůže vyřešit specifické problémy, které z odpovědnosti za provoz hlubinného úložiště budou v dlouhodobém horizontu plynout. V tomto bodě naráží vazba mezi normativním systémem práva a aktuálním stavem technologického poznání na své hranice. To, že rizika plynoucí z hlubinného úložiště budou v čase klesat a hlubinné úložiště bude v určitém časovém horizontu záhodno vyjmout z odpovědnostního režimu Vídeňské úmluvy, nebylo v době jejího přijetí známo a její ustanovení z tohoto důvodu takový postup neumožňují.

Zatímco text Vídeňské úmluvy ohledně hlubinných úložišť výslovná ustanovení neobsahuje, s existencí malých jaderných reaktorů naopak počítá. Skutečností je, že záměr mobilních reaktorů, které měly být nasazeny v případě přírodních katastrof jako provizorní řešení pro dodávky elektrické energie a tepla, se značně odlišuje od současných záměrů, podle kterých mají být malé jaderné reaktory nasazeny jako stálý zdroj elektřiny nebo tepla. Avšak ani specifika malých jaderných reaktorů Vídeňská úmluva nereflektuje.⁷²

Lze konstatovat, že limity aplikovatelnosti Vídeňské úmluvy na nové jaderné technologie představují v současnosti jeden z klíčových deficitů tohoto smluvního režimu. Použitelnost tohoto systému na řadu nových technologií, které jsou v současnosti předmětem odborného diskursu, má řadu závažných překážek a limitů. Skutečností přitom je, že rizika, která tyto nové technologie implikují, mají potenciálně přeshraniční rozměr a řešení odpovědnostních vztahů tedy není možné uspokojivě vyřešit jenom vnitrostátním právním rámcem.⁷³

Jak již bylo uvedeno výše, posun, co se týče aplikační sféry režimu mezinárodní odpovědnosti za jaderné škody, představuje Revidovaná Vídeňská úmluva. Její progresivní nástroje, zejména flexibilní mechanismy umožňující modifikace aplikační sféry, jsou odrazem zkušeností s vývojem jaderných technologií v uplynulých letech.⁷⁴ Smluvní strany těmito mechanismy reflektovaly deficity plynoucí ze vzájemného vztahu dynamického technologického pokroku a statické právní úpravy zakotvené ve Vídeňské úmluvě.

Mohlo by se zdát, že Revidovaná Vídeňská úmluva vytváří optimální právní rámec, který bude schopen reagovat na jakýkoliv vývoj, co se týče nových jaderných technologií. Je ovšem zřejmé, že normativní právní rámec může pokrýt jenom to, co je jeho autorům známo, respektive co dokážou předvídat.⁷⁵ Nepředvídatelné události, které mohou v souvislosti s vývojem nových technologií nastat v budoucnu, reflektovány být nemohou. Technologický pokrok vede k neustálému zvyšování úrovně jaderné bezpečnosti provozovaných zařízení. Pokud bude provoz malých jaderných reaktorů několik desetiletí

⁷¹ § 35 písm. a) zákona č. 18/1997 Sb.

⁷² Srov. COOK, H. *The Law of Nuclear Energy*, s. 403–407.

⁷³ Toto konstatování platí pro Českou republiku, která je vnitrozemským státem hraničícím s jinými hustě obydlenými státy. Je tedy jasné, že nehoda v jaderném zařízení na našem území by měla bez dalšího potenciál způsobit škodu na území sousedních států. Jiné státy, kupříkladu státy ostrovní nebo rozlehlé státy oddělené od jiných obydlených oblastí rozsáhlými pouštěmi, mohou potřebu zapojit se do mezinárodního právního rámce vnímat s nižší intenzitou.

⁷⁴ LAMM, V. *The Protocol Amending the 1963 Vienna Convention*, s. 20–21.

⁷⁵ Srov. DOS SANTOS, P. – DE MARCO, C. – MOLLER, G. *Disruptive Technology and Disruptive Law: Understanding the Law in a New Technologies Scenario. Direito e praxis*. 2019, Vol. 10, No. 4, s. 3056.

probíhat bez jakékoliv nehody, může být položena legitimní otázka, jestli taková zařízení podřizovat striktnímu rámci mezinárodní odpovědnosti. Linie budoucího vývoje může být i opačná. Jaderná nehoda obrovského rozsahu může v budoucnu vést k odklonu řady států od jaderného programu. Pokud by se jednalo o odklon masivní a celé regiony by se ocitly bez jádra, kladla by se legitimně otázka, proč by měly v režimu mezinárodních úmluv i nadále participovat.

Závěr

Novým technologiím je imanentní určitá míra nepředvídatelnosti, co se týče jejich dalšího vývoje. Vývoj jaderného práva demonstruje, že právní rámec, který má za cíl vytvořit rigidní systém bezpečnosti a odpovědnosti, nemá kapacitu svými nástroji následovat dynamické změny ve vývoji regulovaných technologií, nebo zrod technologií nových. Mezi statikou normativního rámce a dynamikou technologického pokroku existuje tenze, která limituje schopnost právní úpravy na dynamický nástup nových technologií reagovat. Tento článek tuto tenzi demonstroval na příkladu aplikovatelnosti Vídeňské úmluvy na hlubinná úložiště a na malé jaderné reaktory. Současně zde existuje snaha normativního rámce na nastíněnou dynamiku v technologickém vývoji odpovídat zaváděním flexibilních mechanismů. Tato snaha byla ukázána na ustanoveních Revidované Vídeňské úmluvy. Takové flexibilní mechanismy mají nesporný potenciál v budoucnu reagovat na nasazení nových technologií a na výzvy, které budou takové nové technologie přinášet. Mezera mezi *dynamikou* technologického vývoje a *statikou* normativního rámce ovšem nemůže být naplněna těmito flexibilními mechanismy překlenuta. I do budoucna je proto třeba počítat s tím, že právní úprava nebude schopna reagovat na aktuální technologický vývoj a bude zapotřebí vytvořit pro takovéto situace nové právní režimy.

Virtuální vlastnictví: problémy spojené s přechodem do virtuálního prostředí z pohledu práva a kritika dosavadního přístupu

Jana Soukupová*

Anotace: Předmětem článku je virtuální vlastnictví se zaměřením na virtuální předměty v počítačových hrách, simulacích a virtuální a rozšířené realitě. Virtuální vlastnictví je pojem, který se již zhruba dvacet let objevuje v právní literatuře. Jeho uchopení je ovšem stále poměrně nestálé a jeho význam nejistý. Od prvního výskytu tohoto pojmu se ovšem společnost nejenom nezměnila, ale stále více se pohybuje v digitálním prostředí. Od vlastnictví hmotných nosičů se stále více posouvá k pouhému přístupu do různých databází plných hudby, filmů či knih. Obdobný význam nesou i virtuální předměty, ať už v počítačových hrách, či v rozšířené a virtuální realitě. Otevírá se tedy otázka, zdali by (zejména občanské) právo nemělo projít revolucí a začít reflektovat tento fenomén. Článek analyzuje dosavadní literaturu spojenou s virtuálním vlastnictvím a následně ji reflektuje. Cílem článku je identifikace sporných otázek, kritika dosavadního přístupu a otevření širší debaty týkající se právní úpravy virtuálních předmětů. Za hlavní problém autorka považuje absenci analýzy technických aspektů virtuálních předmětů a přílišné lpění na tématu vlastnictví namísto obecné debaty nad právní povahou virtuálních předmětů jako takových.

Klíčová slova: virtuální vlastnictví, virtuální předměty, virtuální realita, rozšířená realita

Úvod

V posledním desetiletí sledujeme trend stále většího přechodu našich životů do virtuálního prostoru. Tento jev je patrný mj. i v zábavním průmyslu – od vlastnictví hmotných nosičů jsme se přesunuli do doby internetových účtů, které nám dávají přístup do rozsáhlých databází hudby, filmů, seriálů, videoher či knih. Obdobně hráči videoher utrácejí své peníze za virtuální skiny¹ a jiná vylepšení pro své postavy. Gucci již dokonce prodává virtuální boty do rozšířené reality. S tím souvisí i rostoucí význam „virtuálních předmětů“, „digitálních předmětů“ či „digitálních aktiv“, které v průběhu času nabývají na hodnotě. Přestože se pro mnohé jedná pouze o abstraktní (v reálném světě se neprojevující) „věci“ bez hmotné podstaty, nelze zpochybnit, že pro řadu jiných mají tyto virtuální předměty určitou hodnotu, někdy i značnou. Například historicky první *tweet* byl prodán za téměř 3 miliony dolarů.²

Masivní přechod do virtuálního prostředí začal otevírat i některé právní otázky spojené zejména s právy uživatelů k těmto virtuálním předmětům, případně jiným digitálním

* Mgr. Jana Soukupová. Centrum právních dovedností, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: soukupovaj@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1181-6323>. Tento článek vznikl za podpory projektu č. TL05000760 Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA s názvem *Právní aspekty rozšířené a virtuální reality*.

¹ Skin je druh videoherního obsahu, který si hráč může nakoupit a umožní mu změnit vzhled či oblečení své postavy.

² LYONS, Kim. Jack Dorsey's first tweet sold as an NFT for an oddly specific \$2,915,835.47. In: *The Verge* [online]. 22. 3. 2021 [cit. 2021-05-30]. Dostupné z: <https://www.theverge.com/2021/3/22/22344937/jack-dorsey-nft-sold-first-tweet-ethereum-cryptocurrency-twitter>.

aktivům. V právních textech se proto na počátku milénia začal objevovat pojem „virtuální vlastnictví“.³ Snaha transponovat atributy, respektive klasické charakteristiky vlastnického práva z reálného světa do světů virtuálních či zkoumání herních mechanismů vlastnictví přímo v těchto světech se pak staly tématem hned několika autorů jako je Fairfield, Lastowka, Hunter, Banta nebo Pařka.

Předmětem našeho zkoumání zde bude virtuální vlastnictví ve svém užším pojetí. Bude se tedy jednat o virtuální předměty, tak jak se s nimi setkáme kupř. ve virtuálních světech nebo ve virtuální a rozšířené realitě, popřípadě ve videohrách. V tomto článku budou občas používány různé pojmy pro popis virtuálního vlastnictví, a to pojmy jako „objekt“ či „předmět“ nebo „věc“. Vždy se ale bude jednat o něco, co se vyskytuje pouze v digitální podobě a má pro lidi nějaký význam, ať už proto, že to denně využívají, nebo s tím provádějí nějakou jinou interakci v digitálním prostředí, popřípadě transakci. Virtuální předmět potom bude odkazovat skutečně pouze na předměty ve virtuálních světech nebo rozšířené či virtuální realitě a ve videohrách. Jedná se přitom pouze o dílčí segment celé problematiky. Zároveň předmětem článku nebudou čistě pouze potenciální vlastnická práva uživatelů ve virtuálních předmětech, jak tomu často bývá v literatuře k tomuto tématu.

První část článku je zaměřena na analýzu dosavadní literatury k tématu virtuálního vlastnictví. Cílem této části je najít důvody, které stály za vznikem tohoto konceptu, odhalit, co tento pojem znamená, a prozkoumat, jaké názorové proudy se s tímto konceptem pojí. Za tímto účelem byla vybrána ta větev literatury k tomuto tématu, která se stala základním kamenem pro následné publikace. Druhá část článku je zaměřena na reflexi a kritiku této literatury a přístupů k tématu. Výhodiskem je zde konstatování, že rozšířenost tématu a přehlížení technické stránky věci vedly k tomu, že v současné době není pojem virtuální vlastnictví doktrinálně ustálen a literatura proto nepřináší vhodná řešení. Pojem „virtuální předmět“, který se s virtuálním vlastnictvím pojí, bude v této části analyzován a dále používán jako zastřešující, respektive obecný pojem pro větší množinu jevů (prvků či „předmětů“) vyskytujících se ve virtuálním prostředí. Zároveň bude analyzováno, zdali jsou si všechny tyto virtuální předměty z pohledu práva rovny, nebo zda některé mají větší relevanci než jiné.

Cílem našeho příspěvku je vymezení základních právních aspektů, respektive problémů souvisejících s virtuálním vlastnictvím a virtuálními předměty, a to zejména z teoretického hlediska. Článek tedy nebude zkoumat virtuální vlastnictví optikou žádného právního řádu, ani nebude argumentovat pro či proti přiznání širším právům uživatelů. Cíl směřuje pouze k identifikaci právních problémů, jež vyvolává virtuální vlastnictví, a k reflexi a kritice dosavadní literatury, která se tímto tématem zabývala. Tento cíl má složit jako základ pro širší debatu, která je k tématu potřeba.

1. Odkud se vzalo virtuální vlastnictví

Virtuální světy a virtuální předměty zajímaly celou řadu autorů už na přelomu tisíciletí. Molly Stephens například napsala v roce 2002 článek týkající se vztahu autorského práva

³ LASTOWKA, Greg – HUNTER, Dan. The Laws of the Virtual Worlds. *California Law Review*. 2004, Vol. 92, No. 1, a FAIRFIELD, Joshua. Virtual Property. *Boston University Law Review*. 2005, Vol. 85, No. 4.

a prodeje herních předmětů.⁴ Motivy obchodování a „života“ ve virtuálních světech zaujaly také Lawrence Lessiga v jeho slavném díle *Code*. Nicméně, pokud začneme hledat původ virtuálního vlastnictví v právní literatuře, vždy se nejdříve dostaneme ke dvěma klíčovými a masivně citovaným článkům – *Virtual Property* od Joshuy Fairfielda⁵ a *The Laws of the Virtual Worlds* od Lastowky a Huntera.⁶ Tyto dnes již více jak 15 let staré články reagovaly na nově se objevující fenomén virtuálních světů a pozvolný, avšak nikoli zanedbatelný přesun našich životů do digitálního prostředí. Nejspíše právě proto je často pojem virtuální vlastnictví spojován s virtuálními světy, a to buď ve formě počítačových simulací nebo počítačových her. Virtuální vlastnictví je ale spojováno i s dalšími „předměty“ v kyberprostoru, jako jsou kryptoaktiva, fotografie, URL adresy nebo účty na sociálních sítích.

Stejně jako je možné si pod pojmem virtuální vlastnictví představit celou řadu věcí v kyberprostoru, tak je dnes možné se setkat s celou řadou definic virtuálního vlastnictví. Fairfield například pojem definoval jako „*Rivalrous, persistent, and interconnected code*“;⁷ tedy spojoval virtuální vlastnictví s kódem, který musí naplňovat tři vlastnosti: 1) omezenost zdroje, 2) trvalost a 3) propojenost. Lastowka a Hunter tento pojem definovali zase jako „*záznamy v databázi uložené na serveru, který umožňuje počítačovému monitoru účastníka zobrazovat obrázky již přítomné v softwaru*“. Jiní autoři pak za virtuální vlastnictví označují „*jakákoliv aktiva ve virtuálním světě*“⁸ nebo ještě širěji „*veškeré virtuální a digitální objekty včetně bankovních účtů, elektronických knih a dalších nehmotných digitálních předmětů*“.⁹ Nelze tedy konstatovat, že by pojem virtuální vlastnictví sám o sobě byl v odborné literatuře nějak ukotven nebo že by doktrinální definice přinášely jednoznačnou odpověď na to, co je jeho předmětem. Důsledkem je to, že je možné se setkat i s dalšími variantami tohoto pojmu, například *virtual goods*,¹⁰ *virtual items*,¹¹ *smart property*¹² nebo *digital property*.¹³ I v českém prostředí se lze setkat s řadou překladů a s používáním obdobných pojmů pro popis téhož. Kabát například používá pojem *virtuální majetek* a *virtuální statky*.¹⁴ Harašta pak ve svém příspěvku použil celou řadu

⁴ STEPHENS, Molly. Sales of In-Game Assets: An Illustration of the Continuing Failure of Intellectual Property Law to Protect Digital-Content Creators. *Texas Law Review*. 2002, Vol. 80, No. 6.

⁵ Dle Google Scholar 477 citací k 24. 9. 2021.

⁶ Dle Google Scholar 696 citací k 24. 9. 2021.

⁷ FAIRFIELD, Joshua. *Virtual Property*, s. 1053.

⁸ CIFRINO, Christopher J. Virtual Property, Virtual Rights: Why Contract Law, Not Property Law, Must Be the Governing Paradigm in the Law of Virtual Worlds. *Boston College Law Review*. 2014, Vol. 55, No. 1, s. 238.

⁹ ERLANK, Wian. Don't Touch My Virtual Property: Justifications for the Recognition of Virtual Property. *South African Law Journal*. 2016, Vol. 133, No. 3, s. 664 v poznámce pod čarou.

¹⁰ S tímto pojmem pracuje Kenneth W. Eng ve svém článku ENG, Kenneth W. Content Creators, Virtual Goods: Who Owns Virtual Property. *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*. 2016, Vol. 34, No. 1.

¹¹ Tento pojem použil Przemysław Pałka ve své monografii *Virtual Property – Towards a General Theory*. Označuje tak „*kategorii entit, které uživatelé ‚digitálně vlastní‘ v rámci svých účtů na online herních platformách, charakterizovaných sekundárním způsobem existence a prováděním funkcí v provozu*“, viz PAŁKA, Przemysław. *Virtual Property – Towards a General Theory*. 2017, s. 195.

¹² Pojem pochází od Joshuy Fairfielda a má označovat „*softwarové vylepšené nemovité nebo movité věci (jako jsou auta nebo smartphony)*“, viz FAIRFIELD, Joshua. *Owned: Property, Privacy, and the New Digital Serfdom*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 16.

¹³ Opět se jedná o Fairfieldův pojem, za *digital property* považuje „*Vlastnická práva u digitálních objektů, jako jsou hry, filmy, knihy nebo hudba, které si uživatelé zakoupili a stáhli*“, viz FAIRFIELD, Joshua. *Owned: Property, Privacy, and the New Digital Serfdom*, s. 16–17.

¹⁴ KABÁT, Robert. Virtuální vlastnictví – práva za časů ius downloadendi. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2012, roč. 58, č. 4.

podobných pojmů – *virtuální vlastnictví*, *virtuální předměty*, *virtuální statky* i *virtuální věci*.¹⁵ Ani u jednoho z autorů ovšem není patrné, zda tyto pojmy používají jako synonyma, nebo mezi nimi rozlišují.

Veškeré tyto pojmy přitom popisují více či méně obdobný jev, který Pałka nazývá fenoménem virtuálního vlastnictví.¹⁶ Tento popis je sice vágní, nicméně jeví se přiléhavý současné terminologické situaci. Pro zjednodušení je možné konstatovat, že v kyberprostoru se vyskytují různé „věci“ bez hmotné podstaty (nikoli ve smyslu věci nehmotné, jak ji zná a definuje české právo), jako jsou předměty ve videohrách, e-maily, uživatelské účty či kryptoaktiva. A právě interakce lidí s těmito „věcmi“, ve smyslu jejich nákupu či užívání, tvoří základ právní problematiky, o níž bude tento článek.¹⁷

Výše uvedenému se vymyká jeden pojem, a to je Fairfieldův pojem *smart property*. U tohoto pojmu si dovolím malou odbočku, která demonstruje to, jak všudypřítomná snaha o definování všeho, co existuje ve skutečném (či virtuálním) světě pomocí výrazů práva může být spíše na újmu. Fairfield jako *smart property* označuje hmotné věci s nějakým softwarovým vylepšením.¹⁸ Tento termín pak používá k podpoře svého argumentu, že uživatelé nemají k takto vymezenému majetku žádná vlastnická práva. Zjednodušeně řešeno – snaží se ukázat, kromě jiného, že nikdo si nemůže sám přeprogramovat software ve vlastním telefonu. Mám za to, že v tomto případě je speciálně zavedený pojem nadbytečný. Jádrem problému totiž i zde spočívá v nehmotné povaze softwaru na hmotných nosičích. Svůj telefon můžete klidně rozbít kladivem, zapálit či zahodit. Co ovšem nemůžete běžně udělat, je změnit jeho software. K tomuto ale není třeba nový pojem, protože výchozí problematika zůstává stejná. Pouze se nám rozšiřuje okruh virtuálního vlastnictví na software.

Z výše uvedených definic také vyplývá zásadní otázka, a to co přesně dělá virtuální vlastnictví virtuálním vlastnictvím. Jinými slovy – co stálo za zrodem tohoto pojmu? A potřebujeme jej vlastně? Pokud ano, jak široce či naopak úzce má být vykládán? K zodpovězení těchto otázek se nejprve podívejme na počátky tohoto pojmu v odborné (právní) literatuře. K tomuto cíli je potřeba podívat se na motivy, se kterými autoři ve svých statcích pracují, protože právě tyto motivy nám odpovídají na otázku, odkud se tento pojem vzal, s čím je spojován a proč bychom tento nový institut měli potřebovat. Vybrány byly zejména zahraniční publikace na toto téma, které jako první na tento nový fenomén reagovaly. Většina z nich se navíc nad touto problematikou zamýšlí z obecného teoretického pohledu.

1.1 Motivy vlastnictví virtuálních předmětů v literatuře

Pokud hledáme motivy ozřejmující vznik tohoto pojmu, jako první bychom měli začít zkoumat výše zmíněný článek od Lastowky a Huntera.¹⁹ Východiskem jejich úvah jsou virtuální světy. Autoři zde velmi podrobně popisují, jak si představují život ve virtuální

¹⁵ HARAŠTA, J. Virtuální vlastnictví. In: ŽATECKÁ, E. et al. (ed.). *Cofola 2011: The Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

¹⁶ PAŁKA, Przemysław. *Virtual Property – Towards a General Theory*, s. 13.

¹⁷ Srov. PAŁKA, Przemysław. *Virtual Property – Towards a General Theory*, s. 13.

¹⁸ *Ibidem*, s. 16.

¹⁹ LASTOWKA, Greg – HUNTER, Dan. *The Laws of the Virtual Worlds*.

realitě, který zejména zahrnuje obchod s virtuálními předměty. Velká část jejich práce je zasvěcena zkoumání různých virtuálních světů, videoher a jejich herním mechanismům. Na úplném počátku se tedy problematika virtuálního vlastnictví vztahovala zejména k virtuálním světům, kde lidé tráví velké množství času a které jsou regulovány (nikoli právně) zejména vývojáři. Snaha experimentovat s aplikací práva, jak je známe z reálného světa, i na světě virtuální byla hybnou silou vzniku článku.²⁰

Je nutné ovšem uvést, že článek stojí ve velké míře na aplikaci práva uvnitř těchto světů. Lastowka a Hunter tyto světy dokonce nazývají jurisdikcemi.²¹ Jeho obsahem je hledání toho, jaká pravidla tyto světy mají, a především jakým způsobem zde dochází k převodu vlastnictví.²² Při analyzování těchto světů zároveň autoři zkoumali, zdali mohou existovat vlastnická práva k virtuálním předmětům existujícím pouze v kyberprostoru. Přestože existenci těchto práv si představit dokázali, odpověď na to, kdo je jejich nositelem, tj. vlastníkem, už nikoliv.²³ Článek proto končí konstatováním, že existence a povaha práv bude záležet na EULA²⁴ ovšem s predikcí, že toto se změní.²⁵ Zatím je ovšem patrné, že se nic nezměnilo. Soudy nezačaly masivně řešit spory o vlastnictví virtuálních předmětů. Ani nevznikla žádná sjednocující teorie, jež by virtuální vlastnictví jednoznačně definovala. V mnohém se zdá, že od vydání citovaného článku se nestalo vlastně nic. Lze souhlasit s Pałkou, že jedinou výraznější změnou je, že naše životy se spíše než do virtuálních světů přesunuly na sociální síť.²⁶

Kromě virtuálních světů se v článku vyskytuje ještě jeden motiv, který s virtuálními světy souvisí, a to jejich dočasnost a nehmotnost. Pokud se totiž jedná pouze o záznam v databázi na odlehlem serveru, vývojář či vydavatelské studio se může kdykoliv rozhodnout, že všechny záznamy smaže.²⁷ Tento aspekt je přitom poměrně důležitý, neboť značně limituje možnosti uživatelů se svými virtuálními meči, domy či oblečením s konečnou platností nakládat, což je zároveň legitimní východisko pro hodnotové postoje dalších autorů. Stejně tak se jedná o fakt, jehož důsledkem je naprostá závislost uživatelů na vůli vývojářů. Těžko se totiž hledá vlastnické právo, tj. absolutní právní panství, tam, kde vám vývojář neumožní s předmětem jakkoliv disponovat, respektive kde sám má v rukou dispozici ultimátní. Navíc i v těch případech, kdy vývojáři v rámci své hry umožní uživatelům s předměty disponovat, může nastat problém. Přestože v takovém případě uživatelé předměty fakticky drží, u her postavených na cloudovém řešení tyto předměty současně drží i herní vývojáři.²⁸ Celá problematika se tím tedy značně komplikuje díky složitosti technického řešení.

Posledním důležitým hlediskem, které autoři zmiňují, je ekonomická stránka věci. Jak sami uvádějí, miliony lidí utrácejí velké částky peněz za svůj život ve virtuálních světech.²⁹ Motiv toho, že uživatelé utrácejí velké sumy, je pro účely naší analýzy důležitý. Lastowka

---

²⁰ Ibidem, s. 29.

²¹ Ibidem, s. 54.

²² Ibidem, s. 30–37.

²³ Ibidem, s. 50.

²⁴ End User License Agreement.

²⁵ LASTOWKA, Greg – HUNTER, Dan. *The Laws of the Virtual Worlds*, s. 72.

²⁶ PAŁKA, Przemysław. *Virtual Property – Towards a General Theory*, s. 75.

²⁷ Ibidem, s. 51–52.

²⁸ Ibidem, s. 160–161.

²⁹ LASTOWKA, Greg – HUNTER, Dan. *The Laws of the Virtual Worlds*, s. 7.

a Hunter nejsou jediní, kteří tento fakt používají jako jeden z hlavních argumentů. Před nimi ho použila i Stephens³⁰ a souběžně tento argument používá i Fairfield.³¹ Tento motiv se dále objevuje i u dalších autorů, jako je například Nelson³² nebo Lawrence³³. Jakkoliv je ekonomická hodnota důležitým aspektem, je škoda, že literatura nehledala i další důvody stojící za tím, proč by uživatelé měli mít širší práva ke svému virtuálnímu vlastnictví. Praxe přitom ukazuje, že hodnota nemusí nutně být jenom peněžitá, respektive majetková. K tomuto slouží již notoricky známý případ Čchiou Čcheng-weje, kterému byl ukraden virtuální meč ve hře *Legends of Mir*. Čchiou totiž poté, co mu policie odmítla pomoci, zloděje ubodal k smrti. Existuje zde tedy i poměrně silný sociální aspekt. To dokládá například i počet aktivních uživatelů. Například hra *League of Legends* měla v září 2021 dva miliony aktivních hráčů.³⁴ Obdobně *Fortnite* mělo ve stejném měsíci tři až čtyři miliony aktivních hráčů.³⁵ Stejně tak ne vždy jde o peněžní hodnotu, kterou hráči do virtuálních světů vložili, ale může jít i o ekonomický zisk pocházející přímo z hraní, který jim virtuální světy přináší.³⁶ Rozvoj e-sportu a streamování je toho důkazem.³⁷ Zde je ovšem otázkou, jakou roli zde hrají přímo virtuální předměty nacházející se ve virtuálním světě a zdali nemá pro uživatele větší hodnotu jejich uživatelský účet a hra samotná.

Pokud se vrátíme k citovanému článku, zdá se, že virtuální vlastnictví dle Lastowky a Huntera je do jisté míry pouhá metafora pro vztahy existující ve virtuálním světě. Přestože závěr jejich stati je, že vlastnická práva ve virtuálních předmětech mohou existovat, článek u tohoto konstatování končí. Ani terminologicky není článek úplně sjednocený. Na různých místech se čtenář setká s názvem *virtuální aktiva (virtual assets)*,³⁸ jindy *virtuální vlastnictví (virtual property)*.³⁹

Zhruba ve stejné době, kdy vznikal článek Lastowky a Huntera, napsal obdobný i Joshua Fairfield. Fairfield svůj článek začíná provokativní otázkou, zdali by kód, který je navržen tak, aby fungoval jako majetek v reálném světě, neměl být regulován a chráněn jako majetek v tomto reálném světě.⁴⁰ Kódem zde přitom nemyslí zdrojový ani strojový kód, myslí tím strukturální součásti internetu jako URL, doménová jména nebo emaily.⁴¹ A právě tento kód Fairfield nazval virtuálním vlastnictvím.⁴² Už z tohoto je patrné, že myšlenkový základ, ze kterého Fairfield vycházel, se liší od úvah Lastowky a Huntera. Jeho

³⁰ STEPHENS, Molly. *Sales of In-Game Assets: An Illustration of the Continuing Failure of Intellectual Property Law to Protect Digital-Content Creators*, s. 1515.

³¹ Například FAIRFIELD, Joshua. *The God Paradox*. *Boston University Law Review*. 2009, Vol. 89, No. 6, s. 1020.

³² NELSON, John W. *The Virtual Property Problem: What Property Rights in Virtual Resources Might Look Like, How They Might Work, and Why They Are a Bad Idea*. *McGeorge Law Review*. 2009, Vol. 41, No. 2, s. 286.

³³ LAWRENCE, Dan E. *It Really Is Just a Game: The Impracticability of Common Law Property Rights in Virtual Property*. *Washburn Law Journal*. 2007, Vol. 47, No. 2, s. 512.

³⁴ *League of Legends player count 2021: how many people play League of Legends?* In: *Techacake* [online]. 8. 9. 2021 [cit. 2021-10-14]. Dostupné z: <<https://techacake.com/league-of-legends-player-count/>>.

³⁵ *Is Fortnite dying? How many people play Fortnite in 2021?* In: *Techacake* [online]. 11. 9. 2021 [cit. 2021-10-14]. Dostupné z: <<https://techacake.com/is-fortnite-dying/>>.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *O částkách v e-sportu více viz MALONEY, Tim. How do esports teams make money?* In: *Roundhill Blog* [online]. 12. 2. 2020 [cit. 2021-10-14]. Dostupné z: <<https://www.roundhillinvestments.com/research/esports/how-do-esports-teams-make-money>>.

³⁸ LASTOWKA, Greg – HUNTER, Dan. *The Laws of the Virtual Worlds*, s. 11.

³⁹ *Ibidem*, s. 30.

⁴⁰ FAIRFIELD, Joshua. *Virtual Property*. *Boston University Law Review*. 2005, Vol. 85, No. 4, s. 1048.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

pojetí je širší, za virtuální vlastnictví nepovažuje pouze předměty ve virtuálních světech, ale také URL adresy, bankovní účty, chatovací místnosti nebo webové stránky.⁴³ To neznamená, že by virtuální světy pro Fairfielda nebyly důležité. Stejně jako Lastowka a Hunter, i Fairfield předpokládal přesun našich životů do těchto světů.⁴⁴ Pro Fairfielda ovšem virtuální vlastnictví nebylo ani tak o virtuálních světech jako takových, jako spíše o souboji práv duševního vlastnictví s vlastnictvími právy.⁴⁵ Fairfieldovo téma se tedy více stáčelo k podmínkám EULA, které zabraňují uživatelům vlastnit virtuální vlastnictví.⁴⁶ Co mají ovšem články společné, je důraz na hodnotu virtuálního vlastnictví v penězích, tj. motiv utrácení skutečných peněz za virtuální předměty.⁴⁷

Teze o vykořisťování uživatelů ze strany vývojářů a střet vlastnického práva s právem duševního vlastnictví se navíc stalo Fairfieldovým celoživotním tématem. Tento motiv následně zopakoval například ve svém článku *The God Paradox*⁴⁸ nebo monografii *Owned*.⁴⁹

Je tu ještě jeden poslední motiv, který úzce souvisí s právy uživatelů, a to je samotné vlastnictví. Není náhodou, že autoři začali pojmenovávat tento nový jev právě vlastnictvím, přestože si mohli zvolit i název jiný. Vlastnictví s sebou totiž nese určité konotace. Volba této terminologie proto nejspíše měla odrážet i hlavní argument – tedy silnější práva pro uživatele ve vztahu k jejich virtuálnímu vlastnictví. Jak ovšem kritizoval například Nelson, právě tyto konotace jsou i kamenem úrazu tohoto pojmu, protože odvádějí debatu od právní povahy virtuálních předmětů směrem k vlastnickým právům uživatelů v těchto předmětech.⁵⁰ S tímto je nutné souhlasit, protože právě tříštění odborné literatury a pojmová neustálenost je jedním z hlavních problémů virtuálního vlastnictví, jak bude demonstrováno níže.

Z původních dvou textů Fairfielda a Lastowky a Huntera je tedy patrné několik témat spojujících otázky virtuálního vlastnictví, a to hledání vhodného režimu pro objekty vyskytující se v kyberprostoru, důraz na vlastnické právo, argumentace hodnotou těchto předmětů pro uživatele a kritika licenčních smluv, které uživatelům neumožňují s „jejich“ virtuálními předměty disponovat, pokud jim to vývojáři neumožní.

Hledání motivů v novějších člancích je trochu komplikovanější. Většina z nich totiž vznikla jako přímá reakce na dva původní výše zmíněné. Z tohoto důvodu pro ně byl předmět zkoumání předem daný. Sheldon například ve svém článku vztahuje celou problematiku opět k virtuálním světům a problematice nehmotných věcí jako předmětu vlastnictví.⁵¹ Eng se ve svém článku pohybuje výhradně ve videoherním světě.⁵² Stejně jako Lastowka a Hunter si pokládá otázku, kdo virtuální vlastnictví vlastní. Jiní autoři se začali stavět proti původním myšlenkám přiznání vlastnických práv uživatelům – Kabát⁵³

⁴³ Ibidem, s. 1059.

⁴⁴ Ibidem, s. 1062.

⁴⁵ Ibidem, s. 1050.

⁴⁶ Ibidem, s. 1082–1084.

⁴⁷ Ibidem, s. 1059.

⁴⁸ FAIRFIELD, Joshua. *The God Paradox*.

⁴⁹ FAIRFIELD, Joshua. *Owned: Property, Privacy, and the New Digital Serfdom*.

⁵⁰ NELSON, John W. *The Virtual Property Problem: What Property Rights in Virtual Resources Might Look Like, How They Might Work, and Why They Are a Bad Idea*, s. 285.

⁵¹ SHELDON, David P. Claiming Ownership, but Getting Owned: Contractual Limitations on Asserting Property Interests in Virtual Goods. *UCLA Law Review*. 2007, Vol. 54, No. 3.

⁵² ENG, Kenneth W. *Content creators, virtual goods: who owns virtual property?*

⁵³ KABÁT, Robert. *Virtuální vlastnictví – práva za časů ius downloadendi*.

a Cifrino⁵⁴ například zastávají názor, že regulace virtuálních světů by měla náležet čistě vývojářům. Důvodem je zejména flexibilita kontraktů, díky které si vývojáři mohou podmínky upravit adekvátně vůči funkcím svých virtuálních světů.⁵⁵ Lawrence, který se opět vrátil k tématu virtuálních světů, šel s kritikou natolik daleko, že napsal, že nejenom virtuální vlastnictví není vlastnictvím, ale celé je to pouze hra.⁵⁶ Tím se snažil ostatním nejspíše naznačit, že problémy, které řeší, jsou spíše akademickými debatami, a nikoliv reálnými problémy.

O ucelenější koncepční řešení a kritiku dosavadního přístupu se snažil Pałka, který se rozhodl nevydat směrem předkládání normativních řešení, ale spíše směrem analýzy existujícího fenoménu po koncepční stránce.⁵⁷ Jeho teorie například navrhuje zavedení tzv. *res digitales* pro virtuální předměty.⁵⁸ Hlavním přínosem jeho práce je oddělení nehmotných předmětů od virtuálních předmětů. Jak poznamenává, virtuální předměty nepředstavují nehmotné věci, tak jak je chápe klasická civilistická doktrína vycházející z římského práva, neboť se nejedná o práva.⁵⁹ Pałka ovšem nevychází z žádného konkrétního národního práva a jeho práce tak končí pouze u aplikace v rámci teorie. Z tohoto důvodu jeho názor nebere v potaz žádná specifika národní úpravy. Zároveň se soustředí přímo na „objekty“ v kyberprostoru, nikoliv na závazkové vztahy mezi uživateli a vývojáři.

K základní problematice týkající se uznání vlastnictví ve virtuálních světech se navíc začaly přidávat další otázky. Jedná se zejména o otázky, jaká práva by měli mít uživatelé nebo zdali je možné s virtuálním vlastnictvím disponovat či je dědit.

V českém prostředí je pojem opět spojován s virtuálními světy. Harašta⁶⁰ i Kabát,⁶¹ ovlivnění Fairfieldem, se k tomuto motivu opět vracejí. Jejich články ovšem nepřinášejí mnoho nových argumentů a jedná se spíše o představení myšlenek pro české publikum.

Z analýzy dosavadní literatury plyne kromě jiného to, že přechod lidí do digitálního světa internetu s sebou přinesl nové hodnoty a nové způsoby trávení volného času. Virtuální světy a videohry dnes ovšem tvoří jenom dílčí segment celé této problematiky. Přestože původní motivy se stáčely spíše k virtuálním světům, je dnes možné vztáhnout tuto problematiku na mnohem širší segment kyberprostoru. V tomto článku se zaměříme, jak bylo zmíněno v úvodu, právě na onen dílčí segment, zatímco sociální sítě, kryptoaktiva, e-mail a další možné příklady virtuálního vlastnictví ponecháme zatím stranou.

1.2 Vztah virtuálního vlastnictví a digitálních aktiv

Interakce lidí v kyberprostoru s sebou přinesla ještě jeden pojem, a to jsou *digitální aktiva* (angl. *digital assets*). Zásadní otázkou zde je, jak moc se tyto pojmy překrývají, respektive zda autoři píšící o obou jevech jsou součástí téže diskuse a téhož problému. Pojem digitál-

⁵⁴ CIFRINO, Christopher J. *Virtual Property, Virtual Rights: Why Contract Law, Not Property Law, Must Be the Governing Paradigm in the Law of Virtual Worlds*.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 263–264.

⁵⁶ LAWRENCE, Dan E. *It Really Is Just a Game: The Impracticability of Common Law Property Rights in Virtual Property*, s. 549.

⁵⁷ Srov. PAŁKA, Przemysław. *Virtual Property – Towards a General Theory*, s. 179.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 154.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 149.

⁶⁰ HARAŠTA, Jakub. Virtuální vlastnictví. In: ŽATECKÁ, E a kol. (eds). *Cofola 2011: The Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

⁶¹ KABÁT, Robert. *Virtuální vlastnictví – práva za časů ius downloadendi*.

ních aktiv bývá spojován s e-maily, fotografiemi či hudbou v cloudu, účty na sociálních sítích nebo s kryptoaktivy.⁶² Z tohoto hlediska se zdá, že předmět zkoumání se překrývá, minimálně v té rovině, kdy je virtuální vlastnictví chápáno v širším smyslu. Obdobně se také debaty týkající se digitálních aktiv koncentrují na otázku vlastnických práv k nim.⁶³ V některých případech dokonce dochází k překryvu obou pojmů. Nekit například ve svém článku⁶⁴ popisuje tzv. *virtual property rights*, jejichž předmětem mají být digitální aktiva.⁶⁵ Na druhou stranu, pojem digitálních aktiv nebývá spojován s virtuálními světy ani videohrami.

V tomto směru je nutné uvést, že virtuální vlastnictví neoznačuje vztah k nějakému předmětu, ale předmět samotný. Lastowka a Hunter například píše o „získávání“⁶⁶ a „převodu“⁶⁷ virtuálního vlastnictví. V jejich pojetí se tedy nejednalo o vztah k virtuálním předmětům, ale přímo o označení pro nehmotné věci ve virtuálních světech. Virtuální vlastnictví a digitální aktiva by tak měla být spíše postavena naroveň. Je možné, že se nejedná o úplně synonyma, nicméně v obou případech jde o předmět právních poměrů, nikoliv o označení právního poměru, jehož předmětem je jedno nebo druhé. Stejně tak je velká množina předmětů spadajících pod virtuální vlastnictví a digitální aktiva totožná, jako například URL adresy, bankovní účty, e-maily či účty na sociálních sítích.

Závěrem je tedy nutné konstatovat, že existence velkého množství nových nehmotných předmětů v kyberprostoru vedla zatím především ke zmatení a roztržštění pojmů v právní literatuře. V současné době lze pod tento pojem zahrnout prakticky cokoliv s nějakou relevancí v kyberprostoru. Stejně tak je možné nalézt i obdobné pojmy, které se týkají stejného jevu.

1.3 Potřebujeme virtuální vlastnictví?

Fairfield ve své monografii *Owned* píše: „*Něco se stalo, když tradiční vlastnictví majetku narazilo na nehmotnost a centralizaci internetu a digitální a informační technologie. Vlastnictví majetku, tak jak ho známe, je pod útokem a rychle mizí.*“⁶⁸

Fairfield má pravdu, že s příchodem 21. století se naše životy skutečně více přesunuly do digitálního světa. Naše fotografie ukládáme na cloudu. Hudbu si předplácíme na Spotify. A e-knihy si stahujeme na Amazonu do našich elektronických čteček. Je to ale nutně špatný trend? Hrozí nám nějaká skutečná ztráta? Fairfield argumentuje tím, že to, co tím ztrácíme, je naše svoboda.⁶⁹ Pokud se Amazon či Spotify rozhodnou, že některé knihy či skladby odstraní ze své databáze, ztratíme je i my. Vzhledem k tomu, že se jedná o subjektivní hodnotící soud, lze s tímto jeho výrokem souhlasit i nesouhlasit. Stejně tak mu lze přikládat jakoukoliv váhu. Faktem ale zůstává, že velká část věcí, které bychom mohli

⁶² Srov. BANTA, Inherit the Cloud: The Role of Private Contracts in Distributing or Deleting Digital Assets at Death. *Fordham Law Review*. 2014, Vol. 80, No. 3, s. 801, nebo LEHAVI, Amnon. Intellectual Property, Data, and Digital Assets. *Property Law in a Globalizing World*. 2019, s. 200.

⁶³ LEHAVI, Amnon. *Intellectual Property, Data, and Digital Assets*, s. 201.

⁶⁴ NEKIT, Kateryna. Social Media Account as an Object of Virtual Property. *Masaryk University Journal of Law and Technology*. 2020, roč. 4, č. 2.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 208.

⁶⁶ LASTOWKA, Greg – HUNTER, Dan. *The Laws of the Virtual Worlds*, s. 3.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 37.

⁶⁸ FAIRFIELD, Joshua. *Owned: Property, Privacy, and the New Digital Serfdom*, s. 13.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 78.

považovat za náš majetek, naším majetkem ve skutečnosti není a k velké části nám může být kdykoliv odstřížen přístup. Pokud se tedy ptáme odkud se vzalo virtuální vlastnictví, dá se odpovědět i tak, že jeho koncepce vznikla právě jako obranná reakce na současné fungování digitálního světa.

Dosavadní analýza nám ukazuje, že v případě virtuálního vlastnictví jsou otázky důležitější než odpovědi. Kromě otázek spojených s doktrinárním ukotvením pojmu virtuálního vlastnictví se nám otevírá sféra otázek mnohem komplexnějších. První z nich je vztah virtuálního vlastnictví s právem duševního vlastnictví a vlastnickými právy. Pod které právní odvětví virtuální vlastnictví zařadit? A jaký důsledek toto má pro sféru smluvních a deliktálních závazků? To všechno jsou poměrně klíčové otázky, které se ani po dvou dekadách nedokázalo vyřešit, a to ani na doktrinární úrovni, ani na úrovni legislativní.

2. Zkoumání virtuálních předmětů a kritika dosavadního přístupu

Předmětem první části článku byla analýza dosavadní literatury a zmapování dosavadního poznání k tématu virtuálního vlastnictví. Z této analýzy vyplynulo hned několik motivů, které s virtuálním vlastnictvím souvisí, stejně tak nalezení celé řady nedostatků pojících se s tímto konceptem. V této druhé části tedy dojde k ucelenější kritice a identifikaci několika hlavních právních problémů spojených se vztahem práva virtuálních předmětů, které zatím nebyly vyřešeny.

Jak bylo vymezeno v úvodu, předmětem zkoumání tohoto článku jsou virtuální předměty, a to v co nejširším slova smyslu. To s sebou nese důležitou otázku, a to o jaké předměty jde? A jakým způsobem je identifikovat a rozlišit? Jsou virtuální předměty jenom jiné označení pro digitální aktiva? Nebo se jedná jen o určitou část digitálních aktiv? Či jsou to naprosto rozdílné pojmy? To všechno jsou důležité otázky, které je potřeba si zodpovědět. Jak je patrné z předchozí části tohoto článku, s oběma pojmy je v literatuře zacházeno poněkud arbitrárně. Zároveň je z textů patrné, že až na výjimky autoři mezi virtuálními předměty, o kterých píšou, nerozlišují.

Pokud se vrátíme k původům virtuálního vlastnictví, virtuální předměty byly spojovány s virtuálními světy a videohrami. V tomto směru pak virtuální předměty představují virtuální vlastnictví pro uživatele. V nejužším smyslu se tedy jedná o různé předměty, se kterými v rámci těchto světů přicházejí uživatelé do kontaktu. A to ať už se jedná o virtuální meč, oblečení, či dům. V dnešní době technologie ovšem nabízí i další možnosti díky rozšířené a virtuální realitě. Obdobně tedy za virtuální předmět může být považován pokémon v *Pokemon Go* nebo i v úvodu zmíněné boty od Gucciho.

Komplikovanost virtuálních světů a světů videoher ovšem otevírá složitou otázku toho, jaké právo se na jejich jednotlivé součásti uplatní. Už odvětvové zařazení videoher samotných v dnešní době představuje aplikační problémy, neboť se může jednat jak o počítačový program, tak o audiovizuální dílo.⁷⁰ Ještě složitější je to pak s jejich součástmi. První otázka, kterou bychom si měli položit, je, zdali jsou virtuální předměty součástí počítačového programu. Klíčové je zde proto rozebrat, jaké všechny prvky počítačový program tvoří v případě her a virtuálních světů. Jakkoliv jádro počítačového programu tvoří zdrojový či strojový kód, světy videoher jsou dále tvořeny texturami, 3D modely, animace-

⁷⁰ Více k tomuto viz RAMOS, Andy et al. *Legal Status of Video Games* [online]. 2013 [cit. 2021-10-12]. Dostupné z: <https://www.wipo.int/export/sites/www/copyright/en/creative_industries/pdf/video_games.pdf>.

mi, zvukovými efekty, mapami s herními levely, grafikou atd.⁷¹ Za zmínku stojí také grafické rozhraní, které uživateli umožňuje komunikaci s programem a které v sobě může obsahovat další grafické prvky. Pokud se tedy bavíme o virtuálních předmětech, často se bavíme právě o těch dalších prvcích mimo samotný kód. Tím se nám značně komplikuje a tříští dopadající právní úprava. Zatímco základní funkcionalitu videoherních prostředí totiž ovládá počítačový program na jednom serveru, textury a předměty přiřazené hráčům jsou součástí odlehle databáze, ze které program čerpá. V paměti serveru navíc existuje pouze jedna kopie zdrojového kódu, který definuje vzhled těchto předmětů. Jiná databáze má pak v sobě uložené vizuální *assets*.⁷² V praxi navíc není ojedinělé, že práva k těmto vizuálním *assetům* mají osoby odlišné od vývojářů počítačového programu. Zdá se tedy, že virtuální předměty součástí počítačového programu v užším smyslu nejsou a spíše ho doplňují. S tím částečně souhlasí i judikatura, která sice zatím řešila pouze případ grafického rozhraní, nicméně se dá dovodit, že i v případě dalších jednotlivých prvků by došla k závěru, že jakkoliv na ně dopadá autorskoprávní ochrana, nejedná se o ochranu počítačových programů.⁷³

Zkoumání technické stránky věci přitom vypadlo z předmětu zkoumání celé řady autorů zabývajících se virtuálním vlastnictvím, ačkoliv někteří sami pracovali s pojmy jako „kód“ nebo „záznamy v databázi“. Vzhledem ke komplexnosti celé problematiky to ovšem není až tak překvapivé. Možná i z tohoto důvodu velká řada z nich rovnou přecházela k normativním závěrům týkajícím se práv uživatelů. Jedna věc je představit si virtuální meč ve videohře a druhá je podívat se za rámec počítačové obrazovky na to, co tento meč reálně tvoří. Otázkou ovšem je, co přesně pak virtuální vlastnictví v případě virtuálních předmětů je a k čemu přesně by uživatelé měli práva a s čím by měli disponovat.

Pomineme-li složitou faktickou stránku věci, dalším problémem spojeným s virtuálními předměty je jejich značná odlišnost v rámci virtuálních světů a světů videoher. Ne všechny virtuální předměty jsou si rovny, a ne všechny představují pro uživatele stejnou hodnotu. Je totiž značný rozdíl mezi skinem, za který hráč zaplatil, a mezi stromy doplňujícími vzhled arény, ve které bojuje. Gealfow například rozlišuje mezi věcmi, které jsou nějakým způsobem mezi hráči vyměnitelné či obchodovatelné, a věcmi, které není možné za žádných okolností převést na ostatní hráče.⁷⁴ Přestože na nějaké základní úrovni by se dala většina virtuálních předmětů takto rozdělit, opomíjí toto dělení specifika celé řady dalších virtuálních předmětů. Obdobně se totiž virtuální předměty dají dělit na ty, se kterými uživatelé přímo interagují a ty, které sice v rámci světa existují, ale hráči s nimi nikterak nemanipulují. Stejně tak existují předměty, které si hráči mohou sami upravovat. Jsou také předměty, které v rámci pravidel virtuálního světa „vlastní“ (nikoliv ve smyslu občanského práva; například zbraně nebo vozidla) a které jsou například pouze součástí jejich vzhledu (vlasy, oblečení). Pařka například rozlišuje až pět různých kategorií virtuálních předmětů.⁷⁵ Jedná se o spotřebovatelné a nespotebvatelné předměty, funkční a čís-

⁷¹ Ibidem, s. 8. Pro označení všech prvků mimo samotného kódu se pak v praxi často užívá pojem „asset“.

⁷² STEPHENS, Molly. *Sales of In-Game Assets: An Illustration of the Continuing Failure of Intellectual Property Law to Protect Digital-Content Creators*, s. 1518.

⁷³ Srov. rozhodnutí C-393/09 Bezpečnostní softwarová asociace, ve kterém Soudní dvůr Evropské unie došel k závěru, že na grafické rozhraní nedopadá ochrana počítačových programů.

⁷⁴ GEALFOW, John A. *Virtuální věci v kontextu občanského práva*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2016, s. 14–15.

⁷⁵ PAŁKA, Przemysław. *Virtual Property – Towards a General Theory*, s. 189–191.

tě estetické, převoditelné a nepřevoditelné, směnitelné a nesměnitelné a nakonec předměty, které je možné získat a které je možné zakoupit od provozovatele.⁷⁶ Toto dělení nabízí mnohem větší pestrost a více odpovídá videoherní realitě. Zároveň je na něm možné demonstrovat, jak komplexní světy videoher jsou a že jediné řešení dopadající na tak širokou škálu předmětů by mohlo způsobit více škody než užítku. Každý z uvedených předmětů totiž může mít pro právo úplně jinou relevanci, stejně tak i pro uživatele. Přestože virtuální stromy a věže ve hře *League of Legends* by ze své podstaty zajisté do kategorie virtuálních předmětů, a tedy i virtuálního vlastnictví spadaly, mají jiný význam pro hráče a jiný pro své designéry. Hráči k nim totiž žádná práva nepotřebují. Pokud se ale bavíme o jiných předmětech, jako jsou skiny či totemy, zde už se dá mluvit o tom, že pro hráče nějaký význam mají. Zde se opět vracíme k ekonomické hodnotě – celá řada předmětů může být totiž zakoupena. Pokud hráči zaplatí tisíce za nákup těchto předmětů, je jasné, že jejich pouto k těmto předmětům bude silnější. Z tohoto důvodu je nutné konstatovat, že používání termínu virtuální vlastnictví na veškeré virtuální předměty není vhodné, protože je patrné, že ne ke všem těmto předmětům jsou jakákoliv uživatelská práva nutná.

Vzhledem k rozmanitosti virtuálních světů je proto nutné přisvědčit těm, kteří zastávají jít názor, že závazkové právo umožňuje větší flexibilitu na míru těchto světů. Minimálně v případě virtuálních předmětů by snaha o legislativní definování virtuálního vlastnictví a právům k němu mohla způsobit více škody než užítku.

2.1 Několik nedostatků současné doktríny

Výše uvedenou literaturu pojí jeden zásadní nedostatek, a to je absence porozumění technické stránce věci. Přestože některé texty věnují velkou pozornost fungování virtuálních světů, pouze někteří autoři (například Pałka nebo Stephens) se snaží o hlubší porozumění tomu, co se děje na pozadí těchto virtuálních světů. Virtuální světy jsou přitom plné rozdílných prvků, na které se uplatní nejrůznější právní úprava, jak bylo demonstrováno výše. Přitom právě komplexnost technického řešení může být problémem pro jakékoliv přiznání práv uživatelům. Pałka píše o tom, že většina autorů sklouzává příliš rychle k normativním argumentům, aniž by komplexně zkoumala koncept virtuálního vlastnictví.⁷⁷ S tím nelze než souhlasit, nicméně se domnívám, že je potřeba jít ještě dál. Zkoumání pouhého konceptu nestačí. Virtuální vlastnictví, ať už ho představují virtuální předměty nebo účty na sociálních sítích, by mělo být zkoumáno i ze své technické stránky, aby nedocházelo k návrhům, které neodpovídají technologické realitě.

Dalším nedostatkem je absence více argumentů pro přiznání práv uživatelům, než je pouhý ekonomický aspekt. Jak bylo zmíněno, většina autorů sklouzává k odůvodnění ekonomickou stránkou věci. Existují ale i jiné důvody, proč uživatelům práva přiznat? Co například sociální aspekty? O zohlednění této stránky se snažil Erlank, který zkoumal význam sociálních vztahů a času stráveného ve virtuálních světech.⁷⁸ Přitom sociální aspekty virtuálních světů jsou neméně důležité. Když poprvé vyšla hra *Pokemon Go*, miliony lidí se vydaly do ulic chytat pokémony. Později se začaly organizovat hromadné akce za tímto

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem, s. 18.

⁷⁸ ERLANK, Wian. Introduction to virtual property: lex virtualis ipsa loquitur. *Potchefstroom Electronic Law Journal*. North-West University, 2015, Vol. 18, No. 7, s. 2535.

účelem. Pro uživatele bylo jednu dobu rozhraní aplikace této rozšířené reality pomalu důležitější než skutečný svět. Kdo nechytal pokémony, jako by nebyl. V tomto směru je tedy otázka práv uživatelů, která je pojí k jejich virtuálním pokémonům, neméně důležitá než ekonomický aspekt. Je ovšem tento sociální aspekt dostatečně silným argumentem pro to, aby právo uživatelům přičklo širší oprávnění bez ohledu na obchodní podmínky?

Výše zmíněné souvisí s narativem vlastnictví, který je taktéž nutné označit za problematický. V první řadě by mělo být zmíněno, že virtuální vlastnictví není ekvivalentem duševního vlastnictví, přestože se na virtuální předměty i jiné komponenty videoher, rozšíření a virtuální reality či virtuálních světů právo duševního vlastnictví uplatní.⁷⁹ Virtuální vlastnictví je pouze zastřešující pojem, skrze který se někteří autoři pokoušeli či pokouší rozšířit občanskoprávní instituty na virtuální předměty. Je ovšem otázkou, zdali je na něco takového občanské právo připraveno a zdali komplexnost virtuálních světů tomuto nebrání. Je zde namísto souhlasit s Paľkou, že tradiční soukromoprávní uchopení nehmotných předmětů nejspíše není vhodným institutem pro digitální dobu, která s sebou přináší virtuální předměty.⁸⁰

Nakonec je problémem i to, že dosavadní debata je roztržena. Není úplně jasné, co je z pohledu práva virtuální vlastnictví, ani co představují digitální aktiva. Jakkoliv silně působí argumenty pro přiznání silnějších práv uživatelům, o to více slabé je vymezení toho, k čemu přesně tato práva mají být. Téma je navíc celkově velmi rozsáhlé a nesourodé. Od zkoumání fungování vlastnických vztahů v rámci virtuálních světů se přeneslo až k právům uživatelů, licenčním smlouvám a boji proti „digitálnímu feudalismu“.

2.2 Otázky, které je potřeba si klást

Jak je nejspíše patrné z předchozí části, otázky jsou v tématu virtuálního vlastnictví a virtuálních předmětů důležitější než odpovědi. V rámci debaty nad virtuálními předměty bychom se měli vrátit k podstatě věci – co jsou virtuální předměty z pohledu současného práva? Mohou být věci v občanskoprávním pojetí? Jsou autorským dílem? Mohou být obojím? Jaká je technická podstata věci? Reflektuje dosavadní právní úprava dostatečně technologickou realitu?

Až teprve po zodpovězení těchto otázek je možné se zabývat tím, zdali je současná úprava skutečně natolik roztržena a nevhodná a je potřeba přistoupit k její změně, jak navrhuje celá řada výše zmíněných textů. Vidina silnějších práv pro uživatele je sice lákavá, nicméně v současné době by se jednalo o poněkud unáhlené řešení. Faktem totiž zůstává, že právo stále nenašlo vhodnou cestu, jak reagovat na přechod společnosti do digitálního světa. Z tohoto důvodu například Erp volá po změně občanského práva. Dle něj se blížíme do doby, kdy vlastnictví a reivindikace budou muset být nahrazeny novými instituty kontroly („control“) a přístupu („access“).⁸¹ Obdobně Paľka navrhuje zavedení nových *res digitales*.⁸² Otázkou ovšem zůstává, zdali je současná právo připraveno na takové změny.

⁷⁹ Srov. ibidem, s. 2538.

⁸⁰ PAĽKA, Przemysław. *Virtual Property – Towards a General Theory*, s. 149–161.

⁸¹ VAN ERP, Sjef. Ownership of Digital Assets and the Numerus Clausus of Legal Objects. *Maastricht European Private Law Institute Working Paper* [online]. 2017, No. 6 [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3046402>, s. 22–23.

⁸² PAĽKA, Przemysław. *Virtual Property – Towards a General Theory*, s. 154–158.

Závěrem nezbyvá než konstatovat, že debata týkající se virtuálního vlastnictví by zasloužila svůj restart, nejspíše zcela očištěný o tento pojem. Podoba dnešního fungování společnosti založené na přístupu namísto kontroly nejspíše v nejbližší době nezmizí. Naopak lze předpokládat, že virtuální předměty tu s námi stále budou a budou nabývat na významu. Lawrence v roce 2007 napsal, že virtuální vlastnictví je pouze předmětem hypotetických debat, nikoliv právní realita.⁸³ Jak je patrné z tohoto článku, za 14 let se nic nezměnilo.

Závěr

Předmětem tohoto článku byla analýza a kritika současné debaty týkající se virtuálního vlastnictví se zaměřením na virtuální předměty. Přestože koncept virtuálního vlastnictví se v právní literatuře objevuje již několik let, neexistuje jeho stabilní uchopení ani definice. Z tohoto důvodu je možné se v právní literatuře setkat s celou řadou pojmů jako například digitální aktiva, *virtual items* nebo *virtual goods*.

První část článku se soustředila na rozbor dosavadní literatury a snažila se hledat motivy, které stály za vznikem tohoto pojmu. Virtuální vlastnictví bylo v literatuře častokrát spjato s virtuálními světy a světy videoher. Významným motivem pro vznik tohoto pojmu byla snaha přiznat uživatelům širší (vlastnická) práva k jejich virtuálním předmětům. Důvodem k tomu je snaha o omezení moci vývojářů a provozovatelů nad virtuálními světy, která narušuje ekonomickou hodnotu, kterou uživatelé do těchto světů vkládají.

V druhé části došlo k identifikaci nedostatků a mezer současné debaty. Za hlavní nedostatek je považována absence analýzy technické stránky virtuálního vlastnictví v právní literatuře a přílišná upjatost k narativu vlastnických práv. V první řadě by mělo dojít ke zkoumání virtuálních předmětů jako takových v rámci debaty očištěné od normativních argumentů pro vlastnictví. Nutnost vytvoření právního rámce uznávající vlastnická práva uživatelů ve virtuálních předmětech by měla být až dalším krokem v případě, že zde skutečně taková nutnost bude existovat. Zároveň by mělo dojít k jasnému definování toho, k čemu přesně by taková práva byla.

Na závěr je nutné konstatovat, že problematika právní úpravy virtuálních předmětů zde stále existuje, nicméně bychom se měli vrátit k podstatě problému a zkoumat specifika virtuálních předmětů a dopadající právní úpravy bez snahy rovnou přiznávat uživatelům silnější práva.

---

⁸³ LAWRENCE, Dan E. *It Really Is Just a Game: The Impracticability of Common Law Property Rights in Virtual Property*, s. 508.

Virtuální ústní jednání v mezinárodním rozhodčím řízení: Přirozená evoluce, nebo slepá ulička?

Jaroslav Kudrna* – Martin Nováček**

Abstrakt: Celosvětová pandemie onemocnění covid-19 a s ní související omezení pohybu a setkávání osob způsobily de facto přerušení mezinárodních rozhodčích řízení. V reakci na tato omezení se začala vytvářet praxe virtuálních ústních jednání, která se stala jedinou faktickou možností organizace ústních jednání. Přechod na virtuální ústní jednání však kromě problematiky technického zajištění virtuálního ústního jednání přináší také řadu právněteoretických otázek. Zejména zda virtuální ústní jednání poskytuje stranám dostatečnou příležitost předkládat tvrzení a důkazy ve svůj prospěch, tedy zda je možné ve virtuální podobě řízení splnit veškeré požadavky práva na spravedlivý proces. Praxe rozhodčích řízení v tomto ohledu předběhla jejich právní teorii. Nyní nastal čas tyto dva přístupy srovnat a posoudit, zda virtuální ústní jednání vskutku představuje vhodný a legální způsob vedení rozhodčího řízení. A pokud ano, znamená to konec tradičních prezenčních ústních jednání?

Klíčová slova: virtuální ústní jednání, pandemie, moderní technologie, mezinárodní rozhodčí řízení, spravedlivý proces

Úvod

Mezinárodní rozhodčí řízení¹ již dlouhodobě hledá správnou míru využití moderních technologií. Zatímco komunikace stran sporu a rozhodčího tribunálu za použití prostředků vzdálené komunikace není ničím novým, ústní jednání rozhodčích tribunálů včetně výsledku svědků ještě donedávna probíhala zpravidla v prezenční podobě. Přechod do plně virtuálních ústních jednání stále představoval příliš neznámý a nejistý krok. To se však změnilo s představením celosvětových restrikcí pohybu a shromažďování osob v souvislosti s pandemií onemocnění covid-19, které prakticky znemožnily vedení prezenční formy ústních jednání, aniž by bylo zřejmé, jak dlouhé trvání tyto restriktce budou mít.

V reakci na vzniklou nejistotu vydalo v dubnu roku 2020 třináct předních mezinárodních rozhodčích institucí společně prohlášení vyzývající mezinárodní rozhodčí komunitu k hledání alternativních cest umožňujících pokračování v probíhajících sporech i přes protipandemické restriktce.² Řešením navrhovaným těmito institucemi bylo převedení

* JUDr. Jaroslav Kudrna, Ph.D., LL.M. (NYU). Vedoucí oddělení Mezinárodní arbitráže a ochrana zahraničních investic Ministerstva financí České republiky. E-mail: Jaroslav.Kudrna@mfc.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1687-0150>.

** Mgr. Martin Nováček. Zástupce vedoucího oddělení Mezinárodní arbitráže a ochrana zahraničních investic Ministerstva financí České republiky a externí doktorand katedry mezinárodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy. E-mail: Martin.Novacek@mfc.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8629-1392>.

1 Mezinárodním rozhodčím řízením se pro účely tohoto příspěvku zejména myslí mezinárodní obchodní arbitráž a investiční arbitráž.

2 Společně prohlášení rozhodčích institucí. In: *ICC International Court of Arbitration* [online]. 17. 4. 2020 [cit. 2021-09-08]. Dostupné z: <https://iccwbo.org/publication/arbitral-institutions-joint-statement-in-the-wake-of-the-covid-19-outbreak/>.

prezenčních ústních jednání do virtuálního prostoru.³ Za podpory rozhodčích institucí a vzájemného sdílení poznatků se mezinárodní rozhodčí tribunály rychle přizpůsobily novému „normálu“ a postupně začala vznikat zcela nová praxe vedení ústních jednání plně ve virtuálním prostoru.

Dle průzkumu k rozvoji virtuálních ústních jednání v mezinárodním rozhodčím řízení se v prvních čtyřech měsících od nástupu pandemie covidu-19 v březnu roku 2020 zvýšil každoroční počet plně virtuálních ústních jednání více než desetkrát.⁴ Přitom pouze 19 % z těchto jednání bylo původně plánováno jako plně virtuální a zbývajících 81 % bylo zamýšleno jako jednání prezenční či pouze částečně virtuální.⁵ Ačkoliv lze nárůst počtu případů pozorovat napříč celým spektrem mezinárodních rozhodčích řízení, nejvýznamnější a do budoucna i pravděpodobně nejstabilnější nárůst byl pozorován u případů s malým množstvím faktických svědků a znalců a nižší žalovanou částkou.⁶

Významnou roli v tomto rozvoji měla metodologická a technická podpora mezinárodních rozhodčích institucí a změny platných rozhodčích pravidel řady těchto institucí, které v mnohých případech zcela poprvé výslovně zakotvily pravomoc tribunálu nařítit plně virtuální ústní jednání. Jak odhalila praxe mezinárodních rozhodčích řízení z období pandemie covidu-19, přechod ústních jednání do virtuálního prostoru s sebou přináší celou řadu výzev. Kromě technických překážek musí tribunály provést důkladné posouzení konkrétních okolností každého případu, aby přechodem do virtuálního prostoru nebyla neúměrně poškozena procesněprávní práva stran a byly tak zajištěny základní procesní principy vedení mezinárodního rozhodčího řízení, zejména pak právo na spravedlivý proces.

Záměrem příspěvku je představit problematiku virtuálních ústních jednání a vliv pandemie covidu-19 na jejich rozvoj v mezinárodním rozhodčím řízení. Autoři příspěvku se zejména zaměří na analýzu aktuálních právněteoretických problémů, kterým je virtuální ústní jednání v odborné diskusi a praxi vystaveno (1.). Následně příspěvek představí dobrou praxi ve vedení virtuálního ústního jednání, s důrazem na přípravu a průběh výsledku svědka, vytvořenou zejména v období pandemie covidu-19 (2.). Závěr příspěvku bude věnován budoucnosti virtuálního ústního jednání v mezinárodním rozhodčím řízení (3.).

1. Právněteoretické otázky související s virtuálními ústními jednáními v mezinárodním rozhodčím řízení

Přechod mezinárodního rozhodčího řízení na virtuální ústní jednání není pouze otázkou správného technického zajištění. S touto problematikou souvisí také řada právněteoretických otázek, kterými se rozhodčí tribunály musí zabývat, aby jejich řízení byla v souladu s nutnými procesně právními požadavky rozhodčího řízení a netrpěla vážnými vadami, které by následně mohly být předmětem přezkumu. Následující sekce pojednává

³ Virtuálním ústním jednáním se pro účely tohoto příspěvku myslí ústní jednání konané za použití videokonferenční technologie, kdy jsou strany sporu, členové rozhodčího tribunálu a další osoby (svědci, znalci, překladatelé apod.) simultánně připojeni do videokonferenčního jednání z různých míst.

⁴ BORN, Gary – DAY, Anneliese et al. Chapter 7: Empirical Study of Experiences with Remote Hearings: A Survey of Users' Views. In: SCHERER, Maxi – BASSIRI, Niuscha et al. (eds). *International Arbitration and the COVID-19 Revolution*. Kluwer Law International, 2020, s. 141.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, s. 306–307.

o otázkách vedení virtuálního ústního jednání v souladu s příslušným aplikovatelným právním rámcem.

Autoři se nejprve věnují právnímu základu virtuálních ústních jednání v mezinárodním rozhodčím právu a jeho nedávnému vývoji (1.1). V další části autoři blíže představují limity diskreční pravomoci rozhodčích tribunálů v případech, kdy se strany sporu shodují na přechodu na virtuální ústní jednání, a naopak také v případech, kdy tribunál rozhoduje proti vůli jedné z nich (1.2). V následující části autoři nahlíží na poznatky shromážděné o virtuálním ústním jednání v kontextu práva na spravedlivý proces a možného odepření výkonu rozhodčího nálezu z důvodu vad na řízení (1.3). Poslední část popisuje rozhodnutí Nejvyššího soudu v Rakousku, který jako jeden z prvních vnitrostátních soudů otevřel otázku, zda přechod mezinárodního rozhodčího řízení do virtuálního prostoru proti vůli jedné ze stran je v souladu s právem na spravedlivý proces (1.4).

1.1 Právní základ virtuálních ústních jednání

Otázka, zda je přechod mezinárodního rozhodčího řízení do virtuálního prostoru možný, se primárně řídí právním rámcem, který se aplikuje na konkrétní řízení. Předně nás tak zajímá vnitrostátní právní úprava v místě sudiště⁷ a aplikovatelná rozhodčí pravidla stanovená v rozhodčí smlouvě či doložce. V případě nejasností či absence jasné právní úpravy je následně na rozhodčím tribunálu, aby přebývajícím nedostatkům překonal, a to až na základě návrhu stran, či z vlastního podnětu.⁸

S výjimkou minimálního povinného požadavku na spravedlivý proces nechávají vnitrostátní právní předpisy rozhodčím tribunálům zpravidla vysokou míru diskrece ve vztahu ke stanovení procesních pravidel rozhodčího řízení. Pouze v ojedinělých případech vnitrostátní předpisy obsahují specifická pravidla pro virtuální ústní jednání či řízení prostředky vzdálené komunikace obecně, a pokud tak skutečně činí, zpravidla pouze výslovně zakotvují možnost taková řízení vést, aniž by ukládaly konkrétní požadavky na jejich formu.⁹

Stejně jako v nich zpravidla chybí pozitivní vymezení virtuálních ústních jednání, národní právní úpravy typicky nestanovují ani výslovné překážky využívání moderních technologií v rozhodčím řízení. Mezinárodní rozhodčí komunita se v této souvislosti zabývala i otázkou, zda je v národních právních úpravách jednotlivých zemí zakotveno právo na prezenční ústní jednání, které by za určitých okolností mohlo vést ke zpochybnění rozhodnutí rozhodčích tribunálů o přechodu do virtuálního prostoru, případně napadení konečných nálezů vydaných na základě virtuálních ústních jednání. Odpověď na tuto

⁷ Sudiště (*seat of arbitration*) neboli místo konání rozhodčího řízení určuje, procesními pravidly jakého státu se rozhodčí řízení bude řídit. Na rozdíl od místa konání ústního jednání (*hearing venue*), které určuje, kde se ústní jednání fyzicky koná, sudiště je čistě právním konstruktem. Terminologicky se také používá označení sudiště *de iure* pro sudiště a *de facto* pro místo konání ústního jednání.

⁸ Article 12, UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006: „In the absence of any agreement between the parties concerning the procedure of the tribunal, or if the rules laid down by them are insufficient, the tribunal shall be competent to formulate or complete the rules of procedure.“

⁹ SCHERER, Maxi. Chapter 4: The Legal Framework of Remote Hearings In: SCHERER, Maxi – BASSIRI, Niuscha et al. (eds). *International Arbitration and the COVID-19 Revolution*, s. 72: „Few national laws and arbitration rules contain specific provisions on remote hearings. If they do, they merely provide for the possibility of holding hearings remotely, using permissive terms ('may'), without imposing a particular solution.“

otázku ve vztahu k jednotlivým jurisdikcím postupně zodpovídá výzkumný projekt Mezinárodní rady pro obchodní rozhodčí řízení (ICCA). Do konce října roku 2021 bylo pod záštitou tohoto projektu publikováno celkem 78 národních zpráv z celého světa, včetně České republiky, přičemž ani jedna z těchto zpráv neodhalila právní úpravu, dle které by existovalo právo na prezenční ústní jednání v mezinárodním rozhodčím řízení.¹⁰ Konečná zpráva výzkumného projektu ICCA bude dle aktuálních informací zveřejněna při příležitosti 25. kongresu ICCA, který má proběhnout v září roku 2022.

Prostor procesněprávní úpravy mezinárodního rozhodčího řízení neupravený vnitrostátními předpisy je tak otevřený podrobné úpravě mezinárodních rozhodčích pravidel. Avšak i zde zpravidla výslovné zakotvení virtuálních ústních jednání chybí a právního základu pro virtuální ústní jednání tak musí být dosaženo interpretací obecných ustanovení o adekvátním využití moderních technologií při vedení řízení¹¹ nebo na základě formulací zakotvujících širokou diskreci rozhodčího tribunálu. Dle nich může rozhodčí tribunál zvolit takový způsob vedení řízení, který uzná za účelný a vhodný při dodržení nutného požadavku na spravedlivý proces.¹²

Teprve až v reakci na příchod pandemie covidu-19 došlo v případě některých rozhodčích pravidel k novelizacím, které za účelem zajištění vyšší jistoty stran výslovně zakotvily pravomoc tribunálu na nařízení plně virtuálního ústního jednání.¹³

1.2 Diskrece rozhodčího tribunálu při nařizování virtuálního ústního jednání

Nástupem celosvětových restrikcí pohybu a setkávání osob v reakci na pandemii covidu-19 došlo k znemožnění prezenčních ústních jednání mezinárodních rozhodčích tribunálů. V případech mnohých mezinárodních rozhodčích řízení tyto restrikce měly účinek *de facto* přerušování řízení.¹⁴ Dobu, po kterou budou tyto restrikce platit, přitom nebylo možné předem stanovit. Virtuální ústní jednání se tak stalo jedinou dostupnou možností pokračování ústních jednání mezinárodních rozhodčích tribunálů.

¹⁰ HOSKING, James – LAHLOU, Jasmine – ELGUETA, Giacomo. Does a Right to a Physical Hearing Exist in International Arbitration? *International Council for Commercial Arbitration* [online]. 4. 9. 2020 [cit. 2021-10-09]. Dostupné z: <<https://www.arbitration-icca.org/right-to-a-physical-hearing-international-arbitration>>.

¹¹ 2018 HKIAC Administered Arbitration Rules, Hong Kong International Arbitration Centre, čl. 13.1: „*Subject to these Rules, the arbitral tribunal shall adopt suitable procedures for the conduct of the arbitration in order to avoid unnecessary delay or expense, having regard to the complexity of the issues, the amount in dispute and the effective use of technology, and provided that such procedures ensure equal treatment of the parties and afford the parties a reasonable opportunity to present their case.*“

¹² 2016 SIAC Rules, Singapore International Arbitration Centre, čl. 19: „*The Tribunal shall conduct the arbitration in such manner as it considers appropriate, after consulting with the parties, to ensure the fair, expeditious, economical and final resolution of the dispute*“; ACICA Arbitration Rules 2016, Australian Centre for International Commercial Arbitration, čl. 21.1 a 21.2.

¹³ 2021 ICC Arbitration Rules, International Chamber of Commerce, čl. 26 (1): „*The arbitral tribunal may decide, after consulting the parties, and on the basis of the relevant facts and circumstances of the case, that any hearing will be conducted by physical attendance or remotely by videoconference, telephone or other appropriate means of communication.*“; 2020 IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration, International Bar Association, čl. 8(2); 2020 LCIA Arbitration Rules, London Court of International Arbitration, čl. 19.2.

¹⁴ BORN, Gary – DAY, Anneliese a kolektiv. *Chapter 7: Empirical Study of Experiences with Remote Hearings: A Survey of Users' Views*, s. 142–143.

Pokud se strany sporu shodnou na přechodu na virtuální ústní jednání, je s ohledem na autonomii vůle stran správné, aby tribunál tuto vůli respektoval a virtuální ústní jednání nařídil.¹⁵ Tribunál by však ve svém posouzení měl brát v potaz i další relevantní okolnosti. Zejména by měl posoudit, zda přechod řízení do virtuálního prostoru může ohrozit vykonatelnost konečného nálezu. K tomu by mohlo dojít například v případě, pokud by právní úprava rozhodčího řízení v místě sídliště virtuální ústní jednání zcela znemožňovala nebo by nastavovala podmínky či pravidla vedení virtuálního ústního jednání, které by se způsobem vedení virtuálního ústního jednání navrženého stranami byly v rozporu. V takovém případě by měl tribunál strany sporu důsledně poučit o možné nevykonatelnosti konečného nálezu a představit jim adekvátní alternativy dalšího postupu.¹⁶ S ohledem na závěry dosud zveřejněných národních zpráv publikovaných pod výzkumným projektem ICCA se však zdá, že národní právní předpisy zpravidla přechod na virtuální ústní jednání nezakazují.¹⁷ V každém případě by souhlas stran, které tribunál poučil o možných rizicích nevykonatelnosti, stačil k tomu, aby tribunál dostal své povinnosti, a odpovědnost za případnou nemožnost vykonatelnosti by tak nesly samotné strany sporu.¹⁸

Méně jasná je pro rozhodčí tribunál situace, kdy mezi stranami sporu nepanuje shoda o přechodu na virtuální ústní jednání a aplikovatelná rozhodčí pravidla současně nezaotkvují jasný postup, kterým by se rozhodčí tribunál měl řídit. V takovém případě se dovozuje, že právo závazně rozhodnout o dalším postupu patří rozhodčímu tribunálu, a to i proti vůli jedné ze stran.¹⁹ Je přitom neodmyslitelným rizikem, že rozhodnutí tribunálu o přechodu na virtuální ústní jednání může být napadeno stranou sporu, proti jejíž vůli bylo rozhodnuto.²⁰ I s ohledem na toto zvýšené riziko by měl tribunál ve svém odůvodnění důsledně zohlednit a zvážit všechny okolnosti specifické pro daný případ.²¹ Tribunál také může odložit ústní jednání s tím předpokladem, že restrikce pohybu a setkávání osob budou v dohledné době rozvolněny a řízení bude moci proběhnout dle původních pravidel. Avšak časově neomezené odložení ústního jednání nebo opakované odklady data konání ústního jednání mohou být v rozporu s povinností tribunálu vést řízení efektivně a s přiměřenou rychlostí.²² Kromě efektivity řízení by měl tribunál dále zohlednit vliv

¹⁵ BLACKABY, Nigel – PARTASIDES, Constantine et al. Chapter 6. Conduct of the Proceedings, (b) Party autonomy. In: BLACKABY, Nigel – PARTASIDES, Constantine et al. (eds). *Redfern and Hunter on International Arbitration (Sixth Edition)*. Oxford University Press, 2015, s. 355–356.

¹⁶ SCHERER, Maxi. Remote Hearings in International Arbitration: An Analytical Framework. *Journal of International Arbitration*. 2020, Vol. 37, Iss. 4, s. 420.

¹⁷ HOSKING, James – LAHLOU, Jasmine – ELGUETA, Giacomo. *Does a Right to a Physical Hearing Exist in International Arbitration?*

¹⁸ SCHERER, Maxi. *Remote Hearings in International Arbitration: An Analytical Framework*, s. 420.

¹⁹ BORN, Gary. Chapter 15: Procedures in International Arbitration. In: BORN, Gary (ed.). *International Commercial Arbitration*. 3rd edition. Kluwer Law International, 2021, s. 2309: „The arbitrators’ discretion to determine the arbitral procedure, in the absence of agreement between the parties on such matters, is one of the foundational elements of the international arbitral process“; Memorandum prepared by the Secretariat, International Law Commission, Document A/CN.4/35, Yearbook of the International Law Commission, 1950, Vol. II, s. 172: „Indeed, where such rules are lacking in the [special arrangement], it has been customary for tribunals to adopt their own rules“.

²⁰ MAK, Yvonne. Do Virtual Hearings Without Parties’ Agreement Contravene Due Process? The View from Singapore. In: *Kluwer Arbitration Blog* [online]. 20. 6. 2020 [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/06/20/do-virtual-hearings-without-parties-agreement-contravene-due-process-the-view-from-singapore/>>.

²¹ SCHERER, Maxi. *Remote Hearings in International Arbitration: An Analytical Framework*, s. 425.

²² MAK, Yvonne. *Do Virtual Hearings Without Parties’ Agreement Contravene Due Process? The View from Singapore*.

virtuálního řízení na požadavky práva na spravedlivý proces,²³ zejména právo stran být slyšen a požadavek rovného zacházení, které jsou jeho součástí.²⁴ Následující části příspěvku blíže popisují konkrétní okolnosti, které by měl tribunál ve svém posouzení zohlednit, aby předešel vážným procesním vadám na řízení a tak i riziku nevykonatelnosti rozhodčího nálezu.

1.3 Virtuální ústní jednání a právo na spravedlivý proces

Právo na spravedlivý proces je jedním ze základních záruk mezinárodního rozhodčího řízení a porušení může založit důvod k odepření vykonatelnosti rozhodčího nálezu.²⁵ Ačkoliv je formulace práva na spravedlivý proces v různých pramenech odlišná,²⁶ obecně lze shrnout obsah tohoto práva do čtyř hlavních principů: 1) strana musí být vyrozuměna o případu, který je proti ní veden, 2) aby měla příležitost se k věci vyjádřit, 3) před nestranným a nezávislým tribunálem, 4) který zachází se všemi stranami stejně.²⁷

Ke shledání porušení práva na spravedlivý proces však nestačí jen jakékoliv odchylky od běžného procesu. Strana požadující odepření výkonu rozhodčího nálezu musí prokázat, že se vůči ní tribunál dopustil zcela zásadních odchylek od požadavků spravedlivého procesu, v jejichž důsledku byla straně znemožněna příležitost se v řízení adekvátně vyjádřit a ohajovat svou pozici.²⁸

Obecná charakterizace virtuálních ústních jednání jako zásadní odchylky od výše uvedených principů spravedlivého procesu se tak nezdá být na první pohled příliš přesvědčivá. Jak bylo již naznačeno výše, moderní technologie již dlouhodobě mají své využití v mezinárodním rozhodčím řízení, byť bylo jejich využití v celkovém poměru spíše doplňkové. Je tak nepřesvědčivé, že by plně virtuální ústní jednání bylo kategoricky v rozporu s požadavky práva na spravedlivý proces. Stejně tak se zdá být nepřesvědčivé, že by tribunál jednal proti požadavkům práva na spravedlivý proces, pokud by v rámci své vlastní diskrece, a za absence odlišné úpravy v aplikovatelném právu či shody stran, rozhodl o nařízení ústního jednání.

Z výše uvedeného vyplývá, že je nepravděpodobné, že by samotné rozhodnutí rozhodčích tribunálů v rámci povolené diskrece mohlo zakládat důvody k odepření výkonu rozhodčího nálezu. Avšak samotná skutečnost, že virtuální ústní jednání není principiálně

²³ FREMUTH-WOLF, Alice – EDEL, Ingeborg – FÖRSTEL, Anna. How the COVID-19 pandemic may shape the future of international arbitral proceedings. In: *International Bar Association* [online]. [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: <<https://www.ibanet.org/article/A7F75D89-2CFD-4386-96B9-53341D0A55DA>>: „[...] arbitrators, in exercising their discretion to conduct the proceedings, will need to evaluate whether a remote hearing can safeguard the parties' right to be heard and the right to fair and equal treatment, in light of the particularities of the case at hand.“

²⁴ KAUFMANN-KOHLER, Gabrielle. Globalization of Arbitral Procedure. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*. 2003, Vol. 36, s. 1321: „The term “due process” here refers to a number of notions with varying names under different national laws, including natural justice, procedural fairness, the right or opportunity to be heard, the so-called *principe de la contradiction and equal treatment*.“

²⁵ CZERNICH, Dietmar – FERRARI, Franco – ROSENFELD, Friedrich. Chapter 1: General Report. In: FERRARI, Franco – ROSENFELD, Friedrich et al. (eds). *Due Process as a Limit to Discretion in International Commercial Arbitration*. Kluwer Law International, 2020, s. 1–2.

²⁶ Odepření výkonu rozhodčího nálezu je možné na základě tří různých právních režimů: 1) vnitrostátní právní úprava mezinárodního rozhodčího řízení místa sudiště, 2) Úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů (Newyorská úmluva) a 3) Úmluva o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států (Úmluva ICSID).

²⁷ REED, Lucy. Ab(use) of due proces: sword vs shield. *Arbitration International*. 2017, Vol. 33, Iss. 3, s. 366.

²⁸ Ibidem, s. 371; ICCA's Guide to the Interpretation of the 1958 New York Convention: A Handbook for Judges, s. 89.

v rozporu s požadavky práva na spravedlivý proces, ještě neznamená, že určité formy vedení virtuálního ústního jednání nemohou způsobovat stranám nerovnoměrné obtíže, které si zaslouží zvláštní pozornost.

Mezi obtížemi způsobenými virtuálním ústním jednáním je zmiňována zejména nerovnost přístupu stran k moderním technologiím a tak i jejich nerovné postavení ve schopnosti se virtuálních ústních jednání efektivně účastnit.²⁹ Další nerovnosti mezi stranami mohou být vytvořeny v důsledku stanovení jednacího času ústního jednání, který v různých časových zónách může jedné straně sporu fakticky vytvářet nerovné postavení a značné obtíže.³⁰ Lze také uvažovat o tom, že překážkou úspěšné prezentace svědka může být nesprávné nastavení tlumočení v případech, kdy svědek není schopen se domluvit jazykem řízení.³¹ I tento rozdíl dokáže za určitých okolností vytvářet nerovnosti mezi stranami, které by byly méně palčivé, pokud by řízení bylo vedeno běžně v prezenční podobě. Tyto konkrétní případy bez dalšího pravděpodobně nenaplňují míru nutnou ke shledání porušení práva na spravedlivý proces, ale principiálně potvrzují, že ve virtuálních ústních jednáních existuje prostor pro vytváření nerovností. V tomto ohledu je otázkou, zda za určitých okolností či souhry okolností by taková nerovnost nemohla zásadně omezit schopnost strany sporu se řízení efektivně zúčastnit do takové míry, že by se dalo uvažovat o porušení jejich základních procesněprávních práv.

Z charakteru výše uvedených obtíží vyplývá, že posouzení tribunálu o přechodu na virtuální ústní jednání musí, kromě základního posouzení právního základu a rozsahu diskrece tribunálu, zohlednit také všechny relevantní okolnosti každého jednotlivého případu a možné dopady na strany sporu, aby se předešlo nežádoucím nerovnostem, které mohou zakládat pochyby ohledně dodržení požadavků práva na spravedlivý proces.

1.4 Nejvyšší soud v Rakousku k právu na spravedlivý proces v souvislosti s virtuálním ústním jednáním

19. března 2020 proběhl v komerčním mezinárodním rozhodčím řízení dle pravidel Mezinárodního rozhodčího centra ve Vídni (VIAC) procesní videohovor předcházející prezenčnímu ústnímu jednání. To bylo plánováno na 15. dubna 2020 s místem konání ve Vídni.³² Předmětem videohovoru byl dopad nových omezujících opatření představených o čtyři dny dříve kancléřem Sebastianem Kurzem³³ na termín konání prezenčního ústního jednání. Nová opatření zejména významně zpřísnila podmínky setkávání osob v uzavřených prostorách a představila nová omezení pro cizince přicházející na území Rakouska, včetně povinnosti čtrnáctidenní karantény po příjezdu.³⁴ Ve světle těchto opatření bylo zřejmé,

²⁹ GOINS, Adrienne – GUILLET, Elena. Challenges and Opportunities of Virtual Hearings in International Arbitration. In: *Vinson & Elkins LLP* [online]. 19. října 2020 [cit. 2021-10-20]. Dostupné z: <<https://www.velaw.com/insights/challenges-and-opportunities-of-virtual-hearings-in-international-arbitration/>>.

³⁰ SAUNDERS, Matthew. Chapter 7: COVID-19 and the Embracing of Technology: A 'New Normal' for International Arbitration. In: CALISSENDORFF, Axel – SCHÖLDSTRÖM, Patrik (eds). *Stockholm Arbitration Yearbook 2020*. Vol. 2, s. 112.

³¹ STEIN, Erica. Chapter 9: Challenges to Remote Arbitration Awards in Setting Aside and Enforcement Proceedings. In: SCHERER, Maxi – BASSIRI, Niuscha et al. (eds). *International Arbitration and the COVID-19 Revolution*, s. 175.

³² Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Rakousku ze dne 23. července 2020, č. j. 18 ONc 3/20s, odst. 10.11.

³³ NEGHAJWI, Brenna. Austria announces major restrictions on movement over coronavirus. In: *Reuters* [online]. 15. 3. 2020 [cit. 2021-10-17]. Dostupné z: <<https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-austria-idUSKBN2120D8>>.

³⁴ Ibidem.

že prezenční ústní jednání nebude možné uskutečnit a současně nebude možné s jistotou určit náhradní termín.

I přes námitky jedné ze stran (v pozici odpůrce v předmětném řízení) byl rozhodčím tribunálem dne 8. dubna 2020 nařízen přechod na virtuální ústní jednání konané v původním termínu.³⁵ S ohledem na rozdílné místní časy zástupců žalobce a odpůrce byl upraven čas konání ústního jednání. Zástupci žalobce se k videokonferenci připojili v 15:00 z Vídně, zatímco se zástupci odpůrce připojili již v 6:00 místního času v Los Angeles.³⁶ V samotném počátku virtuálního ústního jednání odpůrce zopakoval své námitky proti rozhodnutí tribunálu o formě vedení ústního jednání. Dle tvrzení odpůrce se jeho námitky nesetkaly s pochopením členů tribunálu.³⁷

Krátce po skončení virtuálního ústního jednání odpůrce podal námitku pro podjatost členů rozhodčího tribunálu u Představenstva VIAC, avšak neúspěšně.³⁸ Ve snaze sesadit členy rozhodčího tribunálu předložil odpůrce stejnou žádost i před Nejvyšším soudem v Rakousku (RNS), tentokrát ve smyslu § 589 odst. 3 rakouského občanského soudního řádu.³⁹

23. července 2020 vydal RNS rozhodnutí, ve kterém se zabývá otázkou, zda rozhodnutí mezinárodního rozhodčího tribunálu o nařízení ústního jednání proti vůli jedné ze stran může vést k porušení práva na spravedlivý proces.⁴⁰ Ačkoliv je rozhodnutí RNS závazné pouze pro strany řízení, zdůvodnění a závěry RNS jako vrcholového státního soudního orgánu mají významný informativní přesah i do praxe mezinárodního rozhodčího řízení. Následující odstavce tak popisují skutkové pozadí rozhodčího řízení, které bylo předmětem řízení před RNS, a shrnují relevantní závěry pro problematiku napadnutelnosti rozhodnutí rozhodčího tribunálu o přechodu řízení do virtuálního prostoru.

Stěžovatel (odpůrce v předmětném rozhodčím řízení) ve své námitce tvrdil, že rozhodnutí tribunálu představovalo porušení základních procesních zásad řízení, zejména práva na spravedlivý proces a práva na rovné zacházení.⁴¹ Konkrétně stěžovatel tvrdil, že neměl možnost se adekvátně připravit na jednání, protože o jeho žádosti o přesunutí data ústního jednání bylo rozhodnuto pouhých pár dnů před jeho konáním.⁴² Dále stěžovatel uvedl, že tribunál nepřijal dostatečná opatření pro výslech svědků prostředky vzdálené komunikace.⁴³ Strany rozhodčího řízení tak dle stěžovatele neměly možnost ověřit, k jakým dokumentům má svědek při své výpovědi přístup, zda jsou výslechu svědka přítomny další osoby, či zda svědek při výslechu měl možnost komunikace s třetími stranami.⁴⁴

RNS stížnost stěžovatele v celém rozsahu odmítl. Ve svém zdůvodnění došel RNS k následujícím závěrům.

³⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Rakousku ze dne 23. července 2020, č. j. 18 ONc 3/20s.

³⁶ *Ibidem*, odst. 10.1.1.

³⁷ *Ibidem*, odst. 10.1.1.

³⁸ *Ibidem*, s. 2.

³⁹ Neoficiální překlad § 589 odst. 3 rakouského občanského soudního řádu, ve znění platném v rozhodném období, zní: „Není-li námitka v rámci postupu dohodnutého stranami nebo v rámci postupu podle odstavce 2 úspěšná, může se strana, která námitku podala, do čtyř týdnů od doručení oznámení o zamítnutí námitky obrátit na soud, aby o námitce rozhodl. Proti rozhodnutí soudu se nelze odvolat. Dokud je taková žádost projednávána, může rozhodčí soud, včetně napadeného rozhodce, pokračovat v rozhodčím řízení a vydat rozhodčí nález.“

⁴⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Rakousku ze dne 23. července 2020, č. j. 18 ONc 3/20s, odst. 11.1.1–11.1.2.

⁴¹ *Ibidem*, odst. 9.

⁴² *Ibidem*, odst. 10.1.2.

⁴³ *Ibidem*, odst. 9.

⁴⁴ *Ibidem*, odst. 11.1.1–11.1.2.

Předně RNS došel k závěru, že mezinárodní rozhodčí tribunál obecně disponuje širokou diskrečí, co se týče procesních otázek vedení řízení.⁴⁵ Rozhodčí tribunál je přitom povinen zacházet s oběma stranami sporu spravedlivě, a to ve všech fázích řízení, včetně fáze stanovení data konání ústního jednání či rozhodnutí o jeho případném odložení.⁴⁶ Součástí této povinnosti je závazek zajistit oběma stranám spravedlivou a rovnou příležitost se zúčastnit ústního jednání.⁴⁷

S ohledem na tento standard pak RNS poukázal na okolnosti opatření přijatých v místě konání ústního jednání v souvislosti s pandemií onemocnění covid-19 a uzavřel, že není porušením tohoto standardu, když rozhodčí tribunál namísto časově neomezeného odložení data ústního jednání rozhodne o jeho přenesení do virtuálního prostoru.⁴⁸

Dle RNS je přechod do virtuálního prostoru také v souladu s čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (EÚLP).⁴⁹ Tento článek zakotvuje právo na spravedlivý proces a s tím související právo na projednání záležitosti v přiměřené lhůtě, které je dle RNS obzvláště relevantní v době restrikcí v souvislosti s pandemií COVID-19.⁵⁰

RNS dále odmítl tvrzení, že rozdíl v místním čase v místě připojení stran sporu způsobil nerovné zacházení mezi stranami sporu.⁵¹ Uzavřením rozhodčí smlouvy stěžovatel v zásadě přijal nevýhody související se zeměpisnou vzdáleností, včetně případných cestovních a časových rozdílů.⁵² RNS byl v této souvislosti dále přesvědčen, že začátek ústního jednání v 6:00 místního času stěžovatele bylo méně zatěžující než doprava z Los Angeles do Vídně pro případné prezenční ústní jednání.⁵³

RNS nepřijal ani tvrzení stěžovatele, že konání ústního jednání dne 15. dubna 2020 ve virtuální podobě bylo překvapivé a neumožnilo adekvátní přípravu zástupců stěžovatele. Dle zjištění RNS byla možnost přechodu na virtuální ústní jednání opakovaně projednávána se stranami v rámci procesních videokonferenčních hovorů již od března roku 2020. Nelze tak tvrdit, že by se jednalo o postup, který by pro strany byl zcela nečekaný. Stejně tak se stěžovatel nemohl spoléhat na to, že jeho žádosti o přesun data konání ústního jednání bude vyhověno. S ohledem na tyto dva závěry tak konání ústního jednání ve virtuální podobě v předem sjednaném datu nemohlo být pro strany překvapivé.⁵⁴

Na základě výše uvedených dílčích závěrů došel RNS k názoru, že v předmětném případě není důvod k vyhovění námitce podjatosti rozhodčího tribunálu či jednotlivých rozhodců. Z rozhodnutí RNS zejména vyplývá, že samotné rozhodnutí rozhodčího tribunálu o přechodu na virtuální ústní jednání proti vůli jedné ze stran a potenciální nerovnost účastníků spočívající v rozdílném místním čase dle jejich lokace samo o sobě nezakládá rozpor s právem na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 EÚLP.⁵⁵

---

⁴⁵ *Ibidem*, odst. 10.2.2–10.2.3.

⁴⁶ *Ibidem*, odst. 10.2.4.

⁴⁷ *Ibidem*, odst. 10.2.1.

⁴⁸ *Ibidem*, odst. 11.2.4.

⁴⁹ *Ibidem*, odst. 11.2.4.

⁵⁰ *Ibidem*, odst. 11.2.4.

⁵¹ *Ibidem*, odst. 10.2.8.

⁵² *Ibidem*, odst. 10.2.8.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*, 10.2.6.

⁵⁵ K podobnému závěru došel také Egyptský kasační soud. Srov. Rozhodnutí Egyptského kasačního soudu ze dne 27. října 2020, č. j. 18309, jehož neoficiální překlad je dostupný zde [online; cit 2021-10-18]: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/wp-content/uploads/sites/4/8/2020/12/Informal-English-Translation-of-the-Egyptian-Court-of-Cassation-Judgment-of-27-October-2020.pdf>>.

Rozhodnutí RNS představovalo jedno z prvních, pokud ne první rozhodnutí nejvyššího soudu státu, které se vyjadřovalo k pravomoci rozhodčího tribunálu nařídít virtuální ústní jednání proti vůli jedné ze stran, a dostalo se mu tak nevšedního zájmu komunity mezinárodních rozhodčích řízení.⁵⁶ Na příkladu tohoto rozhodnutí je zejména dokládána legitimita virtuálních ústních jednání a jejich nově objevená role v rámci mezinárodního rozhodčího řízení.

2. Dobrá praxe vedení virtuálního ústního jednání s důrazem na výslech svědka

Ve vnitrostátních soudních řízeních je běžné, že svědek (ať už faktický svědek či znalec) poskytuje svou výpověď osobně před soudem. V mezinárodním rozhodčím řízení však svědek typicky celou svou výpověď poskytuje nejprve v písemné podobě a většinou měsíce před konáním samotného ústního jednání.⁵⁷ Takový svědek následně může být až následně předvolán, zejména na návrh protistrany, k ústnímu jednání, kde je proveden jeho výslech.

Nejdůležitější částí ústního jednání mezinárodního rozhodčího řízení je právě výslech svědků. Ten se dělí na část *přímého výslechu*, vedeného zástupcem strany, která svědka předkládá na podporu svých tvrzení, a dále na část *křížového výslechu*, při kterém svědek podstupuje výslech vedený zástupcem protistrany. Společně jsou tyto fáze výslechu svědka více než pouhým opakováním obsahu písemné svědecké výpovědi; přivádí svědeckou výpověď *k životu*, a pokud je svědek úspěšný – působí důvěryhodně, kompetentně a rozumně – může mít jeho výpověď bezprostřední dopad na rozhodčí tribunál, který ve sporu rozhoduje.⁵⁸ Naopak úspěšně vedený křížový výslech může rozhodcům ukázat, že si svědek předmětné události nepamatuje, je zmatený a je si svou výpovědí nejistý; v některých případech se dokonce podaří odhalit, že svědek podává pouze část pravdy, záměrně zkresluje fakta nebo o nich dokonce vědomě lže.⁵⁹

Ke spravedlivému vedení ústního jednání a výslechu svědků je nutné dodržovat přesná procesní pravidla a postupy. Situace je o to složitější v případech, kdy se ústní jednání přesouvá do virtuálního prostoru. Na podporu stran a rozhodčích tribunálů byly rozhodčími institucemi⁶⁰ a představiteli praxe⁶¹ vydány metodiky k virtuálním ústním jednáním.

⁵⁶ KAPFERER, Simon. Austrian Supreme Court confirms arbitral tribunal's ruling to hold virtual hearing despite one party's objection. *Global Arbitration News* [online]. 4. 12. 2020 [cit. 2021-10-15]. Dostupné z: <<https://globalarbitrationnews.com/austrian-supreme-court-confirms-arbitral-tribunals-ruling-to-hold-virtual-hearing-despite-one-partys-objection/>>; SCHERER, Maxi – SCHWARZ, Franz – ORTNER, Helmut – JENSEN, Ole. In a 'First' Worldwide, Austrian Supreme Court Confirms Arbitral Tribunal's Power to Hold Remote Hearings Over One Party's Objection and Rejects Due Process Concerns. In: *Kluwer Arbitration Blog* [online]. 24. 10. 2020 [cit. 2021-10-15]. Dostupné z: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/10/24/in-a-first-worldwide-austrian-supreme-court-confirms-arbitral-tribunals-power-to-hold-remote-hearings-over-one-partys-objection-and-rejects-due-process-concerns/>>.

⁵⁷ BREKOULAKIS, Stavros – ZRILIC, Jure – MISTELIS, Loukas. *2012 International Arbitration Survey: Current and Preferred Practices in the Arbitral Process*. Queen Mary University of London, White & Case LLP, 2012, s. 3: „In a significant majority of arbitrations (87 %), fact witness evidence is offered by exchange of witness statements, together with either direct examination at the hearing (48 %) or limited or no direct examination at the hearing (39 %). 59 % of respondents believe that the use of fact witness statements as a substitute for direct examination at the hearing is generally effective.“

⁵⁸ FELLAS, John. Cross-Examination In International Arbitration. *New York Law Journal*. 2015, Vol. 254, No. 26, s. 1.

⁵⁹ HOBÉR, Jak. Chapter 3: Cross-Examination in International Arbitration. In: CALISSENDORFF, Axel – SCHÖLDSTORM, Patrik (eds). *Stockholm Arbitration Yearbook*. 2019, Vol. 1, s. 43.

Ty poskytují návod k úspěšnému vedení virtuálního ústního jednání rozhodčím tribunálem a doporučení adresovaná stranám sporu k využití specifík virtuálního ústního jednání k dosažení jimi sledovaného cíle. Následující odstavce představují shrnutí těch poznatků, které autoři tohoto příspěvku, se znalostí výše zmíněných pramenů a s ohledem na pracovní zkušenosti z rozhodčích řízení, považují za nejvíce relevantní.

Jak vyplývá z výše uvedeného, výslech svědků je tou nejdůležitější částí ústního jednání a zajištění jeho hladkého a procesně komfortního průběhu by tak měla být vždy věnována zvýšená pozornost.⁶² Pokud je v rámci virtuálního ústního jednání prováděn výslech svědků, je v zájmu stran sporu, aby virtuální forma nebyla překážkou efektivního výslechu svědka. Dábel přitom vězí v detailu.

Kromě odpovídající kvality obrazu a zvuku je nutné připravit záběr kamery na svědka tak, aby byl zřetelně vidět nejen obličej, ale i případná gestikulace tělem. Výslechem svědka totiž nedochází pouze k ústnímu předávání informací, ale také k získávání audiovizuálních vjemů ze způsobu vyjadřování svědka. Ačkoliv nelze fyzický kontakt zcela nahradit, mělo by být v zájmu strany předkládající důvěryhodného svědka, aby technické zajištění nebylo překážkou k jeho úspěšné výpovědi. Stejně tak lze na druhou stranu určité nedostatky na straně kvality svědka či jeho výpovědi nevhodným technickým zajištěním skrýt.

Svědék v průběhu výslechu nesmí využívat připravených poznámek ani komunikovat se zástupci své strany.⁶³ Kromě samotného svědka by tak měl být v záběru viditelný prostor před svědkem, aby bylo zřejmé, jaké písemnosti či pomůcky svědek při podávání výpovědi využívá. Stejně tak by mělo být zajištěno, že v místnosti kromě svědka není další nepovolaná osoba, se kterou by svědek mohl komunikovat. Komunikace svědka se třetími stranami je skutečnou obavou zmiňovanou stranami v rozhodčích řízeních. S ohledem na možnosti konkrétního případu je tak vhodné přijmout efektivní opatření k předejití této nežádoucí komunikace a zvýšit tak důvěru stran k formě vedení výslechu svědků.

Co se týče struktury a formulací otázek, zástupce vedoucí výslech ve virtuálním ústním jednání by měl upřednostnit krátké a úderné otázky. Používání dlouhých *oslích můsteků* a předkládání velkého množství písemných důkazů při výslechu svědka je ve virtuálním prostoru neefektivní a časově náročné.

V průběhu podávání výpovědi se svědkovi mohou předkládat dokumenty, které jsou součástí rozhodčího spisu. V případě virtuálních ústních jednání je možné příslušný

⁶⁰ ICC Guidance Note on Possible Measures Aimed at Mitigating the Effects of the COVID-19 Pandemic. In: *International Chamber of Commerce* [online]. 9. 4. 2020 [cit. 2021-10-12]. Dostupné z: <<https://iccwbo.org/publication/icc-guidance-note-on-possible-measures-aimed-at-mitigating-the-effects-of-the-covid-19-pandemic/>>; HKIAC Guidelines for Virtual Hearings. In: *Hong Kong International Arbitration Centre* [online]. 15. 5. 2020 [cit. 2021-10-12]. Dostupné z: <<https://www.hkiac.org/news/hkiac-guidelines-virtual-hearings>>.

⁶¹ FAWKE, Alexander. Conducting arbitration remotely in the wake of COVID-19: the Seoul Protocol on Video Conferencing in International Arbitration. In: *Linklaters* [online]. 23. března 2020 [2021-10-20]. Dostupné z: <<https://www.linklaters.com/en/insights/blogs/arbitrationlinks/2020/march/conducting-arbitration-remotely-in-the-wake-of-covid19>>.

⁶² Výslech svědků je zejména typický pro mezinárodní investiční rozhodčí řízení, kde je množství fakt zachováno pouze v paměti konkrétních osob a písemná dokumentace z řady různých důvodů nemusí být dostupná. Důraz na písemné důkazy je tak typičtější spíše pro komerční mezinárodní rozhodčí řízení. I přes toto obecné pravidlo dochází k výslechům svědků v obou typech řízení.

⁶³ VAN ZELST, Bas. Similar ≠ Equal – a Nuanced Approach to Remote Hearings: A Dutch Perspective. *Arbitration: The International Journal of Arbitration*. 2021, Vol. 87, Iss. 1, s. 107: „[I]n a remote hearing [a] lawyer (or another third party) may be present in the same room as the witness examined without being noticed and may help the witness give desirable answers. [...] In some cases it may be possible to solve this problem by engaging local counsel, who may be present in the same room as the witness examined [...]“

dokument sdílet elektronicky na obrazovce účastníků nebo využívat tištěných kopií dokumentů, které jsou předem určeny pro výpověď daného svědka.⁶⁴ Z praxe se zdá, že využití obojího je tou správnou cestou. Sdílení příslušné části dokumentu elektronicky umožňuje účastníkům jednoduchou a rychlou orientaci. V případě svědka se však důrazně doporučuje poskytnout dokumenty i v tištěné podobě. Je tím zajištěno, že svědek má možnost se v rámci křížového výslechu seznámit s celým zněním dokumentu, a ne pouze částí viditelnou v elektronickém dokumentu předloženou zástupcem protistrany. Minimalizuje se tak riziko, že je svědek veden k poskytnutí odpovědi bez vědomí celkového kontextu.

K výše uvedenému platí, že nastavení technických požadavků na výslech svědků by mělo být podrobně stranami zaznamenáno a schváleno rozhodčím tribunálem v rámci procesního rozhodnutí předcházejícímu virtuálnímu ústnímu jednání. Obecné požadavky mohou již být zaznamenány v rozhodčích pravidlech, každé řízení je však specifické a tomu by měla odpovídat i konkrétní podoba dohody na organizaci virtuálního ústního jednání.⁶⁵

Dodržení pravidel na technické zajištění výslechu svědků či jiných požadavků na organizaci virtuálního ústního jednání by současně mělo být dostatečně testováno s předstihem před konáním ústního jednání. Jedná se o klíčový moment, kdy mohou strany sporu vzájemně namítat nesoulad řešení protistrany s požadavky stanovenými v procesním rozhodnutí, případně mohou namítat i jiné, drobnější nedostatky, které nelze vždy pravidly předpovídat. Fáze testování souladu technického zajištění stran s požadavky procesního rozhodnutí je důležitá zejména proto, že v průběhu samotného jednání je namítání nedostatků v praxi přinejmenším problematické. Ústní jednání se zpravidla řídí přesným časovým rozvrhem a s postupně narůstajícím zpožděním oproti tomuto rozvrhu může být rozhodčí tribunál méně ochotný naslouchat námitkám k technickému řešení, které mělo být mezi stranami vyřešeno v předcházejících fázích. To by neplatilo v případě, kdy by z technických důvodů nebylo provedení výslechu svědka vůbec možné.

V neposlední řadě je důležité upozornit na nutnost nastavení pravidel ochrany soukromí a zabezpečení virtuálního ústního jednání. Minimálním nutným krokem je zabezpečení přístupu do virtuální jednací místnosti pomocí hesla. Případně je možné před přístupem do jednací místnosti jednotlivé účastníky schválit autorizovanou osobou.⁶⁶ Tyto kroky je vhodné přijmout zejména v reakci na šířící se případy tzv. *Zoom-bombingu*, tedy praktiky nevyžádaného připojování se k neveřejnému jednání třetími stranami. Tato a další pravidla kybernetické bezpečnosti virtuálního ústního jednání je možné sjednat a zaznamenat ve formě samostatného protokolu, který tvoří přílohu procesního rozhodnutí tribunálu o formě virtuálního ústního jednání.

⁶⁴ Dle praxe mezinárodních rozhodčích řízení je pro každého svědka připraven samostatný svazek dokumentů, které jsou součástí oficiálního spisu. V případě virtuálních ústních jednání se svazek připravený zástupci protistrany doručuje svědkovi poštovní službou a svědek jej rozbaluje až při poskytování své výpovědi, a to na pokyn rozhodčího tribunálu či zástupce protistrany. Je tak zajištěno, že svědek nemá možnost se připravit na svou výpověď s vědomím konkrétních dokumentů, které mu v průběhu křížového výslechu budou předkládány.

⁶⁵ Např. ICC pro účely virtuálních ústních jednání rozhodčích tribunálů připravilo dokument *ICC Guidance Note on Possible Measures Aimed at Mitigating the Effects of the COVID-19 Pandemic*. Tento dokument kromě obecných doporučení vedení virtuálních jednání obsahuje také vzorová ustanovení pro procesní rozhodnutí vztahující se k organizaci ústních jednání, ale také i vzorový přehled minimálních technických požadavků popisovaných v textu tohoto příspěvku.

⁶⁶ SCHERER, Maxi. *Remote Hearings in International Arbitration: An Analytical Framework*, s. 435–436.

Jak již vyplývá z výše uvedeného, nastavení pravidel ochrany soukromí a bezpečnosti virtuálního ústního jednání je časově i odborně náročné. Rozhodčí tribunály a strany přitom zpravidla odpovídajícími zkušenostmi nedisponují a využívají tak technické a metodologické podpory rozhodčích institucí nebo služeb soukromých subjektů, které zajištění virtuálních ústních jednání poskytují jako samostatnou službu.⁶⁷

Závěr

Jako na vše nové, i na virtuální ústní jednání reagujeme s přirozenou nedůvěrou. V průzkumu provedeném na přelomu poloviny roku 2020 uvedly dvě třetiny respondentů⁶⁸ jako svou největší obavu před účastí na prvním plně virtuálním ústním jednání technické potíže, úroveň technologií a stabilitu internetového připojení.⁶⁹ V tomto ohledu pandemie posloužila jako ověření konceptu plně virtuálního ústního jednání, a to i v případě sporů s velkým množstvím svědků a simultánního tlumočení.

I přes tyto zkušenosti však z dat stejného průzkumu nevyplývá, že bychom byli svědky konce klasických prezenčních ústních jednání. Konkrétně ve vztahu ke křížovému výsledku více než 70 % respondentů uvedlo, že virtuální formu považují za méně vhodnou, a pouze 20 % ji považovalo se srovnatelnou s prezenční formou.⁷⁰ V celkovém hodnocení se 26 % rozhodců a právních zástupců stran vyjádřilo, že plně virtuální ústní jednání neumožnila rozhodčímu tribunálu dosáhnout na konci ústního jednání tak dobrého porozumění případu jako při jiných formách ústního jednání.⁷¹ Toto slabé hodnocení je pouze částečně vyváženo skutečností, že zbývajících 72 % se domnívá, že virtuální ústní jednání nemělo na pochopení případu ze strany rozhodčího tribunálu vliv.⁷² Otázkou je, nakolik bude rozhodování mezi prezenčním a virtuálním ústním jednáním dále ovlivněno zájmem samotných stran sporu, které za náklady řízení na konci dne platí.

Na závěr tak lze uvést, že pandemie covidu-19 jednoznačně potvrdila technickou a lidskou připravenost mezinárodní rozhodčí komunity plně zapojit moderní technologie, a to zejména v situacích, kdy není jiné alternativy. I nadále však přetrvávají obavy z vhodnosti plně virtuálního ústního jednání, zejména s ohledem na citlivou problematiku výsledku faktických svědků, která představuje jeden z hlavních smyslů ústního jednání této právní disciplíny. V krátkodobém výhledu je tak pravděpodobné, že společně s rozvolněním restrikcí pohybu a setkávání osob se začnou rozhodčí tribunály znovu vracet k dříve preferované prezenční podobě ústních jednání. Ne však nutně ve zcela stejné podobě.

Tradiční podoba prezenčních ústních jednání je dlouhodobě kritizována z důvodu vysokých nákladů a obtížné logistiky. Lze tak očekávat, že za účelem úspory času a nákladů se úkony typické pro ústní jednání budou rozdělovat podle těch, které je nutné provést prezenčně, a těch, které je možné úspěšně vést ve virtuálním prostoru. Je však pravděpodobné, že výslech klíčových svědků faktu bude i nadále prováděn v prezenční podobě.

⁶⁷ Např. ICSID Virtual Hearings či ICC Virtual Hearing Solution.

⁶⁸ V rámci průzkumu bylo osloveno 201 respondentů ze 43 jurisdikcí a 6 kontinentů. Mezi respondenty byli zastoupeni zejména aktivní rozhodci, právní zástupci a znalci se zkušenostmi z virtuálních ústních jednání.

⁶⁹ BORN, Gary – DAY, Anneliese et al. *Chapter 7: Empirical Study of Experiences with Remote Hearings: A Survey of Users' Views*, s. 149–150.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 145.

⁷¹ *Ibidem*, s. 149.

⁷² *Ibidem*, s. 149.

S ohledem na specifika každého případu lze však virtuálně provést například prezentace stran sporu, výslech znalců či výslech méně citlivých faktických svědků. Touto cestou lze významně snížit náklady ústního jednání, aniž by tím bylo ohroženo vnímání řádného vedení rozhodčího řízení ze strany stran sporu. Je tak velmi pravděpodobné, že se společně s celosvětovým rozvolněním omezení pohybu a setkávání osob budeme s touto hybridní formou ústních jednání setkávat stále častěji.

Obecně lze ze zjištění uvedených v tomto příspěvku uzavřít, že se nezdá, že by se obecně tyto obavy materializovaly do té míry, že by ohrožovaly vykonatelnost nálezů vydaných na základě plně virtuálních ústních jednání. Spojení rozhodčího řízení a virtuálních ústních jednání tedy funguje a je na budoucí praxi, aby tuto symbiózu dále prohlubovala. Do jisté míry tak lze tvrdit, že jsme součástí dlouhodobé změny. Stejně jako evoluce v přírodě však budou krátkodobé změny pouze drobné. Směr tohoto trendu se přesto zdá být zřejmý a s výjimkou specifických typů případů se dá očekávat, že dlouhodobě bude zapojení virtuálních ústních jednání v mezinárodním rozhodčím řízení stále růst.

Svoboda projevu právnických osob na internetu z pohledu Evropského soudu pro lidská práva

Alla Tymofeyeva*

Abstrakt: S ohledem na rapidní vývoj nových technologií, kam patří také internet, vzniká potřeba právní regulace obsahu, který se objevuje na webových stránkách provozovatelů internetových platform. Regulace takového obsahu však nesmí zasahovat do samotné podstaty práva na svobodu projevu. Omezení stanovená vládami musí sledovat legitimní cíl a být nezbytná v demokratické společnosti. Cílem tohoto článku je popsat základní pravidla ochrany práva na svobodu projevu právnických osob podle čl. 10 Evropské úmluvy o lidských právech (EÚLP) v souvislosti s projevem na internetu a zamyslet se nad právní regulací projevů týkajících se covidu-19. S ohledem na zmíněný cíl je výzkum rozdělen do tří částí. V první části jsou vymezeny obecné principy práva EÚLP týkající se práva na svobodu projevu a specificky jsou zdůrazněna pravidla ochrany projevů na internetu. Druhá část nabízí rozbor judikatury Evropského soudu pro lidská práva (ESLP) týkající se námitek právnických osob ohledně porušení čl. 10 v souvislosti s jejich činností na internetu. Poslední, třetí část je věnována zamyšlení nad omezeními projevů týkajících se covidu-19, zejména jejich souladu s článkem 10 EÚLP.

Klíčová slova: Evropský soud pro lidská práva (ESLP), Evropská úmluva o lidských právech (EÚLP), nové technologie, svoboda projevu, právní osoby

Úvod

Vynalezení internetu bylo nepochybně důležitým krokem ve vývoji lidstva, avšak jeho použití jako všeobecné komunikační platformy naráží na mnohá úskalí. Na straně jedné může šíření nepravdivých informací negativním způsobem ovlivňovat veřejné mínění, na straně druhé může zákaz diskuse na internetu vést k utlumení svobody projevu ve společnosti.

Velkými hráči na internetu jsou právníkové osoby, jejichž názor má větší přesvědčovací sílu než postoj osob fyzických. Jedná se především o internetová média, ale také o politické strany a nevládní organizace. S ohledem na to, že jejich názor v mnoha ohledech utváří veřejné mínění, je nezbytné, aby bylo zachováno jejich právo na svobodu projevu i ve virtuálním prostoru. Realizace tohoto práva by však neměla být na újmu oprávněných zájmů jiných osob (např. zásahem do práva na soukromý život) nebo zneužívána k šíření nepravdivých informací.

Právo na svobodu projevu je zakotveno v nejdůležitějších lidskoprávních dokumentech univerzální, regionální a vnitrostátní povahy. Avšak ne všechny tyto nástroje jsou relevantním zdrojem ochrany práv právnických osob. Čl. 19 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (MPOPP) sice chrání svobodu projevu jednotlivce, avšak Výbor pro lidská práva (VLP) vykládá termín „jednotlivec“ obsažený v Opčním protokolu

* JUDr. Mgr. Alla Tymofeyeva, Ph.D. Katedra mezinárodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy. E-mail: tymofeya@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3037-5888>.

k MPOPP v tom smyslu, že se jím rozumí pouze osoba fyzická. VLP tedy nepřipouští stížnosti právnických osob s odvoláním na nepřijatelnost *ratione personae*.¹ Pokud bychom chtěli využít ochrany čl. 11 Listiny základních práv Evropské unie, zde vzniká problém aktivní legitimace právnických osob, které nejsou oprávněny obrátit se v této záležitosti přímo na Soudní dvůr Evropské unie. Pokud selže vnitrostátní ochrana práva na svobodu projevu, které se lze v České republice domáhat na základě čl. 17 Listiny základních práv a svobod, jediný možný nástroj, který právnickým osobám zbývá, je čl. 10 Evropské úmluvy o lidských právech (EÚLP). Evropský soud pro lidská práva (ESLP) je jeden z mála mezinárodních orgánů, který nabízí ochranu i osobám právnickým. Tato jeho pravomoc vyplývá z čl. 34 EÚLP, kde mezi subjekty podání jsou vyjmenovány také „nevládní organizace“. Judikatura ESLP vykládá tento pojem tak, že se jedná o kteroukoliv organizaci, která není „vládní“.² To znamená, že stížnost k ESLP mohou podat nejenom klasické nevládní neziskové organizace, ale i obchodní korporace.³ Naopak mimo ochranu EÚLP stojí společnosti řízené a kontrolované státem.⁴

Cílem tohoto článku je popsat specifika ochrany práva na svobodu projevu právnických osob podle čl. 10 EÚLP v souvislosti s projevy na internetu. S ohledem na to, že v současnosti hrají ve společnosti velkou úlohu informace ohledně covidu-19, bude se tento příspěvek zamýšlet také nad svobodou šíření informací týkajících se této nemoci na internetu. Pro účely dosažení cíle příspěvku je nezbytné odpovědět na dvě hlavní výzkumné otázky. Za prvé, jaká jsou specifika ochrany svobody projevu na internetu ve srovnání se základními principy ochrany práva na svobodu projevu, vyplývajícími z čl. 10 EÚLP? Za druhé, s jakými stížnostmi se obracely na ESLP právnické osoby a čím se liší jejich ochrana od ochrany osob fyzických? Jako třetí se nabízí dodatečná otázka ohledně právní regulace projevů týkajících se covidu-19 na internetu.

Zmíněný cíl a výzkumné otázky vybízí k rozdělení příspěvku do tří částí. V první části popíšeme obecné principy práva EÚLP týkající se práva na svobodu projevu a pak se zaměříme na ochranu projevů na internetu. V druhé části bude proveden rozbor judikatury ESLP týkající se námitek právnických osob ohledně porušení čl. 10 EÚLP v souvislosti s činností na internetu. Poslední, třetí část článku bude pojednávat o přístupu ESLP k informacím zveřejňovaným na internetu v souvislosti s onemocněním covid-19.

1. Ochrana práva na svobodu projevu na internetu

1.1 Obecné zásady ochrany podle článku 10 EÚLP

K posouzení rozdílů mezi ochranou práva na svobodu projevu na internetu a při využití tradičních komunikačních prostředků je nezbytné od začátku popsat základní principy ochrany svobody projevu na základě EÚLP. Právo na svobodu projevu je zakotveno v prvním odstavci čl. 10 EÚLP, který výslovně zmiňuje tři následující komponenty: 1) svobodu zastávat názory; 2) svobodu přijímat informace nebo myšlenky; a 3) svobodu rozšiřovat informace nebo myšlenky.⁵ Výklad těchto komponentů v judikatuře ESLP svědčí o tom,

¹ Viz bod 6. 3. rozhodnutí VLP č. 2285/2013 ve věci *Basem Ahmed Issa Yassin a další proti Kanadě* ze dne 26. 7. 2017.

² *Transpetrol a.s. proti Slovensku*, rozhodnutí ESLP ze dne 15. 11. 2011, č. 28502/08, bod 65.

³ Viz například *Delta pekárny a. s. proti České republice*, rozsudek ESLP ze dne 2. 10. 2014, č. 97/11, bod 66.

⁴ *Zastava It Turs proti Srbsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 9. 4. 2013, č. 24922/12.

⁵ HARRIS, D. – O'BOYLE, M. – BATES, E. – BUCKLEY, C. *Law of the European Convention on Human Rights*. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 593.

že tento článek zaručuje také právo mlčet,⁶ právo nezveřejnit identitu novinářských zdrojů⁷ nebo, v určitých případech, právo na přístup k informacím vlastněným státem.⁸ Svoboda projevu je v judikatuře ESLP vykládána široce a zahrnuje kromě standardních médií, jako jsou noviny, televize a rozhlas, také knihy,⁹ letáky,¹⁰ videonahrávky,¹¹ obrazy¹² atd.

Pro posouzení stupně ochrany projevů na základě čl. 10 EÚLP jsou důležitými pojmy „skutková tvrzení“ a „hodnotové soudy“. ESLP vidí rozdíl mezi hodnotovým soudem a skutkovým tvrzením v tom, že pravdivost skutkového tvrzení lze prokázat, zatímco u hodnotového soudu tak učinit nelze.¹³ U skutkových tvrzení je tedy zapotřebí vymezit, kdo nese důkazní břemeno a jak vysoký je důkazní standard. U hodnotových soudů ESLP zkoumá pouze, zda „skutkový základ“ pro tyto soudy byl dostatečný.¹⁴

Výkon práva na svobodu projevu může podléhat omezením nebo sankcím stanoveným zákonem, které jsou nezbytné v demokratické společnosti. Taková omezení mohou být nezbytná v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti, ochrany zdraví nebo morálky atd. Přesný seznam těchto omezení nalézáme v druhém odstavci čl. 10 EÚLP. Tato omezení jsou někdy pojmenována jako standardní limitační klauzule.¹⁵ Kromě toho lze svobodu projevu omezit i na základě tzv. zneužívací klauzule, která je zakotvena v čl. 17 EÚLP (zákaz zneužití práv), a také na základě čl. 16 EÚLP, který umožňuje omezit politickou činnost cizinců.¹⁶ Navíc třetí věta odst. 1 čl. 10 EÚLP stanoví, že tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společností.

Při posuzování stížností namítajících porušení čl. 10 EÚLP postupuje ESLP podle určitého algoritmu, který lze rozdělit do pěti kroků. Tyto kroky mohou být vyjádřeny ve formě následujících pěti otázek: 1) spadá projednávaný případ pod rozsah článku 10 EÚLP?; 2) šlo o „zásah“ do práv stěžovatele?; 3) byl tento zásah „v souladu se zákonem“?; 4) sleduje tento zásah „legitimní cíl“?; a 5) je tento zásah „nezbytný v demokratické společnosti“, tudíž přiměřený?¹⁷ ESLP ve své praxi ne vždy výslovně zmiňuje všech pět kroků a může se při rozboru zaměřit pouze na otázku přiměřenosti.

Poté, co jsme provedli shrnutí hlavních zásad ochrany práv na svobodu projevu, můžeme od obecného postoupit ke konkrétnímu. Podíváme se tedy na to, jak ESLP přistupuje k ochraně projevů na internetu. Budeme tak moci komplexně odpovědět na naši první výzkumnou otázku.

⁶ *Gillberg proti Švédsku*, rozsudek ESLP ze dne 3. 4. 2012, č. 41723/06, bod 85.

⁷ *Viz Nordisk Film & TV A/S proti Dánsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 8. 12. 2005, č. 40485/02 nebo *Financial Times Ltd a další proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 15. 12. 2009, č. 821/03 a *Sanoma Uitgevers B. V. proti Nizozemsku*, rozsudek ESLP ze dne 14. 9. 2010, č. 38224/03.

⁸ *Magyar Helsinki Bizottság proti Maďarsku*, rozsudek ESLP ze dne 8. 11. 2016, č. 18030/11.

⁹ *Handyside proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 7. 12. 1976, č. 5493/72.

¹⁰ *Steel a Morris proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 15. 2. 2005, č. 68416/01.

¹¹ *Monnat proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 21. 9. 2006, č. 73604/01.

¹² *Müller a další proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 24. 5. 1988, č. 10737/84.

¹³ *Cheltsova proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 13. 6. 2017, č. 44294/06, bod 80.

¹⁴ *Guz proti Polsku*, rozsudek ESLP ze dne 15. 10. 2020, č. 965/12, bod 92.

¹⁵ KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 997.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ KORFF, D. *The Standard Approach under Articles 8–11 ECHR and Article 2 ECHR*. [cit. 2021-10-13]. Dostupné z: <https://www.pravo.unizg.hr/_download/repository/KORFF_-_STANDARD_APPROACH_ARTS_8-11_ART2.pdf>.

1.2 Specifika internetových projevů

Judikatura ESLP svědčí o tom, že svoboda projevu podle čl. 10 EÚLP se vztahuje také na internetová média,¹⁸ přičemž ochraně podléhá internet jako komunikační prostředek bez ohledu na typ sdělení.¹⁹ Konkrétní forma tohoto média vedla ESLP ke stanovení určitých zvláštních omezení, která mohou být uvalena na svobodu projevu na internetu.²⁰ ESLP zejména akceptuje, že smluvní strany EÚLP mohou stanovit pro nakládání s informacemi získanými z internetu odlišný režim než pro informace získané z tištěných médií.²¹

Ve věci *Węgrzynowski a Smolczewski proti Polsku* ESLP zejména poznamenal, že se internet jako informační nástroj liší od tisku a riziko, které představuje pro práva chráněná článkem 8 EÚLP je mnohem vyšší.²² Argumentoval tím, že internet jako komunikační nástroj má větší kapacitu pro ukládání a přenos informací. Elektronická síť slouží miliardám uživatelů po celém světě. Z toho ESLP dovodil, že zásady upravující reprodukci materiálu z tištěných médií a internetu se mohou lišit.²³ Znamená to, že ochranu internetových projevů je třeba upravit podle specifických vlastností této technologie.

Z judikatury ESLP vyplývá, že ve srovnání s televizním vysíláním lze za určitých okolností internet považovat za méně rozšířený informační prostředek. Tak ve věci *Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft SRG proti Švýcarsku* ESLP poznamenal, že telefonický rozhovor, jehož nahrávka byla k dispozici na internetových stránkách společnosti, měl menší přímý dopad na publikum²⁴ než televizní program stejného obsahu. Obecně se uznává, že audiovizuální média mají mnohem okamžitější a silnější účinek než tištěná média.²⁵ Potenciální dopad určitého média na publikum je důležitým faktorem při rozhodování o odpovědnosti novinářů a médií. ESLP stanoví, že ačkoli uživatelé internetových služeb musí mít záruku svobody projevu a důvěrnosti komunikace, tato záruka nemůže být absolutní a musí příležitostně podléhat jiným legitimním imperativům, jako je prevence trestné činnosti nebo ochrana práv a svobod jiných.²⁶

Z výše uvedeného vyplývá, že i když projevy na internetu spadají pod ochranu čl. 10 EÚLP a řídí se obecnými zásadami na ochranu svobody projevu, konkrétní forma tohoto média může vyžadovat speciální zacházení, včetně odpovídajících zvláštních omezení. Shrňme-li odpověď na naši první výzkumnou otázku, můžeme dospět k závěru, že klíčovým kritériem pro posouzení ochrany svobody projevu je pro ESLP dopad média na publikum. Jaká jsou specifika ochrany svobody projevu právnických osob na internetu bude předmětem následujícího rozboru, který nám poskytne odpověď na druhou hlavní výzkumnou otázku.

¹⁸ *Times Newspapers Ltd (č. 1 a 2) proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 10. 3. 2009, č. 3002/03 a 23676/03.

¹⁹ *Delfi AS proti Estonsku*, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 16. 6. 2015, č. 64569/09, bod 131.

²⁰ Internet: case-law of the European Court of Human Rights, červen 2015, s. 17 [cit. 2021-10-14]. Dostupné z: <https://www.echr.coe.int/documents/research_report_internet_eng.pdf>.

²¹ *Pravoye Delo a Shtekel proti Ukrajině*, rozsudek ESLP ze dne 5. 5. 2011, č. 33014/05, bod 63.

²² *Węgrzynowski a Smolczewski proti Polsku*, rozsudek ESLP ze dne 16. 7. 2013, č. 33846/07, bod 58.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Schweizerische Radio- a Fernsehgesellschaft SRG proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 21. 6. 2012, č. 34124/06, bod 64.

²⁵ *Purcell a další proti Irsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 16. 4. 1991, č. 15404/89.

²⁶ *K.U. proti Finsku*, rozsudek ESLP ze dne 2. 12. 2008, č. 2872/02, bod 49.

2. Stížnosti právnických osob v souvislosti s projevy na internetu

Judikatura ESLP k čl. 10 EÚLP je velmi bohatá. Porušení práva na svobodu projevu na základě tohoto článku tvrdí často i právnické osoby. Pro účely srovnání ochrany práv fyzických a právnických osob lze rozsudky a rozhodnutí ESLP rozdělit na dvě základní skupiny: 1) stížnosti právnických osob, kde jejich námitky jsou totožné s podáními fyzických osob; 2) stížnosti, jejichž povaha je ovlivněna povahou právnických osob.

Pokud jde o první skupinu, jedním z nejmarkantnějších je dlouho očekávaný rozsudek ESLP ze dne 25. května 2021 ve věci *Big Brother Watch a další proti Spojenému království*.²⁷ Případ *Big Brother Watch* je reakcí na prohlášení Edwarda Snowdena, který odhalil, že Government Communications Headquarters (GCHQ), britská vládní zpravodajská a špiónážní organizace, tajně zachycuje, zpracovává a ukládá údaje týkající se osobní komunikace milionů lidí, i když tito lidé zjevně nepředstavují zájem pro zpravodajské služby. Zachycování těchto informací probíhalo s využitím internetu. Oběťmi porušení EÚLP zde mohou být ve stejné míře jak osoby právnické, tak i osoby fyzické.

Druhá skupina stížností právnických osob je ovlivněna jejich povahou, tedy tím, že mohou vystupovat jako platforma pro vyjádření názorů jiných osob. Sem patří například rozsudek ESLP ve věci *Delfi AS proti Estonsku*, který se týkal odpovědnosti novinového portálu za komentáře anonymních čtenářů na jeho webu.

Jako další třídění lze uvést rozdělení stížností právnických osob podle obsahu námitek. Na základě nejčastějších námitek můžeme vymezit následující kategorie: 1) ochrana novinářských zdrojů; 2) difamační a další řízení, týkající se a) projevů na internetu samotných právnických osob nebo b) projevů jiných osob na jejich internetových platformách; a 3) právo na přístup k informacím. Podíváme se detailněji na každou z těchto kategorií.

2.1 Ochrana novinářských zdrojů

Rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Big Brother Watch a další proti Spojenému království* poskytuje hodnocení 16 stížností, kde mezi stěžovateli najdeme organizace Big Brother Watch, Amnesty International, Bytes for All, Maďarskou unii občanských svobod nebo anglický PEN Club. I když velká část případu souvisí s ochranou práv zaručených čl. 8 EÚLP (právo na soukromý a rodinný život), stížnost se týkala také ochrany důvěrných novinářských zdrojů podle čl. 10 EÚLP. Stěžovatelé zejména namítali nedostatečnou ochranu důvěrných novinářských materiálů v rámci systémů elektronického sledování.

Pokud jde o stížnosti dle čl. 10 EÚLP, v rozsudku se rozlišuje mezi dvěma situacemi: 1) úmyslné použití vyhledávacích výrazů spojených s novinářskými zdroji a 2) náhodné zachycení informací. K úmyslnému zachycení informací ESLP poznamenal, že vzhledem k značné míře zásahu musí předcházet takovému postupu povolení soudu nebo jiného nezávislého a nestranného orgánu oprávněného určit, že takový postup je odůvodněn naléhavými požadavky veřejného zájmu a neexistovala možnost využít další, méně závažná opatření. K otázce náhodného neúmyslného přístupu k novinářským zdrojům ESLP uvedl, že zde nelze od začátku předvídat míru zásahu do práv, což znemožňuje objektivní posouzení proporcionality. Nicméně vnitrostátní právní předpisy by měly obsahovat

²⁷ *Big Brother Watch a další proti Spojenému království*, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 25. 5. 2021, č. 58170/13, 62322/14 a 24960/15.

spolehlivé záruky pro uchování, studium, použití, další přenos a zničení těchto důvěrných materiálů. Navíc když se ukáže, že komunikační data obsahují důvěrné novinářské materiály, jejich další uchování a analýza by měla být možná pouze se souhlasem soudu nebo jiného nezávislého a nestranného orgánu. Na základě těchto úvah ESLP dospěl k závěru, že čl. 10 EÚLP byl v této věci porušen s ohledem na to, že vnitrostátní právo neposkytovalo dostatečné záruky proti zneužití práv zaručených EÚLP.²⁸

Stížnosti právnických osob na zásah do ochrany novinářských zdrojů byly i dříve poměrně častou záležitostí v řízeních na základě EÚLP, a proto zde uvedeme i několik starších případů. Základní zásady ochrany novinářských zdrojů podle čl.10 EÚLP, popsané níže, se dají aplikovat i na moderní technologie. Tak ve věci *Financial Times Ltd a další proti Spojenému království*²⁹ neznámá osoba zaslala novinářům tajný podkladový materiál zpracovaný pro pivovarnickou společnost Interbrew, který odhaloval nabídku převzetí od konkurenční společnosti. Společnost Interbrew se obrátila na vnitrostátní soudy s žádostí o vydání soudního příkazu, který nařizoval stěžovatelům podkladový materiál vydat. Tvrdila přitom, že neznámý zdroj jednal s úmyslem poškodit společnost Interbrew a v řízeních na vnitrostátní úrovni byla úspěšná. Na rozdíl od vnitrostátních soudů dal ESLP přednost ochraně novinářských zdrojů. Poznamenal, že zájmy na odstranění škod způsobených šířením důvěrných informací a na získávání náhrad za porušení důvěry, i kdyby byly posuzovány kumulativně, nejsou dostačující k převážení veřejného zájmu na ochraně novinářských zdrojů.³⁰ Z tohoto rozsudku lze dovodit, že ani podezření, že se novinářský zdroj dopustil protiprávního jednání, nepřevažuje nad právem novinářů neodhalovat své zdroje. Ve věci *Sanoma Uitgevers B. V. proti Nizozemsku* velký senát ESLP navíc uvedl, že s ohledem na nezbytnost ochrany novinářských zdrojů a informací schopných vést k jejich identifikaci musí být každý zásah do práva na ochranu takových zdrojů doprovázen odpovídajícími procesními zárukami.³¹ Absence takových záruk vedla ke konstatování porušení čl. 10 EÚLP v tomto případě.

Z výše uvedeného vyplývá, že ochrana novinářských zdrojů má pro ESLP zásadní význam a práva fyzických a právnických osob jsou zde totožná. Další kategorie stížností (difamační řízení) může být ovlivněna povahou právnických osob. Záleží na tom, zda se jedná o projevy právnických osob samotných nebo o projevy uživatelů internetových platforem.

2.2 Difamační a další řízení

2.2.1 Projevy právnických osob na internetu

Věc *Pravoye Delo a Shtekel proti Ukrajině*³² se týkala absence záruk ve vnitrostátním právu pro novináře využívající publikační materiály získané z internetu. Noviny *Pravoye Delo* zveřejnily anonymní dopis, který byl údajně stažen ze zpravodajského webu. Dopis

²⁸ *Big Brother Watch a další proti Spojenému království*, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 25. 5. 2021, č. 58170/13, 62322/14 a 24960/15, bod 458.

²⁹ *Financial Times Ltd a další proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 15. 12. 2009, č. 821/03.

³⁰ *Ibidem*, bod 71.

³¹ *Sanoma Uitgevers B. V. proti Nizozemsku*, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 14. 9. 2010, č. 38224/03, bod 88.

³² *Pravoye Delo a Shtekel proti Ukrajině*, rozsudek ESLP ze dne 5. 5. 2011, č. 33014/05.

obsahoval obvinění, že se vyšší úředníci regionálního oddělení bezpečnostní služby ve městě Oděsa účastnili nezákonných a korupčních aktivit. Po zveřejnění této informace na stránkách novin bylo proti nim zahájeno difamační řízení, které skončilo uložením pokuty, což nakonec vedlo k ukončení činnosti stěžovatelské společnosti. Ukrajinský zákon sice přiznával novinářům imunitu vůči občanskoprávní odpovědnosti za doslovnou reprodukci materiálů zveřejněných v tisku, toto však neplatilo pro reprodukci materiálů z internetových zdrojů. Navíc na Ukrajině v té době neexistovaly žádné právní předpisy upravující používání informací získaných z internetu. Kumulace těchto skutečností vedla ESLP ke konstatování porušení čl. 10 EÚLP v této věci.³³ Z toho vyplývá, že EÚLP stanoví pro stát povinnost normativně upravit internetové zdroje. Stát se nemůže odvolat na rozdíly v právní ochraně mezi internetovými a tištěnými médii, pokud činnost internetových médií není v zemi právně regulována vůbec. To však neznamená, že stát nemůže zavést odlišné standardy pro materiály získané z tisku a z internetu. Rozdíly v právní úpravě však musí být odůvodněny.

Rozsudek ESLP ve věci *OOO Regnum proti Rusku*³⁴ se týkal neoprávněného upřednostnění zájmu výrobce zboží nad svobodou internetového portálu informovat veřejnost o možných zdravotních rizicích spojených s konzumací určitého výrobku. V tomto případě byl stěžovatelem elektronický zpravodajský portál, který ve třech článcích uveřejnil informace o otravě rtutí, k níž došlo v důsledku požití nápoje konkrétní značky. Uvedené informace novináři získali od Státního úřadu pro ochranu práv spotřebitelů. Společnost, která vyráběla předmětný nápoj, zahájila před vnitrostátními soudy proti stěžovatelské společnosti řízení na ochranu dobré pověsti. Ruské soudy rozhodly v neprospěch *OOO Regnum* a uložily jí, aby uhradila cca 30 tisíc euro jako náhradu způsobené nemajetkové újmy. Při posouzení této stížnosti ESLP zejména odkázal na to, že napadené články doslovně převzaly vyjádření Státního úřadu pro ochranu spotřebitele, a připomněl, že informace z oficiálních zdrojů jsou novináři oprávněni uveřejnit, aniž by byli povinni zkoumat jejich pravdivost.³⁵ ESLP také poznamenal, že v případech, kde proti sobě stojí zájem obchodní společnosti na ochraně její dobré pověsti a obecný zájem na ochraně veřejného zdraví, je zapotřebí, aby vnitrostátní soudy přesvědčivě prokázaly existenci naléhavého společenského zájmu schopného ospravedlnit zásah do svobody tisku.³⁶ S ohledem na to, že vnitrostátní soudy ve svých rozsudcích nezdůvodnily, jaké okolnosti vedly k přisouzení větší váhy ochraně dobré pověsti obchodní společnosti, došlo zde k porušení ustanovení čl. 10 EÚLP.

Pokud jde o judikaturu ESLP k difamačním řízením ve vztahu k České republice, zajímavým je v tomto ohledu rozsudek ve věci *Růžový panter, o. s., proti České republice*.³⁷ V dané věci stěžovatelské sdružení, zabývající se odhalováním korupčního jednání ve veřejné správě, publikovalo na svých internetových stránkách tiskovou zprávu, v níž upozorňovalo na existenci vazeb mezi panem I. L., poslancem a místopředsedou Poslanecké sněmovny, podnikatelem T. P. a osobami, které byly později odsouzeny v kauze vraždy spojené s podvody s lehkými topnými oleji. Tyto vazby stěžovatelské sdružení označilo

³³ *Ibidem*, bod 68.

³⁴ *OOO Regnum proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 8. 9. 2020, č. 22649/08.

³⁵ *Ibidem*, bod 72.

³⁶ *Ibidem*, bod 78.

³⁷ *Růžový panter, o. s., proti České republice*, rozsudek ESLP ze dne 2. 2. 2012, č. 20240/08.

jako „spolčení“. Proti tomuto označení se ohradil podnikatel T. P. a domáhal se před vnitrostátními soudy odstranění uvedené tiskové zprávy, zveřejnění omluvy a peněžitého zadostiučinění. V řízení byl úspěšný. V odvolacích instancích sdružení Růžový panter, o. s., vyjádřilo nesouhlas s tím, jakým způsobem soudy vyložily jím zveřejněné informace. Zdůraznilo, že při informování veřejnosti pouze využilo některých skutečností, jejichž pravdivost T. P. ani soudy nepopírají. Nebylo však úspěšné a obrátilo se na Štrasburský soud. ESLP se ztotožnil s českými soudy a konstatoval, že ačkoliv je cílem sdružení boj s korupcí ve veřejném zájmu, nesmí tak činit neobezřetně a neumírněně. ESLP zejména zdůraznil, že zkreslení skutečnosti, není-li provedeno v dobré víře, může někdy překročit meze přijatelné kritiky: pravdivé tvrzení lze zvětšit doplňujícími poznámkami, hodnotovými soudy, domněnkami či dokonce narážkami, které mohou vytvořit mylný dojem v očích veřejnosti.³⁸ Poznamenal, že v daném případě vnitrostátní soudy, které mohou lépe než ESLP posoudit všechny skutkové okolnosti a dopad sporných tvrzení, řádně přezkoumaly, za jakých podmínek byla urážlivá tvrzení formulována, a zvažily všechny dotčené zájmy. Na základě těchto důvodů ESLP dospěl k závěru, že k porušení práva na svobodu projevu v daném případě nedošlo.³⁹ Z toho lze dovodit, že pro ESLP je důležitým nejen obsah sdělení, ale i způsob podání informací na internetu.

Věc *Hurbain proti Belgii*⁴⁰ se týkala povinnosti stěžovatele anonymizovat online archivovanou verzi článku publikovaného před dvaceti lety na základě soudního rozsudku. Archiv článku se týkal řidiče, který způsobil smrtelnou nehodu a byl odsouzen v trestním řízení. ESLP zde dal přednost „právu být zapomenut“ před právem na svobodu projevu a dospěl k závěru, že čl. 10 EÚLP ve vztahu ke stěžovatelské novinové společnosti porušen nebyl. Zdůraznil, že právo ukládat online archivy přístupné veřejnosti není absolutní a může podléhat omezením. ESLP také upozornil na rozdíly mezi listinnými a digitálními archivy, s ohledem na to, že ty druhé mohou mít silnější důsledky pro osobní život jednotlivců, a tedy na online archivy lze aplikovat odlišné standardy ochrany.

Judikatura týkající se projevů právnických osob na internetu hovoří o tom, že k zásahům do práv právnických osob může dojít i bez soudního řízení, na základě rozhodnutí orgánů státní moci. K takové situaci došlo zejména v Ruské federaci, což bylo předmětem jednání před ESLP ve věci *OOO Flavus a ostatní proti Rusku*.⁴¹ Stěžovatelé ve věci byli vlastníky online sdělovacích prostředků, které na svých stránkách publikovaly zprávy a komentáře, přičemž řada z nich byla kritická k ruské vládě. Novela ruského informačního zákona umožnila generálnímu prokurátorovi bez soudního příkazu určovat webové stránky, které obsahovaly známky podněcování k nepovoleným shromážděním. Generální prokurátor pak mohl podat návrh na zablokování webové stránky přímo telekomunikačnímu úřadu. Takový postup byl využit i ve vztahu ke stěžovatelské společnosti, OOO Flavus, a to s ohledem na skutečnost, že informovala o nepovolených povolebních protestech na Bolotném náměstí v Moskvě. Stěžovatelé před vnitrostátními soudy namítali, že jim nebylo sděleno, které konkrétní materiály byly protiprávní, s tím, aby se daly z webu odstranit. Nebyli však úspěšní. ESLP jednomyslně rozhodl, že blokováním celých

³⁸ Ibidem, bod 32.

³⁹ Ibidem, bod 37.

⁴⁰ *Hurbain proti Belgii*, rozsudek ESLP ze dne 22. 6. 2021, č. 57292/16. Dne 11. 10. 2021 věc byla postoupena Velkému senátu ESLP, proto tento rozsudek není konečný.

⁴¹ *OOO Flavus a ostatní proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 23. 6. 2020, č. 12468/15 a další.

webových stránek došlo k porušení čl. 10 EÚLP. Z toho lze dovodit, že zrušení celého internetového portálu bez možnosti odstranit nepovolený obsah je vždy v rozporu s právem na svobodu projevu.

V některých případech se nepovolený obsah na internetu může objevit nikoliv na základě činnosti samotného internetového portálu, ale jako způsob vyjádření názorů jiných osob. Přístup ESLP k odpovědnosti internetových médií za komentáře uživatelů poukazuje na rozdíly mezi ochranou fyzických a právnických osob.

2.2.2 Odpovědnost za projevy jiných osob

Internetová média kromě zveřejňování svých vlastních úsudků mohou sloužit jako platforma pro vyjádření názorů jiných osob. V tomto ohledu je velmi významným rozsudek ESLP ve věci *Delfi AS proti Estonsku*.⁴² Byl to první případ, kde ESLP rozhodoval o odpovědnosti novinového portálu za komentáře anonymních čtenářů, které se objevily na jeho webu pod článkem o kontroverzní činnosti dopravní společnosti. Přestože samotný článek o dopravní společnosti byl napsán neutrálním jazykem, některé komentáře čtenářů patřily k velmi hrubým a hanlivým. Ředitel dopravní společnosti žaloval společnost Delfi AS před národními soudy za pomluvu a byl úspěšný. Před ESLP se stěžovatelská společnost dovolávala čl. 10 EÚLP s tím, že nemůže být odpovědna za komentáře svých anonymních čtenářů. Argumentovala mimo jiné tím, že pokud by byla shledána odpovědnou za cizí komentáře, musela by zaměstnat armádu moderátorů anebo vyžadovat povinnou registraci všech čtenářů, což by vedlo k zákazu anonymity na internetu s konsekvencí utlumení svobody projevu.

Při posuzování tohoto případu vypracoval ESLP zvláštní test pro hodnocení odpovědnosti provozovatele stránek za komentáře na internetu. Tento test má čtyři klíčové prvky: 1) kontext, ve kterém se objevily komentáře; 2) opatření uplatňovaná pro zabránění urážlivým komentářům nebo pro jejich odstranění; 3) alternativní odpovědnost faktických autorů komentářů; 4) důsledky komentářů. Ke kontextu ESLP poznamenal, že i když obecně byl článek napsán neutrálním jazykem, jeho téma bylo negativní; stěžovatelská společnost proto měla předpokládat, že se objeví difamační komentáře. Pokud jde o opatření uplatňovaná ze strany Delfi, ESLP dospěl k závěru, že tato opatření byla neúčinná, protože nezabránila zveřejnění urážlivých vět. Ohledně odpovědnosti samotných autorů komentářů ESLP konstatoval, že tyto nebylo možné pohnat k odpovědnosti, protože byli anonymní a Delfi o nich odmítla poskytnout informaci, měla tedy předpokládat, že bude takto shledána odpovědnou. Důsledky vnitrostátního řízení pro mediální společnost spočívaly v uložení pokuty ve výši cca 320 eur, což vzhledem k okolnostem případu nelze podle názoru ESLP považovat za nepřiměřené. S ohledem na veškeré tyto skutečnosti dospěl ESLP k závěru, že práva stěžovatelské společnosti, zaručená čl. 10 EÚLP, nebyla porušena.

O rok později ESLP vydal rozsudek ve věci *Magyar Tartalomsgáltatók Egyesülete a Index.hu Zrt proti Maďarsku*,⁴³ jehož skutkové okolnosti velmi připomínají věc *Delfi*. Stížnost k ESLP v této věci podali dva provozovatelé webových stránek: společnost Magyar

⁴² *Delfi AS proti Estonsku*, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 16. 6. 2015, č. 64569/09.

⁴³ *Magyar Tartalomsgáltatók Egyesülete a Index.hu Zrt proti Maďarsku*, rozsudek ESLP ze dne 2. 2. 2016, č. 22947/13.

Tartalomszolgálatók Egyesülete (MTE) a Index.hu Zrt (IZ). V této věci ESLP dospěl k opačnému závěru než ve věci *Delfi* a shledal Maďarsko odpovědným za porušení čl. 10 EÚLP. V daném případě MTE zveřejnila článek o podezřelých praktikách dvou realitních společností, které po uplynutí 30denní lhůty pro bezplatné služby automaticky účtovaly servisní poplatek bez předchozího oznámení. O tři dny později na svém webu publikovala článek na stejné téma i společnost IZ. Publikace vyvolaly urážlivé komentáře pseudonymních čtenářů, kteří odsuzovali chování realitních kancelářů. Při posouzení této stížnosti ESLP použil výše popsany čtyřprvkový test a zdůraznil, že pověst fyzické osoby má větší váhu než pověst právnické osoby. Poznamenal, že chování realitních kancelářů již bylo předmětem řízení před orgánem na ochranu spotřebitele, proto nelze předpokládat, že předmětné články mohly mít za následek závažné poškození dobré pověsti realitních společností. Klíčový rozdíl, který ESLP spatřil ve věcech *Delfi* a *Magyar Tartalomszolgálatók*, je povaha komentářů čtenářů. V prvním případě byly považovány za *hate speech*, ve druhém pouze za urážlivé a vulgární. Toto rozdělení přitom vůbec není jednoznačné. Hodnocení stupně urážlivosti je ryze subjektivní záležitostí, a proto není zřejmé, jaký postoj může ESLP zaujmout ve vztahu k informacím toho či onoho druhu.

2.2.3 Projevy smíšené povahy

Poslední judikát v této podkapitole je na pomezí dvou kategorií projevů, tedy projevů právnických osob samotných a projevů jiných osob s využitím platformy právnické osoby. Rozsudek ve věci *Magyar Kétfarkú Kutya Párt proti Maďarsku*⁴⁴ hodnotil provozování mobilní aplikace, kde s využitím internetu bylo možné anonymně sdílet fotografie, týkající se volebního procesu. ESLP konstatoval, že dovozením rozporu této mobilní aplikace s vágním ustanovením volebního zákona došlo k porušení svobody projevu chráněné čl. 10 EÚLP. Stěžovatelem ve věci byla maďarská neparlamentní politická strana, která vedla kampaň proti vládní imigrační politice. Několik dní před volbami zpřístupnila voličům mobilní aplikaci zvanou „Hlasuj neplatně!“, která umožnila uživatelům anonymně sdílet fotografii jejich neplatného hlasovacího lístku. Ústřední volební komise dospěla k závěru o rozporu aplikace s některými zásadami volebního zákona, zakázala stěžovatelce dále ji provozovat a uložila jí pokutu. Stěžovatelská politická strana tato rozhodnutí napadla u nejvyššího soudu, nebyla však úspěšná. Před ESLP tvrdila, že rozhodnutí o zákazu provozování mobilní aplikace, kterou vyvinula s cílem umožnit voličům anonymně zveřejnit fotografii svého hlasovacího lístku, a postih za zpřístupnění této aplikace představovaly porušení jejího práva na svobodu projevu podle čl. 10 EÚLP. V této věci ESLP zdůraznil to, že i když samotné sporné fotografie nebyly pořízeny stěžovatelskou politickou stranou, poskytnutím mobilní aplikace voličům je vyzývala k nahrání a zveřejnění fotografií hlasovacích lístků a nabádala k tomu, aby odevzdali neplatný lístek. Jednala tedy způsobem, který mohl ovlivnit rozhodnutí voličů, a vedla tak svoji vlastní politickou kampaň. Snažila se tedy nejenom poskytnout voličům fórum k vyjádření jejich politického názoru, ale také o politické sdělení jako takové. I když zmíněnou politickou kampaň lze hodnotit jako kontroverzní, z postoje ESLP vyplývá, že i takový druh projevu je chráněn čl. 10 EÚLP.

⁴⁴ *Magyar Kétfarkú Kutya Párt proti Maďarsku*, rozsudek ESLP ze dne 20. 1. 2020, č. 201/17.

2.3 Právo na přístup k informacím

Poslední kategorie stížností (právo na informace) se může dotýkat ve stejné míře práv fyzických a právnických osob. Jedná se o poměrně nové právo, protože dříve rozhodovací praxe ESLP trvala na výkladu, že z práva přijímat informace podle čl. 10 odst. 1 EÚLP nelze dovodit informační povinnost státu.⁴⁵ Ani teď EÚLP nezaručuje všeobecné právo na přístup k informacím vlastněným státem, za určitých okolností ale může být toto právo osobě přiznáno. V roce 2016 velký senát ESLP v rozsudku ve věci *Magyar Helsinki Bizottság proti Maďarsku*⁴⁶ poprvé vymezil dvě situace, kdy osobě může vzniknout právo na přístup k informacím: 1) když informační povinnost státu je stanovena vnitrostátním rozhodnutím, jež nabylo platnosti;⁴⁷ nebo 2) když poskytnutí informace představuje nezbytný předpoklad pro výkon práva na svobodu projevu a odepření ji poskytnout by znamenalo zásah do tohoto práva.⁴⁸

Pokud jde o druhou situaci, zde je třeba vždy vycházet z konkrétních okolností případu a zohlednit následující čtyři prvky: 1) účel žádosti o informace (cíl má být nedílně spjat s výkonem práva na svobodu projevu); 2) povahu vyžadované informace (musí se jednat o záležitost veřejného zájmu); 3) postavení stěžovatele (musí plnit úlohu „hlídacího psa“ demokracie); a 4) zda je informace „připravená a dostupná“ (musí tedy být k dispozici, protože z čl. 10 EÚLP nelze dovodit pozitivní závazek státu informace aktivně obstarávat). Zmíněné zásady platí i pro žádosti o poskytnutí informací s využitím internetových zdrojů.⁴⁹

Skutečnost, že jsou čtyři výše zmíněná kritéria naplněna, ještě sama o sobě neznamená, že došlo k porušení čl. 10 EÚLP. Svědčí pouze o tom, že došlo k zásahu do práva na přístup k informacím. Dále je nezbytné zkoumat, zda tento zásah byl oprávněný. K tomu ESLP využívá další otázky podle pětikrokového postupu zmíněného v první části tohoto příspěvku a zkoumá, zda předmětný zásah byl „v souladu se zákonem“, „sledoval legitimní cíl“ a byl „nezbytný v demokratické společnosti“. V některých případech ESLP ve svých rozsudcích rovnou hodnotí, zda byl zásah do práv stěžovatele „nezbytný v demokratické společnosti“, a tedy přiměřený. Pokud dospěje k závěru, že vnitrostátní orgány učinily vše nezbytné, co po nich EÚLP požadovala, bude rozhodnuto, že právo na informace porušeno nebylo.

Z hlediska činnosti na internetu v kontextu práva na přístup k informacím je důležitým rozsudek ESLP ve věci *Youth Initiative for Human Rights proti Srbsku*.⁵⁰ Případ se týkal žádosti o informace ohledně elektronického sledování občanů zpravodajskými službami Srbska. ESLP zde jednomyslně rozhodl, že odmítnutím poskytnutí informací o počtu osob, které byly podrobeny elektronickému sledování ze strany srbské zpravodajské služ-

⁴⁵ HARRIS, D. – O'BOYLE, M. – BATES, E. – BUCKLEY, C. *Law of the European Convention on Human Rights*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 447.

⁴⁶ *Magyar Helsinki Bizottság proti Maďarsku*, rozsudek ESLP ze dne 8. 11. 2016 ve věci č. 18030/11.

⁴⁷ V judikatuře ESLP k čl. 10 EÚLP pojem „vnitrostátní rozhodnutí“ je vykládán tak, že se jedná o vnitrostátní právo jako celek.

⁴⁸ *Magyar Helsinki Bizottság proti Maďarsku*, bod 156.

⁴⁹ ESLP uvedl, že vzhledem k důležité úloze, kterou hraje internet při zlepšování přístupu veřejnosti k informacím, může být funkce blogerů a populárních uživatelů sociálních sítí srovnatelná s funkcí novinářů, „hlídacích psů“ demokracie. *Ibidem*, bod 168.

⁵⁰ *Youth Initiative for Human Rights proti Srbsku*, rozsudek ESLP ze dne 25. 6. 2013 ve věci č. 48135/06.

by, došlo k porušení práva na přístup k informacím. Poznamenal, že „svoboda přijímat informace“ je součástí práva na svobodu projevu podle čl. 10 EÚLP.⁵¹

Novější judikát ESLP týkající se informační povinnosti státu ve věci *Association Burestop 55 a další proti Francii*⁵² nezmiňuje přímo činnost stěžovatelských organizací na internetu, ale odkazuje na článek 5 Úmluvy OSN o přístupu k informacím,⁵³ kde se hovoří o zpřístupňování informací v elektronických databázích. Navíc stěžovatelé ve věci mají vlastní webové stránky, na nichž informují veřejnost také o situaci, která byla předmětem námitek před ESLP.⁵⁴ Stížnost v této věci podalo šest sdružení na ochranu životního prostředí. Brojila proti absenci odpovídajících informací k plánovanému průmyslovému geologickému skladovacímu centru navrženému tak, aby se v hlubinných úložistiích na daném místě ukládal radioaktivní odpad. Při hodnocení stížnosti ESLP připomněl, že právo na přístup k informacím se řídí zásadami stanovenými v rozsudku ve věci *Magyar Helsinki Bizottság proti Maďarsku*. Použil tam stanovený čtyřprvkový test a dospěl k závěru, že čl. 10 EÚLP lze na věc aplikovat. Poté hodnotil, zda zásah do práv stěžovatelských sdružení byl přiměřený a dospěl k závěru, že k porušení práva na přístup k informacím nedošlo, protože v případech pěti ze šesti stěžovatelů vnitrostátní soudy zajistily odpovídající soudní ochranu. Pokud jde o práva šestého stěžovatele, ESLP konstatoval, že v jeho případě došlo k porušení práva na spravedlivý proces na základě čl. 6 EÚLP, a tedy že není nutné zkoumat, zda tato okolnost představuje zároveň porušení procesní části čl. 10 EÚLP.⁵⁵ V tomto ohledu je nezbytné podotknout, že právo na přístup k informacím může být těsně propojeno s právem na spravedlivý proces a v některých případech ESLP zkoumá odepření přístupu k požadovaným informacím pouze z hlediska čl. 6 EÚLP, jak tomu bylo například ve věci *Regner proti České republice*.⁵⁶

Uvedená praxe ESLP svědčí o tom, že EÚLP nestanoví všeobecnou informační povinnost veřejné moci, a to bez ohledu na to, zda se jedná o internetové zdroje, nebo nikoliv. Nicméně právo na informace může vzniknout v případech, kdy je informační povinnost státu stanovena vnitrostátním právem nebo když poskytnutí informace představuje nezbytný předpoklad pro výkon práva na svobodu projevu podle čl. 10 EÚLP. V obou případech je ESLP ochoten pracovat s realizací tohoto práva prostřednictvím internetu.

Poslední část tohoto příspěvku bude věnována třetí výzkumné otázce, a tedy jak by se zásady ochrany svobody projevu měly aplikovat na internetové diskuse týkající se covidu-19. Důraz bude kladen na to, jaké rozdíly mohou existovat v hodnocení projevů fyzických a právnických osob.

3. Úvahy v souvislosti s projevy na internetu týkajícími se covidu-19

Projevy kritizující činnost vlády v oblasti státní politiky týkající se boje s covidem-19 mohou být utlumovány s odvoláním na nezbytnost ochrany proti dezinformacím. Tak

⁵¹ Ibidem, bod 20.

⁵² *Association Burestop 55 a další proti Francii*, rozsudek ESLP ze dne 1. 7. 2021 ve věci č. 56176/18.

⁵³ Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí. [cit. 2021-10-17]. Dostupné z: <<https://unece.org/DAM/env/pp/documents/cep43czech.pdf>>.

⁵⁴ Viz například webové stránky Burestop 55: <<http://burestop.free.fr/spip/spip.php?article925>> a webové stránky CEDRA 52: <<https://cedra52.jimdofree.com/communiq%C3%A9s-du-cedra/>>.

⁵⁵ Ibidem, bod 117.

⁵⁶ *Regner proti České republice*, rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 19. 9. 2017 ve věci č. 35289/11.

M. Hanych ve svém nedávném článku píše: „*Potírání zavádějících informací o koronaviru může být do jisté míry chvályhodnou aktivitou orgánů státní moci tehdy, pokud se zaměřuje na skutečnou podstatu problému, třeba na vyvracení vysoce nebezpečných mýtů pro zdraví lidí. Vlády ale často svá nařízení formulovaly tak široce, že umožňují omezit i jinak nepohodlné informace nebo média.*“⁵⁷ Zmíněné může vést k tomu, že pro vládu nepohodlný obsah se vůbec nedostane ke čtenářům nebo dokonce k tomu, že z obavy z postihu novináři přestanou sami určité informace publikovat.

Koronavirová krize se stala příčinou řady stížností k ESLP na porušení lidských práv.⁵⁸ Jedna z nich se týká také práva na svobodu projevu. Jedná se o stížnost komunikovanou ruské vládě ve věci *Avagyan proti Rusku*.⁵⁹ Na začátku května 2020 paní Marija Anatoljevna Avagyan z města Krasnodar na svém účtu na Instagramu uvedla, že v jejím městě nebyl zaznamenán ani jeden případ nakažení nemocí covid-19 a že lidem se nabízejí peníze za to, aby uvedli v úmrtním listu, že příčinou smrti byl koronavirus. Několik dní nato byla Marija Anatoljevna obviněna ze šíření nepravdivých informací a smírčí soud jí uložil pokutu ve výši cca 390 eur. V odvolacím řízení paní Avagyan nebyla úspěšná, proto se obrátila se stížností na ESLP. Stěžovatelka tvrdí, že předmětný ruský zákon nerozlišuje mezi šířením nepravdivých informací ve formě skutkových tvrzení a hodnotovými soudy. Domnívá se, že její názor nepředstavoval žádné riziko pro veřejné zdraví nebo bezpečnost, vycházel zejména z jiných internetových publikací a že výše pokuty byla nadměrná. Provedeme krátký rozbor případu *Avagyan proti Rusku* s využitím zásad ESLP týkajících se práva na svobodu projevu na internetu; zohledníme přitom možný dopad na práva právnických osob.

Stížnost paní Avagyan by splnila podmínku přijatelnosti *ratione materiae*, protože čl. 10 EÚLP chrání i projevy na internetu. Navíc EÚLP poskytuje ochranu také projevům, které mohou šokovat a urážet.⁶⁰ Nicméně ne každý projev je chráněn čl. 10 EÚLP. Státy se při omezení svobody projevu mohou odvolat na standardní limitační klauzuli, ale také na zneužívací klauzuli podle čl. 17 EÚLP. Tato se stala jedním z důvodů zamítnutí stížnosti dr. Zambrana,⁶¹ která se také týká koronavirové problematiky. Stěžovatel, Guillaume Zambrano, vysokoškolský učitel v oboru právo, na svých webových stránkách⁶² vyzýval lidi k vyplnění formuláře, kterým by se připojili k podání stížnosti k ESLP, jež má za cíl shledat zavedení covid pasů⁶³ v rozporu s lidskými právy. Nabízel bezplatné zastupování v této věci v řízení před ESLP s tím, aby bylo upozorněno na nesouhlas tisíců lidí s politikou státu. Takto docílil podání k ESLP více než 20 tisíc stížností proti covid pasům.⁶⁴ Příklad *Zambrano proti Francii* byl projednán ESLP v neuvěřitelně krátké lhůtě.⁶⁵

⁵⁷ HANYCH, M. Svoboda projevu ve světě v dobách covidu: státy omezily poskytování informací i fungování médií, 15. 11. 2020 [cit. 2021-05-30]. Dostupné z: <<https://www.centrumlidskaprava.cz/svoboda-projevu-ve-svete-v-dobach-covidu-staty-omezily-poskytovani-informaci-i-fungovani-medii>>.

⁵⁸ FS COVID-19 health crisis [cit. 2021-10-17]. Dostupné z: <<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c>>.

⁵⁹ *Avagyan proti Rusku*, stížnost komunikována vládě dne 4. 11. 2020, č. 36911/20.

⁶⁰ *Castells proti Španělsku*, rozsudek ESLP ze dne 23. 4. 1992, č. 11798/85, bod 42.

⁶¹ *Zambrano proti Francii*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. 10. 2021, č. 41994/21.

⁶² Webové stránky Guillaume Zambrano: <<https://nopass.fr/index.php>>.

⁶³ Předmětný zákon ve Francii ukládá povinnost se prokazovat zdravotním průkazem o absolvování očkování (covid pasem) ve veřejné a v mezinárodní dopravě, na hromadných akcích jako je návštěva kina, trhu nebo muzea atd.

⁶⁴ The European Court of Human Rights declares inadmissible an application contesting the French “health pass” [cit. 2021-12-05]. Dostupné z: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-7145978-9686694%22%5D%7D>>.

⁶⁵ Stížnost ve věci byla podána k ESLP dne 17. srpna 2021 a již dne 21. září 2021 proběhlo zasedání senátu. Dne 7. října 2021 ESLP vydal soudní rozhodnutí.

Rozhodnutí v této věci obsahuje několik důvodů pro zamítnutí stížnosti a pro naše účely je podstatný důvod týkající se zneužití práva na stížnost⁶⁶ (čl. 17 EÚLP). ESLP poznamenal, že stěžovatel vyzýval veřejnost k podání stížnosti k ESLP na svých webových stránkách a na YouTube,⁶⁷ což vedlo k zahlcení ESLP stížnostmi stejného obsahu. Kvůli nárůstu stížností proti covid pasům má ESLP omezené možnosti se věnovat jiné agendě, což paralyzuje jeho pracovní kapacitu. V rozhodnutí ESLP zvláště zdůraznil slova stěžovatele „zahltit ESLP stížnostmi“ a „donutit otevřít dveře“, „rozbít tento systém“ a konstatoval, že takový postup je v rozporu se zákazem zneužití práva, je proti duchu a cílům EÚLP.

Důležitým pro posouzení případu *Avagyan proti Rusku* bude rozlišení mezi kategoriemi „skutková tvrzení“ a „hodnotové soudy“. Pokud ESLP bude přistupovat k projevu paní Avagyan na Instagramu jako ke skutkovým tvrzením, stěžovatelka bude muset prokázat, že se jedná o podložené informace. Ruská vláda pravděpodobně bude muset také doložit, na jakých informacích bylo založeno rozhodování národních soudů. Jelikož paní Avagyan tvrdí, že vychází z jiných internetových publikací, důležitým bude zdroj, odkud informace převzala. Pokud by se jednalo například o oficiální statistické údaje, bude mít poměrně silnou pozici, protože údaje z oficiálních zdrojů není třeba ověřovat. V opačném případě by ruská vláda mohla obstát s argumentací, že se jednalo o omezení svobody projevu s cílem ochránit zdraví občanů, což je jedním z legitimních cílů uvedených v čl. 10 odst. 2 EÚLP. Pokud by ESLP nahlížel na slova paní Avagyan jako na hodnotové soudy, je velká pravděpodobnost, že by omezení jejího projevu bylo považováno za nepřiměřené, což by v konečném důsledku vedlo ke konstatování porušení čl. 10 EÚLP. Zde by stačilo doložit, že „skutkový základ“ pro tyto soudy byl dostatečný. Na jinou stranu ve věci *Růžový panter s. o.* ESLP uvedl, že i pravdivé informace opatřené nevhodnými narážkami nebo zveličováním, které vytvářejí mylný dojem v očích veřejnosti, mohou být předmětem omezování na základě čl. 10 EÚLP.

Na projevy na internetu týkající se covidu-19, jejich případné omezení ze strany států a na ochranu poskytovanou ze strany ESLP se plně uplatní dosavadní rozhodovací praxe ESLP. Specificky ve vztahu k nemoci covid-19 může být v některých případech velmi obtížné posoudit, co je dostatečným skutkovým základem pro tvrzení stěžovatele, zejména pokud se jedná o záležitosti vyžadující odborné posouzení. V mnoha ohledech zde totiž nepanuje shoda odborníků. Stát i stěžovatel se pak mohou dovolávat protichůdného odborného názoru, aniž by bylo možné jednoznačně uzavřít, který z nich je ten správný. V této souvislosti za pozornost stojí rozsudek ESLP ve věci *Perinçek proti Švýcarsku*,⁶⁸ kde stěžovateli byla uložena pokuta za veřejné popírání arménské genocidy. Řada soudců ESLP zde trvala na použití čl. 17 EÚLP (zákaz zneužití práv) a zamítnutí stížnosti. Velký senát ale odmítl uznat zneužití práva na stížnost a poměrem deseti hlasů proti sedmi dospěl k závěru, že došlo k porušení práva stěžovatele na svobodu projevu chráněného čl. 10 EÚLP. Poznamenal zejména, že napříč smluvními státy nepanuje shoda co do postihu popírání arménské genocidy. Konstatoval také, že mezinárodní právo žalovanému státu neukládá závazek kriminalizace popírání arménské genocidy. S ohledem na absenci jednoty názorů dospěl ESLP k závěru, že uložení pokuty stěžovateli za popírání arménské genocidy bylo v rozporu s čl. 10 EÚLP. Absence shody odborníků na posouzení určité

⁶⁶ Zajímavostí je, že čl. 10 EÚLP nepatří mezi námitky stěžovatele.

⁶⁷ *Zambrano proti Francii*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. 10. 2021, č. 41994/21, bod 35–36.

⁶⁸ *Perinçek proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 15. 10. 2015, č. 27510/08.

skutečnosti tak může sloužit jako důvod pro větší respektování svobody projevu, i kdyby byl posuzovaný projev šokující a urážející.

K dopadu případu Avagyan na práva právnických osob lze uvést, že kdyby se informace stejného obsahu objevila nikoliv na soukromém účtu stěžovatelky na Instagramu, ale na stránkách internetového deníku v komentářích pod novinovým článkem a projev by byl anonymní, provozovateli internetového vydání by mohla vzniknout odpovědnost za komentáře čtenářů, jak tomu bylo ve věci *Delfi AS*. Pokud by se komentáře na stránkách internetového deníku objevily neanonymně, odpovědnost za obsah sdělení by mohla být rozdělena mezi paní Avagyan a internetovými novinami. V případě, že by informaci o absenci covidu-19 v Krasnodaru od paní Avagyan převzal sám internetový deník, hodnocení jeho odpovědnosti v řízení před ESLP by podléhalo stejným pravidlům jako projednávání případů fyzických osob. Další aspekty, které by ESLP mohl brát v potaz, by byly ochrana novinářských zdrojů a právo na přístup k informacím na národní úrovni. Zde by opět hodně záleželo na chování stěžovatele a státních orgánů.

Shrneme-li řečené, lze uzavřít, že je obtížné určit, zda bude určitá fyzická nebo právnická osoba v řízení před ESLP týkajícím se projevu ohledně covidu-19 na internetu úspěšná nebo nikoliv. Můžeme pouze konstatovat, že svoboda projevu podle čl. 10 EÚLP podléhá ochraně i na internetu. Výsledek předmětného řízení bude záležet na konkrétních okolnostech jednotlivého případu. ESLP však bude muset přihlížet ke své dosavadní judikatuře a vysvětlit nezbytnost zásahu do svobody projevu ze strany státních orgánů.

Závěry

Cílem tohoto článku bylo popsat základní pravidla ochrany práva na svobodu projevu právnických osob podle čl. 10 EÚLP v souvislosti s projevem na internetu. Za účelem dosažení tohoto cíle autorka v první části výzkumu vymezila základní principy ochrany práva na svobodu projevu zakotvené v čl. 10 EÚLP a specifika svobody projevu na internetu. Praxe ESLP svědčí o tom, že projevy na internetu spadají pod ochranu čl. 10 EÚLP a řídí se obecnými zásadami na ochranu svobody projevu. Avšak povaha tohoto média dovoluje státům stanovit speciální zacházení s online informacemi, což v určitých případech přispěje k zavedení odpovídajících zvláštních omezení.

Druhá část výzkumu byla zaměřena na posouzení specifík ochrany práva na svobodu projevu právnických osob ve srovnání s osobami fyzickými. Zde autorka provedla rozbor tří základních druhů stížností právnických osob na porušení čl. 10 EÚLP: 1) ochrana novinářských zdrojů; 2) difamační řízení a 3) právo na přístup k informacím. Závěrem této analýzy bylo zjištění, že se každá z těchto tří kategorií může vztahovat jak na právnické, tak i na fyzické osoby. Nicméně právnické osoby nesou navíc odpovědnost za komentáře svých anonymních čtenářů. Kromě toho při vyvážení zájmů protistran v difamačním řízení ESLP konstatoval, že dobrá pověst fyzické osoby má větší váhu než pověst osoby právnické.

Třetí a poslední výzkumná otázka byla zaměřena na posouzení svobody projevu v diskusích o covidu-19 na internetu. Zde byla předmětem rozboru stížnost komunikovaná ruské vládě ve věci *Avagyan proti Rusku*, týkající se pokutování stěžovatelky za údajné šíření dezinformací ohledně covidu-19. Při rozboru tohoto případu bylo poukázáno na to, že za určitých okolností může ESLP hodnotit projevy týkající se koronavirové problematiky v rozporu s duchem EÚLP a z tohoto důvodu jim odepřít ochranu. ESLP musí brát v potaz při hodnocení stížnosti na ochranu svobody projevu širší skupinu faktorů, proto

nelze jednoznačně říci, zda by konkrétní fyzická nebo právnická osoba byla v řízení před ESLP úspěšná. Rozbor projevu na téma covidu-19 nabídnutý v třetí části příspěvku poukazuje na logiku rozhodovací praxe ESLP ve věcech týkajících se práva na svobodu projevu s využitím internetu jako komunikačního prostředku.

Právní regulace projevů na internetu může být nezbytná pro ochranu státem chráněných zájmů. Omezení svobody projevu však nesmí zasahovat do samotné podstaty tohoto práva. Pokud by veřejná kontrola informací na internetu byla příliš rozsáhlá, mělo by to velmi negativní dopady na fungování občanské demokratické společnosti jako celku.

INFORMACE

Projekt „Digitální aktiva a soukromé právo“. Mezinárodní organizace UNIDROIT vychází z návrhu České republiky

Monika Pauknerová*

Abstrakt: Informace je věnována projektu Digitální aktiva a soukromé právo, který je v současné době připravován v rámci UNIDROIT ve spolupráci s UNCITRAL. Jedním z důležitých iniciátorů tohoto projektu byla Česká republika. Pracovní skupina UNIDROIT je složena z expertů v oblasti majetkového práva, zajištěných transakcí a právní regulace digitálních technologií, kteří reprezentují různé právní systémy v rámci common law a civilního práva. Autorka popisuje historii projektu a relevantní zdroje, rozsah projektu a obsahové vymezení digitálních aktiv a kontroly, s poukazem na určité problémy vznikající při překladu do češtiny. Uvádí nástin projektu, který je pojat jako soubor principů s komentářem a ilustracemi na konkrétních příkladech. Projekt by měl být finalizován v letech 2022–2023 a přijat v roce 2023.

Klíčová slova: digitální aktiva, digitální aktiva a soukromé právo, UNIDROIT, Česká republika

Úvodní poznámky

V současné době připravuje mezivládní organizace UNIDROIT (Mezinárodní ústav pro sjednocení soukromého práva) ve spolupráci s UNCITRAL (Komise OSN pro mezinárodní obchodní právo) projekt zaměřený na regulaci digitálních aktiv v oblasti soukromého práva, jehož cílem je přijetí doporučujících legislativních pravidel, která mohou státy převzít do svých právních úprav.¹

Hlavní náplní činnosti UNIDROIT je sjednocování občanského a obchodního práva vytvářením jednotných pravidel různého charakteru, od nezávazných příruček, které státům doporučují přijetí určitých pravidel, různých vzorových dokumentů, až po závazné mezinárodní úmluvy. Převažuje však, zejména v posledních letech, zaměření na kodifikace nezávazných pravidel (*soft law*) s důrazem na koordinaci aktivit států a skupin států. Cílem je dosáhnout moderního, jednotného a kompatibilního řešení aktuálních otázek soukromého práva, které vyvstávají před státy mezinárodního společenství, což jsou státy různých právních systémů a různé úrovně vyspělosti právní kultury. UNIDROIT tak významně přispívá k unifikaci a harmonizaci práva, a to, na rozdíl od Evropské unie, na globální, celosvětové úrovni.

* Prof. JUDr. Monika Pauknerová, CSc., DSc. E-mail: pauknero@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1465-6751>. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122. Autorka děkuje oběma anonymním recenzentům za kritické připomínky (a uvádí, že se jedná pouze o informaci, nikoli o vědecký článek), i za povzbuzení dále se věnovat této obtížné problematice.

¹ Projekt UNIDROIT k digitálním aktivům je průběžně uveřejňován na: <<https://www.unidroit.org/work-in-progress/digital-assets-and-private-law>> [cit. 2021-11-27].

Česká republika byla jedním z významných iniciátorů přijetí projektu, který je zaměřen na regulaci umělé inteligence. Předmět úpravy byl posléze omezen na digitální aktiva v oblasti soukromého práva. Předpokládá se, že bude v první fázi předložen jako legislativní příručka, která by měla být určitým vodítkem pro regulaci digitálních aktiv po celém světě. Není vyloučeno, že v budoucnu se z těchto nezávazných pravidel stane základ pro celosvětovou mezinárodní úmluvu, to je ale představa prozatím dost vzdálená.

1. Historie projektu a dosavadní vývoj

Digitální aktivum (*digital asset*) je definováno různě a souvisí to i s tím, co všechno může zahrnovat a z jakého pohledu nás zajímá. Návrh projektu UNIDROIT prozatím pracovně definuje digitální aktivum jako (převoditelný) elektronický záznam, který je způsobilý být předmětem kontroly.² Vychází přitom zčásti z definic v některých dalších instrumentech, zejména ze Vzorového zákona UNCITRAL k převoditelným elektronickým záznamům z roku 2017 (MLETR).³ Cílem vzorového zákona UNCITRAL (Komise OSN pro mezinárodní právo obchodní) je usnadnit vzájemné uznávání elektronických dokumentů v mezinárodním obchodu, typicky skladištních listů nebo jiných dokumentů, spojených s obchodními transakcemi. Vzorový zákon vymezuje převoditelný elektronický záznam (*electronic transferable record*) jako záznam, který je funkčně ekvivalentní převoditelnému dokumentu nebo instrumentu, pokud takový záznam obsahuje informaci, která by měla být obsažena v převoditelném dokumentu nebo instrumentu a spolehlivě lze a) identifikovat takový elektronický záznam jako elektronický převoditelný záznam, b) učinit ho způsobilým, aby podléhal kontrole od svého vzniku až do ukončení platnosti, a c) zachovat integritu takového elektronického záznamu. „Kontrola“ (*control*) je přitom pojímána jako funkční ekvivalent držby převoditelného dokumentu nebo instrumentu (srov. čl. 1, 2 a 10 MLETR). Již z tohoto vymezení je zjevné, že pojem kontroly v češtině anglickému pojmu *control* užívanému v souvislosti s digitálními aktivy a elektronickými záznamy zcela neodpovídá, spíše než o kontrolu zde jde o ovládání, v českých překladech různých instrumentů se však objevuje i termín kontrola. Jak ještě bude dále zmíněno, projekt UNIDROIT si digitální aktiva vymezuje úzce, pouze ve vztahu k soukromému právu a k obchodním transakcím se zbožím nebo službami.

Projekt UNIDROIT má poměrně krátkou historii, internet se rozvíjí rychlým tempem a již od počátečních právních návrhů na regulaci byla vznášena námitka, že příprava pravidel nebude stačit rychlému vývoji matérie, která má být regulována. V roce 2015 byla v rámci UNIDROIT prezentována iniciativa Ministerstva spravedlnosti Maďarska, kterou následovala Česká republika – Ministerstvo průmyslu a obchodu v roce 2016 a v roce 2018. České návrhy se obecně týkaly možnosti regulace umělé inteligence, chytrých smluv a technologie distribuovaných účetních knih, projekt byl přímo nazván *Artificial Intelligence, Smart Contracts and Distributed Ledger Technology (DLT)*. Obdobný návrh byl adresován organizací UNCITRAL, obě organizace se dohodly na budoucí spolupráci. Řídící rada UNIDROIT posléze projekt zúžila na „Digitální aktiva a soukromé právo“ (*Digital Assets*

² Issues Paper, UNIDROIT 2021, Study LXXXII – W.G.4 – Doc. 2, October 2021, s. 35, dostupný z: <<https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/11/Study-82-WG4-Doc.-2-Revised-Issues-Paper-1.pdf>> [cit. 2021-11-27].

³ UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records – MLETR (2017).

and Private Law). Výrazy v angličtině mají zásadní důležitost a často jsou používány v anglickém originále i v dalších jazycích, včetně češtiny. Mimochodem, jak ještě bude uvedeno, někteří čeští experti doporučují pojem *digital assets* do češtiny vůbec raději nepřekládat.

Projekt byl schválen v tříletém pracovním programu 2020–2022 jako projekt s vysokou prioritou, měl by být finalizován v roce 2022, v roce 2023 by jej měla schválit a přijmout Řídící rada UNIDROIT. Svůj nepochybný podíl na takto prestižním projektu má Česká republika.

Jak již bylo zmíněno, cílem projektu je vytvoření legislativní příručky – souboru principů, které jsou zaměřeny na právní charakter, převody a užívání digitálních aktiv, k těmto principům bude připojen komentář. Součástí dokumentu bude právní taxonomie, tedy systematika digitálních aktiv a analýza věnovaná vlastnickým vztahům v oblasti zejména zajištění transakcí, rozhodného práva v přeshraničních transakcích, insolvence, a právního postavení prostředníků. Je zdůrazňováno, že přístup k pojetí tématu by měl být technologicky neutrální tak, aby úprava byla použitelná na různé druhy aktiv a technologií. Principy by měly být založeny na poznatcích z dobré praxe a na mezinárodních standardech a měly by umožňovat přístup k nabývání a užívání digitálních aktiv, společný pro všechny státy světa.

To je cíl velmi ambiciózní. Řada vyspělých států již tyto otázky nějakým způsobem reguluje, i legislativně, např. USA⁴ nebo Švýcarsko⁵ či Lichtenštejnsko.⁶ Existují různé úpravy a nově se rozvíjející iniciativy na jiných fórech, z hlediska České republiky zejména v úrovni Evropské unie.⁷ Nelze pomíjet ani vlastní aktivity UNCITRAL a nejnověji i Haagské konference mezinárodního práva soukromého. V rámci Řídící rady UNIDROIT byla zejména představitelem Německa zpočátku vznášena námitka, že pro členské státy Evropské unie je relevantní unijní úprava a podporou tohoto zvláštního projektu UNIDROIT může zbytečně docházet k duplicitám. Je ovšem otázkou, zda je vhodné přijímat právní úpravu v rámci EU, když se jedná o regulaci informačních technologií, které neznají hranice. Na druhé straně je potřebné uznat, že příprava a přijetí právní úpravy v takto vysoce komplikované materii je s ohledem na legislativní mechanismus EU snazší. V rámci EU jsou v současné době aktuální zejména návrh nařízení o umělé inteligenci a návrh nařízení o trzích s kryptoaktivy.⁸ V úrovni celosvětové, s přihlédnutím k celému mezinárodnímu společenství, má však projekt UNIDROIT svůj nepochybný význam a prestiž. V delší časové perspektivě se dokonce uvažuje o tom, že z Principů se vyvine mezinárodní úmluva.

⁴ V USA je regulace digitálních aktiv na vysoké úrovni, srov. např. STABILE, D. – PRIOR, K. – HINKES, A. *Digital Assets and Blockchain Technology*. Edward Elgar Publishing, 2020.

⁵ Švýcarský zákon o blockchainu z 25. 9. 2020.

⁶ Lichtenštejnský zákon o blockchainu z 3. 10. 2019, v účinnosti od roku 2020, srov. např. <<https://digital-assets-custody.com/liechtenstein-blockchain-act-in-force-since-1-january-2020/#:~:text=Liechtenstein%20Blockchain%20Act%20in%20force%20since%201%20January,the%20so-called%20Blockchain%20Act%20on%20October%203%2C%202019.>> [2021-08-19].

⁷ Např. směrnice EP a Rady 98/26/ES o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a v systémech vypořádání obchodů s cennými papíry v platném znění, nebo směrnice EP a Rady č. 2002/47/ES o dohodách o finančním zajištění, v platném znění.

⁸ Srov. Návrh nařízení EP a Rady, kterým se stanoví harmonizovaná pravidla pro umělou inteligenci (Akt o umělé inteligenci) a mění určité legislativní akty Unie, COM/2021/206 final a Návrh nařízení o trzích s kryptoaktivy MiCA: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0593>> [2021-10-15].

Pracovní skupina, která projekt UNIDROIT připravuje, je složena ze špičkových odborníků reprezentujících různé právní kultury, většinou univerzitních profesorů a představitelů praxe v oblasti vlastnického práva, obchodních transakcí a digitálních technologií. Předsedou je prof. Hideki Kanda z Japonska, dále se účastní Jason Grant Allen z Austrálie, Reghard Brits z Jižní Afriky, Marek Dubovec z USA, David Fox ze Spojeného království, Louise Gullifer ze Spojeného království, Matthias Haentjens z Nizozemska, Hannah Yee-Fen Lim z Austrálie, Charles Mooney z USA, Philipp Paech z Německa, Elisabeth Noble ze Spojeného království, Carla Reyes z USA, Nina-Luisa Siedler z Německa, Luc Thévenoz ze Švýcarska, Jeffrey Wool z USA a Mimi Zou z Číny. Pozorovateli jsou zástupci různých mezinárodních organizací, jako je Světová banka, UNCITRAL, Haagská konference mezinárodního práva soukromého, Mezinárodní měnový fond, Evropská centrální banka, a další. Na činnost pracovní skupiny dohlíží zvláštní Řídící výbor (*Steering Committee*), což jen zdůrazňuje význam projektu.

Projekt usiluje o propojení s řadou dalších mezinárodních instrumentů, zejména mezinárodních úmluv a vzorových zákonů, které již inspirovaly některé státy k přijetí vlastních úprav. Hlavními zdroji inspirace jsou:

- 1) Ženevská úmluva UNIDROIT o cenných papírech (2009)⁹
- 2) Legislativní příručka UNIDROIT o zprostředkovaných cenných papírech (2017)¹⁰
- 3) Vzorový zákon UNCITRAL o zajištěných transakcích (2016)¹¹
- 4) Vzorový zákon UNCITRAL o zajištěných transakcích – průvodce k uzákonění (2017)¹²
- 5) Praktický průvodce UNCITRAL ke Vzorovému zákonu o zajištěných transakcích (2020)¹³
- 6) Vzorový zákon UNCITRAL k převoditelným elektronickým záznamům (2017)¹⁴
- 7) Haagská úmluva o právu použitelném na určitá práva k dematerializovaným cenným papírům (2006)¹⁵
- 8) Právní průvodce UNCITRAL k insolvenčnímu právu (2005)¹⁶

Česká republika tyto právní instrumenty zná, avšak prozatím jich nevyužila, respektive je nepřijala do svého práva.

2. Rozsah aplikace – pojem digitální aktiva a struktura projektu

Projekt se především soustřeďuje na vymezení pojmu digitální aktiva a souvisejících pojmů. Digitální aktivum je prozatím pracovně definováno jako digitální reprezentace hodnoty, která může být použita pro účely placení nebo investování. Jak již bylo uvedeno, digitální aktivum je elektronickým záznamem a je způsobilým podléhat faktické kontrole. Co všechno spadá pod digitální aktivum v rámci projektu, je prozatím diskutováno, ale je

⁹ UNIDROIT Geneva Securities Convention (2009).

¹⁰ UNIDROIT Legislative Guide on Intermediated Securities (2017).

¹¹ UNCITRAL Model Law on Secured Transactions (2016).

¹² UNCITRAL Model Law on Secured Transactions – Guide to Enactment (2017).

¹³ UNCITRAL Practice Guide to the Model Law on Secured Transactions (2020).

¹⁴ UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records (2017).

¹⁵ HCCH Convention on the Law Applicable to Certain Rights in Respect of Securities held with an intermediary (2006).

¹⁶ UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law (2005).

zřejmé, že to je podstatné východisko celého projektu. Spadají sem hmotné věci movité i nemovité (např. prodej bytu¹⁷), tokenizovaná měna (např. virtuální měna USC¹⁸), nehmotná finanční a nefinanční aktiva. Zvláštní kategorii tvoří bitcoiny.¹⁹ Jde o to, jak lze tato aktiva právně regulovat, které principy soukromého práva, zejména vlastnického práva, jsou ve vztahu k digitálním aktivům použitelné. V některých případech se zdá být dostačující obecná právní úprava, jiné případy budou patrně vyžadovat úpravu specializovanou. K samotnému výchozímu pojmu: *assets* jsou v tomto směru někdy překládány do češtiny jako „aktiva“,²⁰ rovněž se používá pojem (digitální) předměty, případně se ponechává anglický originál *digital assets*.²¹ Tato partie je v rámci celého projektu nejobtížnější, je také nejvíce diskutována a není vyloučeno, že ještě dojde k určitým posunům.

Projekt se zaměřuje na následující okruhy:

- 1) nabývání digitálních aktiv, dispozice s nimi a vzájemně si konkurující nároky (*acquisition, disposition, and competing claims*)
- 2) definice kontroly/ovládání (*definition of control*)
- 3) poskytování služeb úschovy (či úložiště) digitálních aktiv (*provision of digital asset custody services*)
- 4) převzetí zajištění digitálních aktiv (*taking of security over digital assets*)
- 5) právní regulace digitálních aktiv ve vztahu k insolvenčnímu řízení (*legal treatment of digital assets in relation to insolvency proceedings*)
- 6) nápravné prostředky a nucený výkon (*remedies and enforcement*)
- 7) právo rozhodné pro otázky vztahující se k digitálním aktivům (*law applicable to issues relating to digital assets*).

Pracovní skupina je rozdělena do čtyř podskupin:

- 1) kontrola/ovládání a služby úschovy (*control and custody*)
- 2) kontrola/ovládání a převod (*control and transfer*)
- 3) zajištěné transakce (*secured transactions*)
- 4) taxonomie a mezinárodní právo soukromé (*taxonomy and private international law*).

Projekt má vyústit v Principy, provázené komentářem. Tyto principy zhruba odpovídají výše uvedeným tematickým okruhům.²²

¹⁷ Srov. <<https://propy.com/browse/propy-nft/>> [2021-08-19].

¹⁸ Srov. <<https://www.fnality.org/home>> [2021-10-18].

¹⁹ Srov. blíže pracovní dokument Study 82, Issues Paper, June 2021, dostupný z: <<https://www.unidroit.org/english/documents/2021/study82/wg03/s-82-wg03-02-rev01-e.pdf>> [cit. 2021-10-17] a nejnověji UNIDROIT. *Report on the Digital Assets and Private Law Project*. August 2021: <<https://www.unidroit.org/english/governments/councildocuments/2021/session/cd-100-b/cd-100-b-09-e.pdf>> [cit. 2021-08-28].

²⁰ Směrnice EP a Rady 98/26/ES o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a v systémech vypořádání obchodů s cennými papíry v platném znění.

²¹ Srov. webovou stránku Ministerstva průmyslu a obchodu: <<https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/mezinarodni-organizace-a-obchod/uncitral/uncitral-e-commerce/default.htm>> nebo <<https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/mezinarodni-organizace-a-obchod/unidroit/>> [cit. 2021-09-05].

²² UNIDROIT. *Report on the Digital Assets and Private Law Project*. August 2021. Dostupné z: <<https://www.unidroit.org/english/governments/councildocuments/2021session/cd-100-b/cd-100-b-09-e.pdf>> [cit. 2021-08-29].

Protože jde o relativně nové věci, zejména z hlediska české právní praxe, je vhodné uvádět termíny zároveň v angličtině. Autorka uvítá připomínky pro ekvivalenty v češtině.

3. Nástin Principů regulace digitálních aktiv

Taxonomie:

Digitální aktivum je prozatím definováno tak, že digitální aktivum je digitální reprezentací hodnoty, která může být použita pro účely placení nebo investování. Je to elektronický záznam, který je způsobilý být předmětem kontroly.²³ Kontrola (*control*) se přitom v tomto projektu chápe jako ovládnutí, do češtiny se překládá podle souvislosti i jako kontrola, tento pojem má více významů. Wikipedie, která úzce navazuje na anglický originál, z něhož text převzala, uvádí „právo užívání“.²⁴ Tato otázka, která je základní a měla by být výchozí, není prozatím definitivně vyřešena. Celá taxonomie bude patrně koordinována s prací v rámci UNCITRAL.

3.1 Nabývání, dispozice a vzájemně si konkurující nároky

Pracovní skupina se zabývá především otázkou, zda pravidla legálního nabývání (*innocent acquisition*), tak jak je pojímají jednotlivé právní systémy, mají být uznávána i v oblasti digitálních aktiv, dále pak otázkou, na které typy digitálních aktiv se Principy budou vztahovat. Bylo dosaženo konsenzu, že státy by měly přijmout nebo zachovat princip ochrany legálního nabyvatele (*shelter principle*).

Nabývání digitálních aktiv a dispozice s nimi se týká některých hmotněprávních ustanovení, jako jsou legální nabývání, tj. zejména nabývání digitálních aktiv v dobré víře, a princip ochrany legálního nabyvatele, hlavně se však zaměřuje na rozsah otázek týkajících se vlastnických vztahů k digitálním aktivům. Právní úprava digitálních aktiv by měla stanovit, která z existujících pravidel nebo obecných standardů se vztahují na nabývání a dispozici s vlastnickými zájmy týkajícími se digitálních aktiv. Úprava by měla stanovit, že digitální aktiva mohou být předmětem vlastnických vztahů. Měla by vymezit převod digitálního aktiva z jedné osoby na druhou, podrobně jej definovat a stanovit, že výsledkem je vytvoření a nabytí nového digitálního aktiva (derivativní digitální aktivum). Pokud tyto principy nestanoví jinak, jiným rozhodným právem, než je právo digitálních aktiv, je právo upravující otázky týkající se vlastnických vztahů, jako např. zda je osoba vlastníkem digitálního aktiva, zda osoba platně převedla vlastnictví a jaké jsou požadavky na takový převod, jaká jsou vzájemná práva mezi převodcem digitálních aktiv a derivativních aktiv a nabyvatelem, a jaké jsou požadavky a právní následky převodu ve vztahu ke třetím osobám. Právní úprava by měla zakotvit, pokud jde o převod digitálních aktiv, výše zmíněný princip ochrany a požadavky na vytvoření zajišťovacích práv. Ve vztahu ke třetím osobám by mělo být upraveno pravidlo legálního nabytí a účinnost zajišťovacích práv. Úprava by měla stanovit kolizní normy ohledně převodů digitálních aktiv, včetně vzájemných oprávnění převodců a nabyvatelů, a účinky pro třetí osoby. Dále by měla specifikovat požadavky,

²³ Issues Paper, August 2021, s. 11.

²⁴ Srov. <https://cs.wikipedia.org/wiki/Digit%C3%A1ln%C3%AD_aktivum>: „Digitální aktivum je digitální majetková hodnota, která existuje v binárním formátu a existuje k tomu právo užívání.“ [cit. 2021-11-28].

za kterých bude nabyvatel považován za legálního nabyvatele digitálních aktiv a získaná oprávnění, případně zahrnout i další otázky.

3.2 Definice kontroly/ovládání

Pracovní skupina diskutovala vzájemný vztah mezi kontrolou (ovládáním) a úschovou, jakož i otázky zajištění a rozhodného práva.

Koncepce „kontroly“ v právu digitálních aktiv je nezbytným, ale nikoli dostačujícím kritériem pro vymezení ochrany legálního nabyvatele digitálního aktiva a pro účinky zajišťovacích práv vůči třetím osobám. Kontrola v tomto smyslu může být vymezena jako ekvivalent „držby“ movitých věcí, avšak nejde o definici právní, ale, jak je opětovně zdůrazňováno, pouze o definici faktickou. Tato otázka již byla a nepochybně dále bude předmětem diskusí, zejména z hlediska kontinentálního práva. Je potřebné, jak uvádí dokument, rozlišit změnu výkonu kontroly z jedné osoby na druhou od převodu vlastnického práva. Koncepce „kontroly“ může být relevantní i v souvislosti s úschovou digitálních aktiv, kdy schovatel drží digitální aktiva pro své klienty (držitele účtu) a může vykonávat „kontrolu“ těchto aktiv, zatímco vlastnická práva má nadále klient. Kontrola by měla naplňovat určité znaky, jako je výlučná možnost změnit kontrolu digitálního aktiva z jedné osoby na druhou a možnost získání prospěchu z digitálního aktiva, vymezena je i změna kontroly.

3.3 Služby úschovy digitálních aktiv

Pracovní skupina si vyjasnila, že definice „kontroly“ znamená faktickou definici, nikoli právní. Jednou ze základních částí tohoto principu by měla být otázka držby záznamu.

Úschova znamená situace, kdy jedna osoba, zpravidla právnická osoba, drží digitální aktivum na účet a ve prospěch jiné osoby, zpravidla klienta, způsobem, který poskytuje klientovi zvláštní ochranu proti nepovoleným dispozicím s digitálním aktivem a proti insolvenci schovatele. Použije se pouze tehdy, pokud osoba poskytující služby úschovy tak činí jako obchodník. Schovatel zpravidla poskytuje jako osoba i další služby, odlišné od úschovy, např. obchoduje s digitálními aktivy. Osoba, která má kontrolu nad digitálním aktivem, je podle principu „Kontrola“ držitelem tohoto aktiva. Tato osoba je označena jako schovatel a má přesně vymezené povinnosti, jako je povinnost vést záznam digitálních aktiv pro každého klienta a podle těchto záznamů zajišťovat efektivní kontrolu těchto digitálních aktiv, povinnost uchovávat digitální aktiva kontrolovaná pro klienty odděleně od aktiv na vlastním účtu, povinnost převádět veškeré výnosy z digitálního aktiva klientovi, pro něhož toto aktivum kontroluje. Je stanoveno, že pokud by došlo k insolvenci schovatele, netvoří digitální aktivum klienta, které schovatel kontroluje, součást aktiv pro distribuci věřitelům.

3.4 Zajištění digitálních aktiv

Pracovní skupina se zaměřila na případy a příklady zajištěných transakcí a specifikaci výše uvedených principů, např. oprávnění převodu, dále na otázku tzv. digitálních dvojčat a zajištění a na decentralizované finance (DeFi). Mezi zvláštní okruhy patří předně zajišťovací práva a digitální aktiva, která ztělesňují aktiva ze skutečného světa (*real-world assets*), vytvářejí tak digitální dvojčata, tzn. aktiva ze skutečného světa a jejich elektronické

ký záznam, např. konosamenty nebo skladištní listy ve formě papírové a elektronické. DeFi znamenají kombinaci různých technologií, které poskytují decentralizované prostředky pro uskutečnění tradiční finanční transakce s použitím kryptoměn. DeFi jsou založeny na blockchainu a softwaru z otevřených zdrojů, jsou tak dosažitelné pro kohokoliv s příslušnou technologií, bez nutnosti opory o tradiční centralizované finanční prostředníky, jako jsou banky. DeFi poskytují depozitní služby, půjčování digitálních aktiv třetím osobám a obchodní služby.

Nastíněny jsou principy zajištěných transakcí. Podle prvního principu se na digitální aktiva použije právo, kterým se řídí zajištěná transakce. Dále: digitální aktiva mohou být kolaterálem – právní úprava by měla umožnit, aby jakékoliv digitální aktivum mohlo být použito jako zajištění. Následuje princip stanovící, že zajišťovací práva lze uplatnit vůči třetím osobám prostřednictvím kontroly. Právní úprava by měla uznávat různé formy kontroly odrážející způsob, jakým je digitální aktivum drženo, a typ věřitele, který poskytuje zajištění digitálního aktiva. Některé právní řády znají taková opatření, jako je zmrazení nebo blokování aktiva ve prospěch zajištěného věřitele, která funkčně dosahují stejného výsledku vůči třetím osobám jako při předání držby. Další princip: pro vznik zajišťovacího práva a jeho účinky vůči třetím osobám platí různá pravidla a je otázkou, zda jsou nezbytná zvláštní pravidla, která by byla odlišná od pravidel obecně platných pro nehmotné předměty. Odlišení digitálních aktiv od obecné kategorie nehmotných statků by umožnilo státu např. zvážit, zda jsou nutné zvláštní přístupy, jako je zavedení kontroly, které by odrážely praxi. Pokud jde o insolvenční právo, to by mělo uznávat účinky vůči třetím osobám a prioritu zajišťovacích práv vzniklých před zahájením insolvenčního řízení. Právní úprava by měla stanovit, že tam, kde je zajištění účinné vůči třetím osobám podle práva rozhodného pro zajištění, bude uznáno jako účinné vůči insolvenčnímu správci a věřitelům v každém insolvenčním řízení. Priorita zajišťovacího práva pomocí digitálních aktiv, které vzniklo podle rozhodného práva, by měla být shodná, s výjimkou případů, kdy podle insolvenčního práva má prioritu jiný nárok. Zajištění věřitelé by měli mít nárok požadovat hodnotu zatížených digitálních aktiv. A okolnost, že zajištěním je digitální aktivum, by neměla oslabovat účinky vůči třetím osobám, ani prioritu. Pokud je prostřednictvím kontroly zajištěno více práv k témuž digitálnímu aktivu, priorita by měla být založena na časovém pořadí získání kontroly.

3.5 Právní pojetí digitálních aktiv ve vztahu k insolvenčnímu řízení

Právní pojetí digitálních aktiv jako majetku může mít vliv na to, zda digitální aktiva jsou součástí konkurzní podstaty dlužníka. Lze rozlišovat vlastníka, schovatele a prostředníky. Pracovní skupina zvažuje, zda je vhodné vytvořit pro digitální aktiva speciální pravidlo, protože úprava insolvenčního práva je v tomto směru pouze obecná.

3.6 Nápravné prostředky a donucení

Otázkou je např. v kontinentálním právu, na rozdíl od *common law*, zda lze využít pro digitální aktiva možnost uplatnění nároku na vydání věci (vindikaci), zejména v těch právních řádech, kde není jasné, zda je digitální aktivum věcí. Jde o to, zda lze digitální aktiva držet, a zda je „kontrola“ analogická držbě, to ovlivní i druhy nápravných prostředků. Je obecnou otázkou, jak lze vynutit majetková práva k digitálním aktivům s ohledem na povahu technického systému, v němž jsou digitální aktiva vytvořena, držena a obchodována,

např. u distribuovaných účetních knih. Tyto otázky jsou předmětem dalších projektů, zejména v rámci UNCITRAL,²⁵ s nimiž by měl být tento projekt provázán.

3.7 Mezinárodní právo soukromé – právo rozhodné pro otázky digitálních aktiv

Mezinárodní právo soukromé se obecně týká určení rozhodného práva, pravomoci soudů a volby rozhodujícího fóra, přičemž projekt o digitálních aktivech se zaměřuje pouze na otázky rozhodného práva, zatímco pravomoc a volbu fóra řeší jiné předpisy a projekty.

Haagská konference mezinárodního práva soukromého v současné době zvažuje možnost nového normativního projektu, prozatím byl publikován předběžný dokument o rozvoji digitální ekonomie, včetně distribuovaných účetních knih (DLT), z hlediska mezinárodního práva soukromého. V březnu 2021 byl Radou Haagské konference pro obecné otázky schválen mandát Haagské konference pro zaměření na aspekty mezinárodního práva soukromého v oblasti DLT.²⁶

V rámci projektu UNIDROIT jsou předběžně formulovány tři principy.

- A) Právo rozhodné pro nabývání a dispozici s digitálními aktivy (včetně zajištění) mezi účastníky příslušné platformy. Toto právo může být zvoleno účastníky; v případě, že právo není zvoleno, je možná implicitní volba, zejména tam, kde nejsou žádná smluvní ujednání ke kodexu (pravidlům) příslušné platformy. Jinak lze použít nouzová pravidla, jako je právo převodce nebo právo osoby, na kterou je digitální aktivum převáděno. Není přitom relevantní, pokud účastníci nemají zájem na určení rozhodného práva a dávají přednost kodexu příslušné platformy.
- B) V insolvenčním scénáři mohou být relevantní různé právní řády: a) obecným principem je právo místa, kde se nachází insolvenční dlužník (COMI²⁷ nebo obdobné kritérium). Problémy nastávají tam, kde rozhodné insolvenční právo není shodné s právem či kodexem použitelným pro nabývání a dispozice na příslušné platformě. Může nastat situace, kdy podle jednoho práva bude transakce považována za finální, zatímco podle druhého, na základě insolvenčních pravidel rozhodujícího fóra, bude možné transakci nedokončit a relevantní digitální aktivum bude možné zpětně získat.
- C) Pokud jde o digitální aktiva, která jsou tzv. *non-native*, tzn. že aktivum je jednak digitálním aktivem na platformě, jednak movitou nebo nemovitou věcí mimo platformu, určuje se právo použitelné na základní aktivum podle standardních pravidel (právo podle místa polohy věci, právo rozhodné pro společnost, právo rozhodné pro smlouvu atd.). Právo použitelné pro digitální reprezentaci aktiva je uvedeno výše pod A) a B) *Non-native* digitální aktiva vyžadují nějaké propojení, jako je prostředník, který vytváří digitální token. Může dojít ke kolizi mezi nabyvatelem základního aktiva a nabyvatelem

²⁵ Srov. UNCITRAL. Report of the Colloquium on Civil Asset Tracing and Recovery (Vienna, 6th December 2019), para. 25. In: UNCITRAL. Feb. 2020. Dostupné z: <<https://undocs.org/A/CN.9/LIII/INF/2>> [cit. 2021-10-17]. Srov. i připravovaný projekt UNIDROIT. *Best Practices for Effective Enforcement*, dostupný z: <<https://www.unidroit.org/english/governments/councildocuments/2021session/cd-100-b/cd-100-b-08-e.pdf>> [cit. 2021-10-17].

²⁶ Viz <<https://assets.hcch.net/docs/8bdc7071-c324-4660-96bc-86efba6214f2.pdf>> [cit. 2021-08-28].

²⁷ COMI – *centre of main interest*, středisko hlavních zájmů dlužníka. Srov. např. čl. 3 nařízení EP a Rady 2015/848 o insolvenčním řízení (přepřpracované znění).

digitálního aktiva, s tím, že potenciálně se uplatní dva rozhodné právní řády. Z kolizního hlediska by se patrně dala přednost právu rozhodnému pro základní aktivum.²⁸

Závěrem – výhledy regulace a otázky jednotné úpravy: unijní a globální úprava

Tento příspěvek si nečiní nárok na originalitu, je informací, která vychází z práce UNIDROIT, respektive expertní pracovní skupiny v rámci projektu Digitální aktiva a soukromé právo. Autorka tohoto příspěvku se všech prací od počátku účastní osobně, jako členka Řídící rady UNIDROIT, která prezentuje návrhy České republiky, nikoli jako specialista v oboru informačních technologií. Projekt sám vzbuzuje řadu otázek nejen pro experty, ale i pro „laiky“ v této materii, počínaje již samotným názvem. „Digitální aktiva“ nejsou prozatím zcela jednoznačně definována – navíc každý mezinárodní projekt je definuje jinak – a podle názoru autorky se striktně nejedná ani o soukromé právo, neboť jde o využívání finančních nástrojů a právo finančních trhů je spíše součástí veřejného práva. Ale to už se dnes většinou příliš nerozlišuje.

Projekt Digitální aktiva a soukromé právo je jedním z významných právních projektů, které usilují o jednotný přístup k regulaci nových jevů v oblasti informačních technologií. Na rozdíl od prací probíhajících v rámci Evropské unie je tento projekt globální, zaměřený na všechny státy světa, se snahou o komparativní přístup, který by měl respektovat různé právní kultury. Zcela nepochybný je tu však vliv *common law*, který prozatím, alespoň podle mého názoru, není dostatečně vyvážen pohledem reprezentantů kontinentálního civilního práva. Výjimkou je mezinárodní právo soukromé, pracovní podskupina je vedena představiteli kontinentálního práva.

Upravovaná materie se rozvíjí závratným tempem a jsou vyjadřovány obavy, že právní úprava nemusí na tento vývoj dostatečně rychle reagovat. Je proto otázkou, jak se předvídané principy uplatní v budoucí praxi. Nicméně již samotná snaha o regulaci je pozitivní. Digitální aktiva nemohou být v právním vakuu, určitou regulaci vyžadují, a to nejen ve vyspělých státech, ale ve všech státech světa. Obecná regulace digitálních aktiv ve formě *soft law* a zvláštní úprava v rámci Evropské unie ve formě nařízení mohou existovat paralelně, pracovní skupina UNIDROIT dbá na zajištění kompatibility obou nástrojů. A navíc, i obecně je užitečné potvrdit, které právní principy lze v této oblasti využít a které třeba nikoliv. Regulace digitálních aktiv bude nepochybně vyvolávat řadu diskusí na nejrůznějších fórech. V rámci UNIDROIT je tento projekt v současné době jedním z nejvýznamnějších.

---

²⁸ Blíže Issues Paper, June 2021, s. 55.

RECENZE

Kokeš Marián. Temná zákoutí legislativního procesu: příprava vládních návrhů zákonů v ČR. Praha: Leges, 2020, 347 s.

Marián Kokeš je správní soudce akademicky působící na Univerzitě Palackého, v minulosti pracoval jako asistent ústavní soudkyně *Elišky Wagnerové*. Působení na Ústavním soudu pro něj mělo podle vlastního konstatování v knize formující povahu.¹ Nabízí se tak otázka, proč autor primárně spojený s justicí věnoval knihu legislativě, a to ještě konkrétně její tvorbě ze strany exekutivy. Podle mě je však třeba snahu překonat profesní příkopy jednoznačně ocenit. U českých právníků je totiž obvyklý kariérní model velmi přímočarý, po škole zamíří do advokacie, justice či veřejné správy a v dané oblasti už většinou zůstane, snad kromě častější migrace z advokacie mezi podnikové právníky (zde je však otázka, nakolik je tento přesun zásadní změnou, náplň práce je podobná). Advokáti si pak z jednotlivých selhání soudců uplétají příběhy o zcela nekompetentní justici jako celku, stejně tak justice si z činnosti méně schopných advokátů maluje obrázek advokacie jako esence hlouposti. Pokud se však advokacie s justicí na něčem shodne, jsou to často velmi silně formulované námitky vůči kvalitě legislativy, avšak většinou jen v podobě paušálního odsudku bez podrobnější argumentace.

Vzhledem k přetrvávající profesní zapouzdřenosti si přitom daný komentátor většinou ne všimne, že jde často o jevy vyskytující se napříč právníckými profesemi. Asi nejpatričnější je to u častých stížností soudců, že v určitém právním předpisu chybí podrobnější úprava některé otázky. Důvod pro tento stav je většinou prostý, obvykle jde o citlivou otázku, jejíž podrobné legislativní řešení by otevřelo, po anglicku řečeno, plechovku s červy. Takové plechovky nechce otvírat legislativec ani soudce, v justici však na rozdíl od legislativy pro její odkopnutí mají technický termín. Čeští soudci totiž vyhnutí se nepříjemné otázce v soudním rozhodnutí označují mezi sebou jako „vymlčení“ daného problému.

Zkrátka, recenzovaná kniha ve mně vyvolala velká očekávání. Vzhledem k názvu jsem čekal spíše rozbor „tajemných“ legislativních praktik typu už popisovaného legislativního „vymlčení“, *gold-platingu* či záměrně vysoce technicky formulovaných návrhů zákonů za účelem snížení odporu v legislativním procesu (jde o praktiku používanou jak pro účely exekutivní, tak parlamentní fáze legislativního procesu). Tato očekávání však kniha naplnila jen částečně. Jak autor sám uvádí, žádná tajemství neodhalil a spíše přinesl řadu náznaků a dalších otázek.²

O čem tedy *Marián Kokeš* píše, pokud ne o temných zákoutích? Kniha se především velmi podrobně zabývá teorií legislativy. Po dvou kratších nástinech nazvaných „stručná zpráva o stavu legislativy v ČR“ a „pojmolgie“ se věnuje obecné teorii legislativy ve světě (kapitola 3) a v ČR (kapitola 4), pokračuje reflexí teorie ohledně role vlády v zákonodárném procesu (kapitola 5) a teorií „dobrého zákonodárství“ (kapitola 6). Posledně jmenovaná kapitola se podrobně věnuje judikatuře Ústavního soudu k legislativnímu procesu.

¹ KOKEŠ, Marián. *Temná zákoutí legislativního procesu: příprava vládních návrhů zákonů v ČR*. Praha: Leges, 2020, s. 16.

² *Ibidem*, s. 255.

Asi díky vhladu autora do této instituce jde o nejsilnější část knihy, která se však na druhou stranu míjí s názvem knihy zřejmě nejvíce. Ústavní soud legislativní proces v exekutivní fázi neřeší, protože tato fáze není ani upravena žádným právním předpisem, natož ústavní síly – v kapitole 6 tak exekutiva prakticky zmizí.³ V následující kapitole se autor už k exekutivní přípravě legislativy dostane (kapitola 7 – *Principy a pravidla procesu přípravy návrhu zákonů*), nicméně čtenář už je na straně 215 z celkového počtu 310. Po této kapitole následuje již jen kapitola 8 nazvaná *Proces přípravy vládních návrhů zákonů – tajemství odhaleno?!* – zde se již autor věnuje některým praktickým problémům, například zda organizovat exekutivní tvorbu práva v jednom centru nebo raději při jednotlivých ministerstvech. Podkapitolu věnuje i Legislativní radě vlády, bohužel velmi stručnou. Překvapí, že se nezmíní o její relativní komparativní ojedinelosti, v cizině je podobná agenda svěřována profesionálním úředníkům při kanceláři vlády (Spojené království), státní radě (Francie) či ministerstvu spravedlnosti (SRN). Alespoň však *Marián Kokeš* lapidárně zmíní prostou nemožnost současné české legislativní rady situaci zachránit, protože to při vykonávání jiné právníkové profese ze strany jejich členů jednoduše není časově možné.⁴ V závěru je vyslovena i myšlenka na další posílení metody RIA,⁵ byť tento závěr, mohu-li soudit, z předchozího textu příliš nevyplývá – pokud metoda RIA nefunguje (což zřejmě představuje soudobý odborný konsenzus), kladl bych si spíše otázku ohledně smysluplnosti metody samotné.

Pokud jde o některé další detaily recenzované knihy, asi bych měl zmínit, že jsem si občasným poukazováním na teorii mezi některými českými právníky vydobyl pověst filozoficky zaměřeného autora, byť ve skutečnosti moje znalost filozofie sestává z přečtení několika středoškolských brožurek. I při takto omezené znalosti mě u *Mariána Kokeše* nicméně překvapilo spojení „dekonstrukce českého právního řádu“.⁶ Ve skutečnosti se sám autor snaží o „dekonstrukci“ předparlamentní fáze české legislativy prostřednictvím poskytnutí pokud možno co největšího kontextu (to je ta slavná dekonstrukce), a v tomto ohledu by se autorovi dal vyčítat spíše přebytek postmodernismu, protože u řady rekapitulovaných teorií je jejich vztah k tématu knihy přece jen trochu vzdálený.

Přes zmíněné drobné kritické poznámky je třeba knihu *Mariána Kokeše* opětovně ocenit jako snahu zpracovat z justičního pohledu téma týkající se exekutivní tvorby legislativy a přeskočit tak hluboké příkopy, které si mezi sebou čeští právníci ke své škodě vytvářejí. Silnou stránkou knihy je nepochybně autorova důkladná znalost judikatury Ústavního soudu a ochota synteticky pracovat s literaturou, která se jinak v odborném prostředí trochu vytrácí.

Radek Píša*

³ Sám autor tuto skutečnost pak rozebírá in *ibidem*, kapitola 7, s. 224 an.

⁴ *Ibidem*, s. 290.

⁵ *Ibidem*, s. 307.

⁶ *Ibidem*, s. 25.

* Mgr. Radek Píša, Ph.D., advokátní koncipient. E-mail: radekpisa@outlook.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8708-1082>.

Kritika lidských práv postavená na vědeckém rasismu

Hanák David. Koncept lidských práv a jeho dopad na výkon práva v demokracii. Ostrava: Key Publishing, 2020. 179 s.

Když jsem poprvé držel v rukou publikaci *Koncept lidských práv a jeho dopad na výkon práva v demokracii* od Davida Hanáka, kterou roku 2020 vydalo nakladatelství Key Publishing, nestačil jsem se divit některým zdrojům, ze kterých autor čerpá. Jednalo se totiž o jména, která mi byla známa v souvislosti s vědeckým rasismem druhé poloviny 20. století.

V předmluvě autor přiznává, že publikaci zamýšlel obhájit jako rigorózní práci, avšak obhajoby se před komisí po zamítavých posudcích Roberta Zbírala a Jana Wintra vzdal. Autor si však stojí za věcnou správností svojí práce. Nedoporučení své práce k obhajobě srovnává se společenskou likvidací politicky nepohodlných lidí za komunistického režimu a kritiku svých závěrů zasazuje do kontextu tzv. *cancel culture*.¹

Publikace je rozdělena do deseti kapitol. Její jádro však tvoří šestá kapitola, které budu v recenzi věnovat zvláštní pozornost. Je nejobsáhlejší částí práce, ale zároveň také nejproblematictější.

Autor přijímá premisu, že ve „*tvoru s názvem homo sapiens sapiens*“ žádná práva sama o sobě nejsou a získává je pouze tím, že se stává součástí konkrétní občanské společnosti.² Zabývá se tím, kdo je to člověk a zda může být skutečně každý jedinec součástí jakékoliv občanské společnosti, přičemž v tomto ohledu vnímá rozdíl mezi pojmy *člověk* a *homo sapiens sapiens*.³

Za „*možná největší problém, kterému čelí společenské organismy*“, autor prohlašuje „*sociální parazitismus*“, přičemž uvádí řadu strategií proti němu, mimo jiné jazyk a kulturu.⁴ V tomto ohledu zmiňuje genocidu a xenofobii jako součást lidské přirozenosti, „*ať si již humanisté myslí cokoliv*“, a to vlivem rozlišení lidí na naše (my) a cizí (oni).⁵ Uvádí, že lidstvo jako celek je příliš abstraktní, a proto k němu nejde vázat loajalitu či hodnotu.⁶

Autor následně využívá empirické poznatky k obhajobě tvrzení, že všichni lidé nejsou „*stejněho druhu a stupně*“. Zmiňuje publikace *The Bell Curve* z roku 1994 od Richarda J. Herrnsteina a *Charlese Murraye, Race, Evolution and Behavior* z roku 1997 od J. Philippa Rushtona a *The g Factor* z roku 1998 od Arthura R. Jensena, které se zabývají problematikou chování, rasy a inteligence.⁷ Autor hojně čerpá z publikace *Tabu v sociálních vědách* od českého podnikatele Petra Bakaláře a přiklání se k názorům, které podporují představy o inteligenčních predispozicích na základě rasy.⁸

1 HANÁK, David. *Koncept lidských práv a jeho dopad na výkon práva v demokracii*. Ostrava: Key Publishing, 2020, s. 4; *Cancel culture* (kultura rušení) je pojem, který označuje odvolávání podpory („rušení“) veřejných osobností a obchodních společností, když udělají nebo prohlásí něco nevhodného či urážlivého, viz DICTIONARY.COM. Where Did Cancel Culture Come From? In: *Dictionary.com* [online]. 2020 [cit. 2021-11-11]. Dostupné z: <<https://www.dictionary.com/e/pop-culture/cancel-culture/>>.

2 HANÁK, David. *Koncept lidských práv a jeho dopad na výkon práva v demokracii*, s. 41.

3 *Ibidem*.

4 *Ibidem*, s. 46.

5 *Ibidem*, s. 46–47.

6 *Ibidem*, s. 51.

7 *Ibidem*, s. 52.

8 *Ibidem*, s. 55.

Uvádí také dvě základní životní strategie, které *Bakalář* přebírá od *Rushtona* – K-strategie a r-strategie. K-stratégové jsou podle této teorie organismy přizpůsobené stabilnímu prostředí a vyznačují se tím, že mají méně potomků a věnují se jejich výchově, mají pevnější mezilidské vazby, nemají potřebu podstupovat velká rizika, mají delší průměrnou délku života a mají větší tělesné rozměry.⁹ Druhá ze strategií, r-strategie, se uplatňuje v nejistém a rychle se měnícím prostředí s nedostatečnými podmínkami pro život, přičemž takové organismy mají více potomků a méně se věnují jejich výchově, mají slabší sociální vazby, praktikují riskantní způsoby chování, jsou agresivnější a soutěživější a mají kratší průměrnou délku života.¹⁰

K-strategii nelze podle autora nalézt tam, kde je nízká průměrná inteligence, přičemž právě tato strategie je podle něj podmínkou vzniku civilizace.¹¹ Kvůli nízkému vrozenému průměrnému IQ tak podle autora nemohou všechny rasy překonat rodovou společnost (tlupu) a nahradit ji civilizací.¹² Explicitně pak uvádí černochoy a Romy.¹³ Autor se staví skepticky k soužití K-stratégů s r-stratégy v jednom státě a přebírá *Bakalářův* názor, že „normy pro bílé se černým jeví jako patologické a naopak“.¹⁴

Následně se autor zabývá *stanfordským marshmallow experimentem*, který v 70. letech provedl *Walter Mischel*. Jedná se o studii, ve které byla dětem nabídnuta sladkost, ale bylo jim slíbeno, že pokud v místnosti počkají několik minut samy, dostanou tyto sladkosti dvě. Následně *Mischel* zjišťoval, jak si vedou děti s lepší sebekontrolou, oproti dětem, které v experimentu prokázaly sebekontrolu horší. Zjistil přitom, že děti, které byly schopné několik minut počkat, si v pozdějším životě vedly ve zkoumaných kritériích lépe.¹⁵ Ačkoliv ale našel u černošských chlapců větší dispozici ke kriminalitě, nepřikládal to primárně biologickým faktorům, nýbrž rodinnému zázemí.¹⁶ Pro autora to však slouží jako další indicie, která potvrzuje jeho názor na r-strategii a K-strategii.¹⁷

Další indicií je pro autora rozdělení světového bohatství a jeho korelace s rasovým rozložením.¹⁸ Kromě toho také zmiňuje lepší míru demokracie v zemích, kde vládnuou běloši.¹⁹ Autor se pak znovu zabývá průměrnou inteligencí, přičemž v této souvislosti zmiňuje autory jako *Richard Lynn* či *Tatu Vanhanen*.²⁰ Uvádí autory, kteří spatřují souvislost mezi inteligencí a barvou pleti.²¹

Na základě těchto poznatků pak autor tvrdí, že některé rasy zůstanou věčně chudé, protože mají nízkou průměrnou inteligenci, kterou nejde nijak zvýšit.²² Tvrdí také, že v takových sociálních podmínkách nemohou vzniknout elity.²³ Dále uvádí, že ne každé-

---

⁹ Ibidem, s. 58.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, s. 62.

¹² Ibidem, s. 63.

¹³ Ibidem, s. 65–67.

¹⁴ Ibidem, s. 69–70.

¹⁵ Ibidem, s. 72–74.

¹⁶ Ibidem, s. 74.

¹⁷ Ibidem, s. 72.

¹⁸ Ibidem, s. 75–78.

¹⁹ Ibidem, s. 79.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem, s. 81.

²² Ibidem, s. 84.

²³ Ibidem, s. 85.

ho jedince druhu *homo sapiens sapiens* lze zahrnout pod pojem „člověk“. ²⁴ Odkazuje se na Čermáka, podle kterého je lidství plodem historického procesu. ²⁵ Autor však tvrdí, že r-stratégové žádnou historii nemají, proto je nelze považovat za lidi. ²⁶ Také uvádí, že pokud nastavíme ve státě vzniklém na základě K-strategie univerzální pravidla, je pravděpodobné, že jednotlivé rasy u nich dopadnou odlišně, a to kvůli odlišné biologické identitě. ²⁷ Autor kapitolu uzavírá tvrzením, že existují biologické bariéry u jednotlivých ras a populací, které jim znemožňují vybudovat vlastní demokracii, respektive právní stát. ²⁸

Autor tedy nezachází pouze do normativní roviny, ale problematizuje koncept lidských práv, respektive možnosti jejich univerzality, především skrz rovinu empirickou. Řada poznatků, na kterých staví svoji úvahu, je však vysoce problematická.

V prvé řadě mě zarazila terminologie, se kterou autor operuje. Jedná se například o zmiňovaný pojem „sociálního parazitismu“. „Sociální parazitismus“ autor prohlašuje za „možná největší problém, kterému čelí společenské organismy“. ²⁹ Tento pojem se běžně používá v biologii, zejména v souvislosti s mravenci, vosami a včelami, tedy eusociálními živočichy. ³⁰ V souvislosti s lidskou společností však „sociální parazitismus“ není relevantním vědeckým termínem, ale nanejvýš dehonestující nálepkou. ³¹ Těch pak autor v textu používá celou řadu.

Největší problém autorovy hlavní úvahy je však její vystavení na teorii, která se odlišuje od vědeckou komunitou přijímaného učení. Stejným problémem pak trpí *Bakalářova* publikace *Tabu v sociálních vědách*, ze které autor v tomto ohledu čerpá. Teorie selekce r/K byla v 60. a 70. letech minulého století rozšířeným přístupem v rámci ekologie. V průběhu 80. let minulého století se odkrývala řada jejích problémů, až od ní nakonec bylo upuštěno. ³² *Rushton* ji pak ve formě teorie diferenciálního K (*differential K theory*) vztáhl na údajné rozdíly mezi lidskými rasami, ačkoliv se teorie selekce r/K týkala především rozdílů mezi druhy. ³³

Rushtonova teorie diferenciálního K však byla a vždy zůstala okrajovou. Vědecká komunita *Rushtonovu* teorii opakovaně rozporovala. Jednou z výtek je, že nemá v evoluční biologii žádné opodstatnění a spíše odráží řadu základních nedorozumění o povaze evoluce a genetiky. ³⁴ Zároveň byl zpochybňován způsob *Rushtonova* bádání s tím, že tvrzení o údajné realitě rasových rozdílů, založená na účelově vybraných trendech v datech, nelze

---

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, s. 86.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem, s. 87.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem, s. 46.

³⁰ CINI, Alessandro et al. Social parasitism and the molecular basis of phenotypic evolution. *Frontiers in Genetics*. 2015, Vol. 6, s. 2.

³¹ Obvinění z „parazitismu“, respektive „příživnictví“, se také v autoritářských režimech používá jako nástroj perzekuce disidentů a dalších nepohodlných lidí, viz například DOBEŠ, Milan. *Příživnictví – právněhistorický vývoj tohoto institutu na našem území*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2020, s. 110.

³² ROFF, Derek A. *The Evolution of Life Histories: Theory and Analysis*. New York: Chapman & Hall, 1992, s. 46.

³³ MEALEY, Linda. Differential Use of Reproductive Strategies by Human Groups? *Psychological Science*. 1990, Vol. 1, No. 6, s. 385–386.

³⁴ WEIZMANN, Fredric et al. Differential K theory and racial hierarchies. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*. 1990, Vol. 31, No. 1, s. 10.

považovat za vědecký příspěvek.³⁵ Také bylo upozorňováno na to, že nereflktuje závěry ani přiznaná metodologická úskalí výzkumů, z jejichž dat sám čerpá.³⁶

Rushtonovy články k řadě témat byly označeny za příklad vědeckého rasismu a pseudovědy.³⁷ Mnohé z nich byly z databází odborných časopisů staženy, a to z důvodu „lepšího pochopení lidského genomu“, „nevhodného aplikování ekologické teorie, která vysvětluje rozdíly mezi reprodukčními strategiemi druhů, na člověka“, „nesprávného používání populačně genetických měřítek a mylných představ o dědičnosti“, „ignorování alternativních vysvětlení nebo důkazů, které nepodporují prezentované rasistické teorie“ a „nemožnosti replikovat Rushtonova zjištění“.³⁸

Od roku 2002 až do své smrti o deset let později Rushton stál v čele amerického institutu *Pioneer Fund*.³⁹ Tento institut byl založen v roce 1937 za účelem podpory a publikování studií o „dědičnosti a eugenice“ a „problémech zlepšení rasy“.⁴⁰ *Southern Poverty Law Center* (americká organizace známá svými právními spory se skupinami zastávajícími nadřazenost bílé rasy)⁴¹ uvádí *Pioneer Fund* jako nenávistnou skupinu zastávající bělošský nacionalismus, hájící eugeniku a podporující krajně pravicové extremisty.⁴²

Od Rushtona se distancoval dokonce i psychologický ústav na *University of Western Ontario*, kde dříve působil. Kromě etických pochybností ohledně financování výzkumu zmíněnou eugenickou organizací upozorňoval ústav na vědecká pochybení. Rushtonovy práce spojující rasu a inteligenci vycházejí z představy, že rasové skupiny se shodují se vzorci lidského původu a genetickou strukturou populace.⁴³ Ústav však upozorňuje na to, že tuto představu analýza lidského genomu vyvrací. Rasové skupiny totiž nejsou odlišnými genetickými populacemi a to, co Rushton popsal jako „rasy“, jsou společensky vytvořené kategorie, které neodrážejí vzorce lidské dědičnosti ani genetickou strukturu populace.⁴⁴

Rushtonovo použití ekologické teorie vyvinuté k vysvětlení rozdílů mezi reprodukčními strategiemi druhů (teorie selekce r/K), aby vysvětlil domnělé rozdíly v rodičovské péči mezi rasovými skupinami, pak ústav považuje za nevhodné a upozorňuje, že byla tato teorie důkladně vyvrácena.⁴⁵ Rushtonova práce se prý navíc vyznačuje naprostým nepo-

³⁵ CERNOVSKY, Zack Z. On the Similarities of American Blacks and Whites: A Reply to J. P. Rushton. *Journal of Black Studies*. 1995, Vol. 25, No. 6, s. 675.

³⁶ WEIZMANN, Fredric et al. *Differential K theory and racial hierarchies*, s. 9.

³⁷ LIEBERMAN, Leonard – REYNOLDS, Larry T. The Future Status of the Race Concept. *Michigan Sociological Review*. 1995, No. 9, s. 10; LESLIE, Charles. Scientific racism: Reflections on peer review, science and ideology. *Social Science & Medicine*. 1990, Vol. 31, No. 8, s. 891.

³⁸ MARCUS, Adam. Journal retracts more articles for being “unethical, scientifically flawed, and based on racist ideas and agenda”. In: *Retraction Watch* [online]. 25. 8. 2021 [cit. 2021-11-11]. Dostupné z: <<https://retractionwatch.com/2021/08/25/journal-retracts-more-articles-for-being-unethical-scientifically-flawed-and-based-on-racist-ideas-and-agenda/>>.

³⁹ SOUTHERN POVERTY LAW CENTER. Pioneer Fund. In: *Southern Poverty Law Center* [online]. 2015 [cit. 2021-10-29]. Dostupné z: <<https://www.splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/group/pioneer-fund>>.

⁴⁰ LOMBARDO, Paul A. “The American Breed”: Nazi eugenics and the origins of the Pioneer Fund. *Albany Law Review*. 2002, Vol. 65, No. 3, s. 743.

⁴¹ FINKELMAN, Paul (ed.). *Encyclopedia of American Civil Liberties*. New York: Routledge, 2006, s. 1500.

⁴² SOUTHERN POVERTY LAW CENTER. *Pioneer Fund*.

⁴³ WESTERN UNIVERSITY DEPARTMENT OF PSYCHOLOGY. Dr. Philippe Rushton. In: *Western University Department of Psychology* [online]. 22. 6. 2020 [cit. 2021-11-08]. Dostupné z: <<http://www.psychology.uwo.ca/people/faculty/remembrance/rushton.html>>.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

chopením populačně genetických měřítek, včetně zásadních omylů o povaze dědičnosti a interakcí genů a prostředí během vývoje.⁴⁶ V některých případech se *Rushtonovu* práci nepodařilo replikovat nebo neobstála při opakované analýze, v jiných zase jeho práce ignorovaly alternativní vysvětlení nebo konkurenční důkazy, které nepodporovaly jeho rasistické hypotézy.⁴⁷

Autor však tyto skutečnosti nijak nereflektuje. Místo toho nekriticky *Rushtonovu* teorii přijímá a staví na ní další úvahy, aniž by ji konfrontoval s všeobecně přijímaným učěním, případně rozporoval výhrady, které přímo vůči *Rushtonově* teorii byly publikovány. Na této teorii však stojí klíčové závěry knihy, ve které autor zpochybňuje univerzalitu lidských práv. Jedná se o zásadní problém, který na autorovu publikaci vrhá stín pochybností. Za problematické také pokládám, že autor považuje výsledky zmiňovaného stanfordského marshmallow experimentu za indicii, která potvrzuje *Rushtonovu* rasistickou teorii, ačkoliv *Mischel* k takovému závěru nedochází. U publikace, která vyšla v roce 2020, bych navíc očekával, že tam bude alespoň zmíněna replikační studie z roku 2018, která výsledky původní studie částečně rozporovala.⁴⁸

Autorů známých svým příklonem k pseudovědeckým teoriím biologického rasismu je v publikaci citováno více. Kromě *Rushtona* a *Bakaláře* je jím například *Richard Lynn*, další z autorů, který zastává tvrzení o biologických rozdílech mezi rasou a inteligencí. *Richard Lynn* působí jako šéfredaktor rasistického časopisu *Mankind Quarterly* a zároveň je jedním z řady autorů dotovaných institutem *Pioneer Fund*.⁴⁹ Mimo jiné z jeho poznatků pak vychází autorem zmiňovaná kniha *The Bell Curve* od *Herrnsteina* a *Murraye* – nerenzenovaná publikace,⁵⁰ která se už v době vzniku dočkala kritiky ze strany odborné veřejnosti, ale přesto se stala bestsellerem.⁵¹

Autor si očividně uvědomuje, že jeho úvahy budou považovány za kontroverzní a pasuje se do role oběti „progresivistické ideologie“. O to důkladnější práci se zdroji bych však v takovém případě očekával. Zároveň bych čekal, že autor použije také cizojazyčnou literaturu, a nikoliv pouze literaturu dostupnou v češtině. Autor o svém textu tvrdí, že „staví ideologii liberální demokracie před neodbytná biologická fakta“.⁵² Problém je, že s takovými fakty ve většině případů nepracuje.

V předmluvě dodatečně přiznává zastaralost termínu „rasa“, přičemž řešení vidí v používání slova „populace“.⁵³ Jenže když svoji hlavní úvahu staví na problematických tezích o souvislosti mezi rasou a inteligencí, použití jiného slova namísto „rasa“, když se přitom odkazuje na stejný koncept, nebude mít na úvahu žádný vliv. Problém tedy zůstává nevyřešený.

---

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ WATTS, Tyler W. – DUNCAN, Greg J. – QUAN, Haonan. Revisiting the Marshmallow Test: A Conceptual Replication Investigating Links Between Early Delay of Gratification and Later Outcomes. *Psychological Science*. 2018, Vol. 29, No. 7, s. 1159.

⁴⁹ KAMIN, Leon J. – HERRNSTEIN, Richard J. – MURRAY, Charles. Behind the Curve. *Scientific American*. 1995, Vol. 272, No. 2, s. 100; ULSTER INSTITUTE FOR SOCIAL RESEARCH. About. In: *Mankind Quarterly* [online]. 2021 [cit. 2021-10-24]. Dostupné z: <<http://www.mankindquarterly.org/about>>.

⁵⁰ LEMANN, Nicholas. The Bell Curve Flattened. *Slate* [online]. 1997 [cit. 2021-11-07]. Dostupné z: <<https://slate.com/news-and-politics/1997/01/the-bell-curve-flattened.html>>.

⁵¹ KAMIN, Leon J. – HERRNSTEIN, Richard J. – MURRAY, Charles. *Behind the Curve*, s. 99.

⁵² HANÁK, David. *Koncept lidských práv a jeho dopad na výkon práva v demokracii*, s. 5.

⁵³ Ibidem, s. 6–7.

Nejistá je také návaznost jednotlivých kapitol na sebe. Závěry knihy jsou postavené zejména na úvahách z nejproblematictější (šesté) kapitoly a není jisté, jakou mají různorodé poznatky z ostatních kapitol souvislost. Autor tuto provázanost nijak nevysvětluje, čímž se text stává hůř čitelným a čtenář si musí jenom domýšlet, jak autor při psaní uvažoval. Nedostatečnému vysvětlení provázanosti kapitol se věnuje také *Zbírál* ve svém posudku.⁵⁴ Očekával bych, že před knižní publikací autor tuto chybu napraví, pokud ne v textu, tak třeba v předmluvě. Bohužel se tak nestalo, autor jenom konstatuje, že „*myšlenky jsou jedna odvozena od druhé, stavba na sebe navazuje a dává svůj smysl pouze ve své celistvosti*“.⁵⁵ Je tedy pouze na čtenáři, aby odhalil, jaká je souvislost mezi jednotlivými kapitolami a které z uváděných poznatků jsou důležité.

Mnohé uváděné poznatky (i z ostatních kapitol) jsou navíc zavádějící. Autorem předkládaná okrajová (ačkoliv v hlubinách internetových diskusí šířená) teorie, že je zařazení nacismu na krajní pravici „*ideovou propagandou z řad marxisticky orientovaných intelektuálních pseudoelit*“,⁵⁶ například svědčí o nepochopení kritérií tradičního dělení na levice a pravici, natož aby měla oporu v relevantní literatuře. Autorem uváděný rozdíl mezi společenskými a „*exaktními*“ vědami (které jsou „*schopny experimentu, měření výsledků (testování) s tím, že další odborníci z daného oboru jsou schopni uvedený experiment zopakovat a výsledek znova změřit*“)⁵⁷ je také nepřesný. Patrně měl na mysli vědy humanitní, nikoliv společenské. Ve společenských vědách se totiž také běžně pracuje s empirickými výzkumy, které je možné replikovat – jak je učiněno například u zmíněného stanfordského marshmallow experimentu. Podobných problémů se dá v knize najít celá řada, proto je potřeba při jejím čtení být neustále ve střehu, případně ji raději vůbec nečíst.

Nakladatelství uvádí, že v jeho produkci „*čtenáři naleznou řadu [...] publikací, které se snaží [...] oslovit co nejširší okruh čtenářů zajímajících se o nejnovější poznatky především z oblasti práva, ekonomie a managementu*“.⁵⁸ Nejsem si ale jistý, jestli publikace vycházející z vyvrácených teorií pseudovědeckého rasismu, které by slavily úspěch naposled ve 40. letech 20. století, splňuje kritérium novosti poznatků. Nakladatelství, které se rozhodlo vydat publikaci, jež neprošla ani jako kvalifikační práce, nepůsobí příliš důvěryhodně. Považuji proto za vhodné přistupovat s opatrností i k dalším textům, které vydá.

Tristan Florian*

⁵⁴ Ibidem, s. 174.

⁵⁵ Ibidem, s. 8.

⁵⁶ Ibidem, s. 22.

⁵⁷ Ibidem, s. 11.

⁵⁸ NAKLADATELSTVÍ KEY PUBLISHING. O nás. In: *Nakladatelství KEY Publishing* [online]. 2008 [cit. 2021-10-05]. Dostupné z: <<http://www.keypublishing.cz/site/onas>>.

* Mgr. Oldřich Tristan Florian. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, katedra právní teorie. E-mail: tristan@otristan.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1058-2289>.

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Zpráva z konference Protistátní trestné činy včera a dnes

Protistátní trestné činy prošly za dobu své existence velmi pestrým vývojem. To, co dnes v současném trestním právu označujeme za protistátní trestné činy, bychom si v minulosti uměli představit jako trestné jen stěží. Totéž platí i naopak, vždyť některé historické skutkové podstaty jako byla urážka prezidenta republiky z období první republiky nebo pobuřování z období komunistického režimu působí z dnešního pohledu úsměvně až komicky. Nejen o zmíněných skutkových podstatách trestných činů proběhla v zasedací místnosti Právnické fakulty Masarykovy univerzity dne 15. října 2021 konference s názvem *Protistátní trestné činy včera a dnes* za společné organizace dvou fakultních kateder, a to Katedry dějin státu a práva a Katedry trestního práva. Nešlo o spolupráci nahodilou, nýbrž o pokračování plodné spolupráce, která započala již v minulosti. A právě odborná konference organizovaná výše uvedenými katedrami je jedním z jejích výstupů. Letošní konference se tak zaměřila na široký záběr problematiky protistátních trestných činů, a to od nejstarších dob římského práva až po současná znění dotčených skutkových podstat trestního zákoníku. Vhodné spojení historickoprávní složky s tou současnou pak umožnilo posluchači získat z hlediska časového komplexní náhled do dané problematiky.

Celá konference byla rozdělena do tří bloků. Jednotlivé příspěvky byly seřazeny dle jejich časové souslednosti od nejstarších témat až po témata současná. Úvodu konference se ujali její organizátoři, vedoucí kateder *prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.*, a *doc. JUDr. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M.*, po jejichž úvodních slovech již nic nebránilo zahájení poměrně pestrého programu. Celkem 18 příspěvků pronesli čeští a slovenští právní historici, akademičtí pracovníci zabývající se trestním právem, ale též odborníci z neprávnického prostředí.

V rámci prvního bloku zazněly čistě historickoprávní přednášky, které prokázaly, že jakési stopy protistátní činnosti lze spatřovat již v dobách nejstarších, a to v dobách platnosti římského práva. S římskoprávním zločinným spolčením účastníky seznámil *JUDr. Mgr. Radek Černoch, Ph.D. et Ph.D.*, po jehož příspěvku následovala dvojice *doc. JUDr. Petera Vyšného, Ph.D.*, a *JUDr. PhDr. Marka Prudoviče*, kteří se zabývali (ne)legitimitou vzniku Římské republiky. S velezradou v uherském středověkém právu přítomné seznámil historik slovenského Vojenského historického ústavu *doc. PhDr. Vladimír Segeš, Ph.D.* Od hlubokých dějin se konference přiblížila současnosti prostřednictvím příspěvku místopředsedy zlínského okresního soudu *JUDr. Davida Kolumbera, Ph.D.*, o protistátních činech v moderních kodifikacích, které definoval, charakterizoval a kategorizoval dle oblastí. Příspěvkem *Poznámky o ušlechtilém muži, lejtrech a trochu také o protistátních trestných činech* představil *prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.* Františka Storcha, významného českého odborníka na trestní právo. Celý blok ukončil *Mgr. Daniel Kadlec*, který se svým tématem *Urážka prezidenta republiky v meziválečném období* na příkladu několika dobových případů přítomné nejen obohatil znalostmi, ale též pobavil, neboť některé stíhané dobové skutkové stavy byly skutečně až komické, což vyvolalo diskusi o důvodnosti jejich kriminalizace.

Druhý blok distančně zahájil svým příspěvkem *doc. Mgr. Ondřej Podolec, Ph.D.*, který seznámil účastníky konference s teorií i judikatorní praxí trestného činu pobuřo-

vání jako nástroje politické perzekuce do roku 1989. Pokračovala *JUDr. Alena Korábová*, která představila prokuraturu ve světle stíhání protistátních trestných činů, zejména příslušné dobové prameny. *Mgr. František Neupauer, PhD.*, ve svém příspěvku představil osobu Pála Korbuly, soudce Štátního soudu v Bratislavě poplatného komunistickému režimu, který se však v další části svého života dal na pokání. Zevrubně na konferenci představil *doc. JUDr. Josef Kuchta, CSc.*, trestný čin taktéž neslavně spojený s bývalým režimem, totiž trestný čin opuštění republiky, jeho genezi a dopady. Závěr bloku patřil *JUDr. Alexandře Letkové, Ph.D.*, která ve svém příspěvku pojednala o významných atentátech v československých dějinách a jejich případných vlivech na právní úpravu či společnost.

Třetí blok pak jednoznačně patřil současným odborníkům trestního práva, kdy v jednotlivých příspěvcích rezonovalo zejména téma terorismus. Hned na úvod představila *JUDr. Eva Brucknerová, Ph.D.*, teroristickou skupinu a účast na ní coby konstrukt obecné části podle § 129a trestního zákoníku. Dále se svým příspěvkem *Kam až sahá odpovědnost za trestný čin podpory a propagace terorismu?* vystoupil *doc. JUDr. Filip Ščerba, Ph.D.*, který se věnoval vazbě tohoto trestného činu jako subsidiárního k trestnému činu podle § 312a trestního zákoníku. V problematice terorismu pokračoval *Mgr. Lukáš Mareček, Ph.D.*, který se zabýval diskurzem terorismu v mezinárodním právu ve vztahu k Zvláštnímu tribunálu pro Libanon. Následovala trojice přednášek o současné slovenské právní úpravě protistátních trestných činů. *Prof. JUDr. Peter Polák, Ph.D.*, ve své prezentaci účastníky konference komplexně seznámil se současnou slovenskou právní úpravou trestných činů proti republice. Na *prof. Poláka* distančně navázal *JUDr. Jozef Michalko*, který s *prof. JUDr. Jaroslavem Klátikem, Ph.D.*, připravil příspěvek na téma *Trestné činy ohrožující zvrchovanost v podmienkach Slovenskej republiky*. Nástin slovenské právní úpravy uzavřel kolektiv *Dr. h. c. prof. JUDr. Jaroslava Ivora, DrSc.*, spolu s *JUDr. Martou Hlaváčovou* a *JUDr. Evou Balážovou*, kteří účastníky konference seznámili s rekodifikací trestního zákona v kontextu trestných činů proti republice. Úplný závěr třetího bloku a zároveň celé konference patřil *JUDr. Petru Osinovi, Ph.D.*, který se svým zajímavým tématem *Protistátní trestné činy v islámském právu* podnítil mnohé účastníky k velmi zajímavým dotazům.

Jak tato výše popsaná konference ukázala, protistátní trestná činnost zaznamenala od doby svého prvního potírání až do současnosti značný vývoj, v jehož rámci vidíme trestné činy, které bychom si před nedávnou dobou vůbec nedokázali v současné úpravě představit. Jde například o terorismus, se kterým se v současné době potýkáme nejen v Evropě. Bezesporu panuje shoda, že s takovými protistátními činy je třeba účinně bojovat. Není však určitě od věci znát i historickoprávní podklad vzniku této skupiny trestných činů, a to pro jejich komplexní pochopení. K širokému komplexnímu obeznámení nejen o uvedených protistátních činech přispěla popisovaná konference nemalou měrou. S jejími závěry se bude moci odborná i široká veřejnost seznámit ve sborníku. Jeho elektronická verze bude volně dostupná na internetových stránkách brněnské právnické fakulty.

Jan Kabát*

* Mgr. Jan Kabát, katedra dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. E-mail: kabat@rect.muni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6469-0491>.

Právo – obchod – ekonomika X.

V dňoch 20.–21. októbra 2021 sa konal desiaty ročník tradičného jesenného medzinárodného vedeckého sympózia *Právo – Obchod – Ekonomika*. S ohľadom na stále prebiehajúcu pandemickú situáciu organizační a odborní garanti podujatia v zložení *prof. JUDr. Jozef Suchoža, DrSc., prof. JUDr. Ján Husár, CSc., a doc. JUDr. Regina Hučková, PhD.*, poňali koncepciu sympózia komornejšie a umožnili účastníkom zúčastniť sa nielen prezenčne, ale aj online formou za použitia elektronických komunikačných prostriedkov. Spoločne príhovorom privítali prítomných účastníkov a otvorili prvý deň sympózia v hoteli Golden Royal v Košiciach.

Po privítaní prítomných účastníkov otvoril svojou prednáškou I. blok sympózia *prof. JUDr. Ján Husár, CSc.*, na tému *Distribučná zmluva v úprave záväzkových vzťahov v Občianskom zákonníku*, prostredníctvom ktorej ozrejmil širšie súvislosti najmä vo svetle rekodifikácie záväzkového práva, pričom konštatoval, že v súčasnosti nevyplývajú argumenty v prospech rozšírenia zmluvných typov, ale ani výhrady proti prijatiu takého zmluvného typu. Následne sa k účastníkom sympózia pripojil online formou *doc. JUDr. Peter Liška, Ph.D., LL.M.*, s príspevkom *Některé problémy právní úpravy chráněného účtu v České republice*, ktorý začal svoj prejav gratuláciou *prof. Suchožovi* k jeho životnému jubileu a zameriaval sa predovšetkým na aplikačné problémy chráneného účtu v Českej republike. Povinnosť štatutárneho orgánu obchodnej spoločnosti riešiť hroziaci úpadok a odporovateľnosť právnych úkonov skúmala *JUDr. Dominika Cukerová, PhD.*, ktorá okrem iného podrobila komparácii povinnosť riešiť hroziaci úpadok podľa zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a zákona č. 513/1991 Zb. Obchodného zákonníka. Prvý blok uzavrel prednáškou na tému *Predinsolvenčné a insolvenčné povinnosti štatutárneho orgánu* *JUDr. Ing. Jaroslav Dolný, PhD.*, ktorý analyzoval osobitné povinnosti štatutárneho orgánu v nadväznosti na malý konkurz, zodpovednosť štatutárneho orgánu za nepodanie návrhu na vyhlásenie konkurzu a vymedzil okruh aplikačných problémov.

Druhý blok začal online prezentáciou príspevku *Jędrzeja Jerzmanowskeho, PhD.*, z Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani na tému *On the need to extend the catalog of domestic corporate division types in the Polish Code of Commercial Companies – comments inspired by directive 2019/2121 of the European Parliament and of the Council*. V duchu korporátneho práva pokračovali so svojím príspevkom aj *JUDr. Ingrid Zajacová, PhD.*, a *JUDr. Peter Šutera, PhD., LL.M.*, ktorí skúmali sporné aspekty jednoduchej spoločnosti na akcie v príspevku *Koronakríza – vhodná príležitosť pre jednoduché spoločnosti na akcie?* Vplyv pandémie COVID-19 na parciálnu povinnosť obchodných spoločností skúmal *JUDr. Oliver Buhala, PhD.*, v príspevku *Vybrané otázky plnenia informačných povinností korporácie voči spoločníkom v období pandémie COVID-19*. *Mgr. Dušan Rostáš, PhD.*, svojou prednáškou na tému *Business judgment rule v procese rekodifikácie slovenského práva obchodných spoločností* ozrejmil črty tohto inštitútu a poukázal na jeho súčasnú aplikáciu v rozhodovacej činnosti slovenských súdov.

Posledný, tretí blok začal prednáškou *Dr hab. Piotra Piniora, Prof. UŚ*, zo Sliezskej univerzity v Katowiciach (Faculty of Law and Administration), s názvom *Nomination and Remuneration Committee*, prostredníctvom ktorej ozrejmil právny rámec založenia, zloženia a kompetencií tohto výboru podľa poľského práva. Právny základ elektronickej komunikácie v orgánoch poľských obchodných spoločností a družstiev predstavil *Mateusz Żaba, PhD.*, svojou prezentáciou k téme *Vykonávanie hlasovacieho práva pri použití pro-*

striedkov priamej diaľkovej komunikácie v najvyšších orgánoch poľských kapitálových spoločností a družstiev. Posledným vystupujúcim v prvý deň sympózia bol Mgr. Michal Sokol, ktorý sa venoval Vybraným aspektom digitalizácie v práve obchodných spoločností. Po prednese všetkých príspevkov nasledovala diskusia k prezentovaným príspevkom, ktorú otvorila doc. JUDr. Diana Treščáková, PhD., s otázkami týkajúcimi sa aplikačných problémov prostriedkov elektronickej komunikácie v podmienkach poľského právneho poriadku a otázky smerovala na kolegov z Poľskej republiky. Po podnetnej diskusii sa konala v priestoroch hotela Golden Royal slávnostná recepcia, na ktorej účastníci pokračovali v odborných diskusiách v menej formálnej atmosfére.

Druhý deň sympózia sa konal na pôde Právnickej fakulty, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Po tom čo doc. JUDr. Regina Hučková, PhD., otvorila oficiálnu časť konferencie, ako prvý pred auditórium predstúpil prof. JUDr. Peter Vojčík, CSc., s prednáškou nesúcou názov *Umelá inteligencia a duševné vlastníctvo*. Svoj prednes začal netradične melódiou z diela symfónie *Nedokončená* od Ludwiga van Beethovena, ktorá bola dotvorená umelou inteligenciou pri výročí 250. výročia narodenia svetoznámeho hudobného skladateľa. Pre účasť na sympóziu využil online spôsob aj JUDr. Mgr. Martin Šolc, z Univerzity Karlovej v Prahe, Právnickej fakulty, ktorý sa zaoberal nielen víziami a limitmi umelej inteligencie, ale aj stránkou jej možnej aplikácie v príspevku v názvom *Umelá inteligencia v legislatíve a justici ako ohrožení demokratickej legitimity?* Od umelej inteligencie prešli k službám informačnej spoločnosti Mgr. Simona Rudohradská a JUDr. Martina Semanová, ktoré analyzovali judikatúru Súdneho dvora EÚ vo svetle kolaboratívnych platforiem vo svojom článku *Kolaboratívne platformy ako služby informačnej spoločnosti v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie*. Na tému kolaboratívneho hospodárstva nadviazala JUDr. Laura Bachňáková-Rózenfeldová, PhD., ktorá prezentovala svoj výstup *Ochrana duševného vlastníctva v kontexte kolaboratívneho hospodárstva*, v ktorom skúmala aspekty duševného vlastníctva kolaboratívnych platforiem pôsobiacich na území Slovenskej republiky. Ako posledný účastník sympózia vystúpil online Karol Ryszkowski, PhD., z Ekonomickú univerzity v Krakove (Institute of Law), ktorý sa venoval problematike spotrebiteľskej arbitráže a jeho príspevok niesol názov *The arbitration in consumer matters and new technologies in Polish law against the background of European union law*. Po poslednom výstupe nasledovala medzi účastníkmi vystupujúcimi prezenčne a distančne odborná dišputa, ktorá spočívala predovšetkým vo výmene praktických skúseností s aplikáciou rôznych inštitútov nadväzujúc na meritá prednášok. Organizačný a odborný výbor sympózia sa poďakoval účastníkom za podnetné prednášky a aktívnu účasť a zároveň pozval všetkých na budúcoročné Právo – Obchod – Ekonomika XI., ktoré sa uskutoční v dňoch 26.–28. októbra 2022 v hoteli Patria na Štrbskom plese vo Vysokých Tatrách.

Simona Rudohradská*

---

* Mgr. Simona Rudohradská. Interná doktorandka katedry obchodného a hospodárskeho práva, Právnická fakulta UPJŠ.

Zpráva z konference Olomoucké debaty mladých právníků – sekce Právní vzdělávání v kovidové a postkovidové době, Olomouc, 21.–22. října 2021

Letošní ročník této pravidelně se konající konference, který se v Olomouci odehrál ve dnech 21. a 22. října 2021, poskytl nejen prostor pro setkání českých a slovenských právníků, ale také připomínal založení tamní právnické fakulty před 30 lety. Jakkoli konference nabízela pět sekcí, tuto zprávu věnujeme jen sekci zaměřené na právní vzdělávání. Činíme tak ze dvou důvodů: jednak jsme se coby zástupci Centra právních dovedností Právnické fakulty Univerzity Karlovy účastnili právě sekce věnované právnímu vzdělávání, jednak právě v oblasti inovace právního vzdělávání platí olomoucká právnická fakulta za inspiraci pro ostatní české a slovenské vzdělávací instituce.

Sekce jednala pod vedením vedoucí Centra pro klinické právní vzdělávání PF UP, *JUDr. Lucie Madleňákové, Ph.D.*, a zahrnovala prezentující ze všech českých právnických fakult s výjimkou plzeňské, jakož i slovenské kolegy z Bratislavy a Košic. V následujícím textu shrneme několik vybraných příspěvků a závěrem doplníme několik obecnějších bodů z diskuse.

JUDr. Yana Daudrikh, PhD., z bratislavské Právnické fakulty Univerzity Komenského představila proměnu výuky tamního finančního práva. Již před nuceným přechodem na distanční vzdělávání začali zavádět do výuky digitální prvky, příchod pandemie pak představoval pro rozvoj e-learningu nový impulz. Vedle online testování (přičemž testy mohli částečně tvořit i sami studenti) zavedli zejména online workshopy, v rámci kterých studenti vypracovali seminární práci, kterou následně hodnotí metodou *double-blind peer review* další studenti. Jak si studenti na tento způsob výuky začali zvykat, snižovala se i jejich nespokojenost s tímto typem zakončení předmětu.

Mgr. Hana Draslarová a Mgr. Michaela Růžková z Centra právních dovedností Právnické fakulty UK představily svůj příspěvek na téma *Úvod do studia práva online*, v němž shrnuly svou loňskou zkušenost s transformací tohoto relativně nového povinného předmětu do distanční podoby. Předmět probíhá blokově na úplném začátku studia, každý nově nastupující student ho absoluuje během září či října ve skupině cca 25 studentů během dvou a půl dne. Část výuky na podzim 2020 proběhla prezenčně na fakultě, část musela být kvůli náhlému zákazu prezenční výuky narychlo převedena do online podoby (*de facto* přes víkend). S převodem kurzu na ZOOM bylo třeba některé části kurzu zkrátit (aby studenti udrželi pozornost), současně ovšem organizační tým vyučující všemožně podporoval v tom, aby i v online prostředí udrželi vysokou míru interaktivity, na které je tento předmět založen. Osvědčily se skupinové práce, častá hlasování i práce se sdílenými dokumenty. Simulované soudy, které představují významný prvek celého předmětu, se nejen podařilo zachovat, ale některé si podržely i slavnostní atmosféru – a to zejména díky převlekům, které si studenti před kamery donesli. Online prostředí umožnilo studentům také velmi rychle (a často i efektně) vyjadřovat svůj názor pomocí nejrůznějších GIFů, které během výuky posílali do sdíleného chatu.

JUDr. Michal Urban, Ph.D., s *Mgr. Viktorou Hatinou* z Centra právních dovedností PF UK mluvili na téma *V čem distanční výuka předčí tu prezenční a jak konkrétně dobrou praxi z posledních dvou let přenést do prezenční výuky?*. Vedle nahrávání přednášek, které se v posledním čase stalo *de facto* normou, a častého dělení do skupin, vyzdvihovali také

výhody práce na sdíleném dokumentu, do kterého studenti v reálném čase dopisují své odpovědi, i sdílení obrazovky studentských notebooků (na kterých mohou například ukázat, jakým způsobem našli konkrétní ustanovení). Hovořili také o tom, jak při distanční (ale i prezenční) výuce předcházet únavě, kterou zejména setkávání se přes internet přináší. Řešení vidí, vedle již zmíněného nahrávání výkladových pasáží výuky, ve zkracování výukových bloků: například výuku rozdělit na povinnou a nepovinnou část, kterou bude typicky diskuse, nebo studenty metodou tzv. akvária rozdělit na dvě skupiny, přičemž vždy aktivně pracuje jen jedna a druhá má roli pozorovatelů (a následně se vymění). Oceňovali také využití metody tzv. převrácené třídy (*Flipped Classroom*), v rámci které učitelé nasdílejí studijní materiály či namluvený výklad před hodinou, v důsledku čehož se lze při setkání věnovat hned diskusi o poskytnutých materiálech. S odkazem na náročnější domácí přípravu pak lze buď čas setkání zkrátit (což se děje typicky při distanční výuce), nebo mít na diskusi víc času. Flexibilitu distančního vzdělávání doporučují zachovat například při zapojování externistů do výuky – přes kameru se mohou (i třeba jen na relativně krátkou dobu) zapojit zajímaví hosté.

Mgr. Marko Mašan z Právnické fakulty Univerzity Pavla Josefa Šafárika v Košicích a *Mgr. Zuzana Vanýšková* z PF UK ve svých příspěvcích shrnuli, jak coby studenti prožívali poslední rok a půl svého studia při distanční výuce. *Marko Mašan* uvedl, že si cenil videopřednášek, byť je studenti mohli sledovat pouze po dobu dvou týdnů od jejich zveřejnění. Naproti tomu na pražské právnické fakultě nahrané přednášky musely studentům zůstat dostupné do konce akademického roku, což si mezi studenty získalo významnou oblibu.

Mgr. Zuzana Vanýšková doplnila své zkušenosti výsledky výzkumu provedeného Univerzitou Karlovou mezi studenty právnické fakulty.¹ Studenti pozitivně hodnotili organizaci výuky, ¾ z nich výuku hodnotilo známkou 1 nebo 2. Pozitivně studenti hodnotili obsahovou stránku výuky, přístup vyučujících, úroveň technologií pro distanční vzdělávání, komunikaci ze strany vyučujících a formu výuky. Spokojenost mezi letním semestrem akademického roku 2019/20 a zimním semestrem 2020/21 se zvýšila o cca 15 %. Zajímavé také je, že ¾ studentů cítily podporu od vyučujících.

Studenti jako největší překážku na online výuce hodnotili mnoho času u počítače – ve ¾, dále také chybějící osobní interakci v 63 % a v 59 % také celkovou náročnost situace. Nejvíce jim tedy podle dat z dotazníku vadilo to, co vadilo i většinové společnosti na práci z domova, potažmo pandemii obecně. Fakulta tedy, zdá se podle odpovědí studentů, nelehkou situaci zvládla, jakkoli samozřejmě nikoli bezchybně.

JUDr. Maxim Tomoszek, Ph.D., sdílel své zkušenosti s v České republice málo známým typem předmětu, který se v zahraničí označuje jako tzv. *policy clinic*. Jedná se o kurz, v rámci kterého studenti mapují vybrané téma (např. dopad kovidových opatření na zranitelné skupiny obyvatel) a následně navrhnou způsob, jak by bylo možné ho řešit, a to zejména s důrazem na právní stránku věci. Doba distančního vzdělávání umožnila tento předmět relativně snadno propojit s podobnými předměty v zahraničí (v daném případě konkrétně v USA a Anglii) a věnovat se paralelně stejnému tématu (vybráno bylo téma sexuálního obtěžování v univerzitním prostředí). Mezinárodní dimenze předmětu jednak umožnila vidět situaci v jedné zemi pohledem zahraniční právní úpravy a nepochybně

---

¹ Respondentů výzkumu bylo celkem 496.

zvýšila motivaci studentů, jednak přinesla nové otázky (např. Jak často se potkávat, aby-
chom studenty nepřetížili? Jak vyvážit, že čeští studenti mají daleko více předmětů a ne-
mohou tedy věnovat tomuto kurzu 20 hodin týdně jako někteří zahraniční kolegové?).

Po jednotlivých příspěvcích i mezi konferenčními bloky sdíleli účastníci sekce své zku-
šenosti se zkoušením na dálku (a podváděním studentů) i dalšími aspekty výuky online
a bylo zřejmé, že se rádi vidí a rádi poslouchají, jak se s danou situací vypořádali ostatní.
Ukazovalo se, že nahrávání přednášek se opravdu stává novou normou, jakkoli se liší čas,
po který jsou zpřístupněny (od několika týdnů po celý rok) a komu (zda jen studentům
daného předmětu, všem studentům fakulty, nebo dokonce široké veřejnosti). Dále se fakul-
ty odlišně staví k docházce v prezenční výuce: některé v očekávání dalších hygienických
opatření a karantén zrušily povinnou účast s tím, že studentům, kteří se nemohou účastnit
svého prezenčního semináře, nabízí jeden sběrný seminář na dálku – což oceňují nejen
tito studenti, ale i ti, kteří na prezenční výuku dobrovolně dorazili, a tudíž jsou i motivova-
nější se do ní aktivně zapojit. A spokojení jsou pak logicky i jejich vyučující.

Nutnost zkoušet na dálku pak zřetelně posunula normu i stran zkoušení: zatímco dříve
bylo typické, že studenti neměli k dispozici u zkoušky žádné materiály, nebo jen neko-
mentované právní předpisy, postupně se stále více otevírá možnost pro zkoušky v reži-
mu *open book exam*, tj. zkoušky, na které si lze přinést jakékoli materiály, případně do-
konce používat internet. V některých předmětech se navíc individuální zkoušky mění ve
skupinové, tj. známku dostává celý tým (ať už je náhodně utvořený, nebo si ho studenti
mohou zvolit; známka může být stejná pro všechny členy týmu, nebo si například musí
členové týmu rozdělit přidělené body mezi sebe podle toho, jak vyhodnotí příspěvní čle-
nů k výsledku, podle počtu bodů je nakonec studentovi udělena známka). Ukázalo se, že
během distanční výuky začala řada studentských právních poraden působit online, což
umožnilo získat právní radu i klientům, kteří by poradnu jinak kvůli dlouhé cestě nena-
vštívili (inspirativní v tomto ohledu byla zejména bratislavská poradna, o které referovala
JUDr. Mária Havelková, PhD.).

Velkým tématem byla i socializace studentů v online prostředí. Zatímco při prezenční
výuce k ní dochází tak nějak mimoděk, zkušenosti s distanční výukou ukazují, že je třeba
ji aktivně podporovat, jinak se spíše neodehraje. Zkušenosti vyučujících ukazují, že vztahy
mezi studenty vznikají zejména v situacích, kdy skupinu studentů dlouhodobě spojuje
určité téma či mohou v seminářích sdílet své emoce.

Zkušenosti vyučujících řady českých i slovenských právnických fakult z posledních
dvou let tak zřetelně ukazují, že nucený přechod na distanční vzdělávání v sobě má znač-
ný potenciál obohatit výuku prezenční. Ovšem jen za předpokladu, že fakulty tuto svoji
zkušenost aktivně uchopí. Jinak hrozí, v právním vzdělávání jako kdekoli jinde, návrat
ke „starému normálu“.

Zuzana Vanýšková* – Michal Urban**

* Mgr. Bc. Zuzana Vanýšková. Centrum právních dovedností, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: vanyskova@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3680-2414>.

** JUDr. Michal Urban, Ph.D. Centrum právních dovedností, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: urban@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6140-7902>.

Zpráva z konference *Argumentation 2021*

Dne 22. října 2021 se konala konference *Argumentation 2021* organizovaná na Právnické fakultě Masarykovy univerzity. Měla za záměr poskytnout platformu pro sdílení a diskutování nových metod v právní argumentaci. Letošním tématem byla konceptualizace v právu a rozdílné pohledy na ni, a to jak z pohledu tradiční právní teorie, tak i dalších perspektiv, ať už kognitivních věd, umělé inteligence nebo lingvistiky. Konference probíhala v angličtině a online. Vedoucí organizačního výboru byla *dr. Terezie Smejkalová* (Masarykova univerzita) a vedoucím programového výboru *dr. Michal Araszkiwicz* (Jagellonská univerzita).

Konferenci zahájil úvodním slovem *doc. Martin Škop*, děkan fakulty. Vyzdvihl zejména to, že konference *Argumentation* již 10 let poskytuje prostor pro diskusi o alternativních metodách interpretace v právu.

První blok, s tématem konceptualizace, vedla *dr. Smejkalová*. V prvním příspěvku se *dr. Angela Condello* (Turínská univerzita) věnovala propojení umělé inteligence a právní metodologie. Zejména problematizovala vztah mezi umělou inteligencí a extenzí a intenzí právních pojmů – například pokud se význam konceptu změní, jak může umělá inteligence tento koncept aplikovat. Obecně vnímám otázku aplikace umělé inteligence v právu jako velmi problematickou, i když v určité formě nevyhnutelnou. I na právo dopadají důsledky čtvrté průmyslové revoluce. Zejména u otázky změny obsahu právních konceptů, jejichž obsah stanovuje současná společnost implicitně. Jak na něj bude reagovat umělá inteligence, která vychází z dat nasbíraných dříve? Z tohoto pohledu se dá poukázat na policejní prediktivní algoritmy v USA, které konzervují zažitá (negativní) zvyky či až rovnou předsudky.

V druhém příspěvku načrtl *mgr. Mirosław Michał Sadowski* (McGillova univerzita) svůj výzkum v oblasti právní sociologie: interakce práva na paměť a zapomenutí národní historie ve veřejném prostoru, například v podobě názvů ulic a památníků. V diskusi vystala otázka, jak by právo na pamatování si a zapomenutí mohlo být kodifikováno, například zda skrze kulturní práva, anebo práva původních obyvatel. Z našeho českého pohledu jde o relevantní otázku: Jak se vyrovnat s naší vlastní minulostí? Mělo by existovat právo na to, aby byly odstraněny pomníky uctívající bývalý režim? Pro další právněsociologický výzkum by mohlo být též zajímavé se věnovat otázce symbolů v konfliktech, které jsou stále živé – například otázky vyvěšování vlajek v Severním Irsku. Z pohledu dalšího výzkumu by mohla být zajímavá otázka, jak na nás mohou symboly působit na individuální úrovni. Mám za to, že mohou například fungovat jako *priming* a ovlivňovat podvědomě naše (právní) rozhodování.

Ve třetím vystoupení *dr. Araszkiwicz* představil možnou interakci konceptuálních struktur v právním uvažování, zejména pak z pohledu konceptuální jurisprudence (*Georg Puchta*), inferenčních uzlů (*Giovanni Sartor*) a kognitivních věd (*Paul Thagard*).

Druhý blok se týkal konceptualizace a experimentální jurisprudence a předsedal mu *dr. Thomas Giddens* (Univerzita Dundee). *Dr. Michele Ubertone* (Boloňská univerzita) prezentoval výzkum vzešlý ze spolupráce s kognitivními vědci na Boloňské univerzitě. Centrálním zájmem bylo aplikování vtělené kognice na právní koncepty; zjištění toho, zda existuje rozdíl mezi vnímáním různých konceptů mezi právníky a neprávníky, a to zejména u intrainstitucionálních a metainstitucionálních konceptů. Příspěvek hodnotím jako velmi podnětný, poukazuje totiž na jeden z problematických aspektů práva – otázku, zda je právo pro odborníky, anebo pro „běžného“ člověka. Pokud (jak naznačuje práce *dr. Umbertona*) existují ve společnosti dvě skupiny lidí – právníci a neprávníci – které

vnímají dané koncepty odlišně, a tedy v určité míře i obsah samotného práva, dá se předpokládat, že to způsobí komplikace při aplikaci a vynucování práva.

Následujícím příspěvkem byla konceptualizace pojmu „veřejný pořádek“ v českém prostředí. *Dr. Smejkalová* popsala výzkum vztahený zejména k rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 5. 2019, č. j. 2 As 199/2018-37, kde soud využil pojmu „veřejný pořádek“ u případu transgender osoby, aby odmítl její kasační stížnost týkající se změny rodného čísla. Na závěr představila *dr. Lena Schøning* (Arktická univerzita v Norsku) interdisciplinární výzkum konceptů v Norském středisku pro mořské právo. Zároveň problematizovala některé z konceptů, které se v oblasti správy oceánů vyskytují, zejména z hlediska jejich vhodnosti k dosažení stanovených cílů.

Po přestávce konference pokračovala přednáškou. *Prof. Jaap Hage* (Maastrichtská univerzita) poskytl alternativní pohled na to, jak lze chápat právní povinnosti, závazky a práva („*duties, obligations, and rights*“); zejména (právní) pravidla definoval skrze jejich primární znak, totiž že tvoří, mění a propojují fakta.

Třetí sekci, o právu a literatuře, vedla *dr. Condello*. *Dr. Giddens* zde prvně popsal na případu *Baigent v. Random House*, [2006] EWHC 719 (Ch), význam vizuálních prvků právních rozhodnutí. I font textu stanovuje určitý právní význam, forma textu samotného je důležitá pro interpretaci jeho obsahu. Příspěvek mi připomenul české kancelářské a spisové řády, které pro soudní rozhodnutí stanovují jako povinný font Times New Roman / Arial. Je to kvůli tomu, aby byla rozhodnutí jednotná, anebo – jak naznačuje *dr. Giddens* – jde o projev určité ideologie? Fonty nejsou neutrální; z jakého důvodu byly vybrány zrovna tyto? Pokud je to proto, že vypadají autoritativně, čím je to způsobeno?

V druhém příspěvku *dr. András Molnár* (Szegedská univerzita) ilustroval na sci-fi trilogii *Luna (Ian McDonald)* možnou interakci mezi právem a literaturou, a to z hlediska inspirace pro i) posouzení toho, jak lidé uvažují o právu a ii) jak popkultura může být využita jako reflexe práva. V určitém ohledu série *Luna* představuje příklad aplikace principů spravedlnosti, které *John Rawls* popsal jako čistě procedurální. Následně *prof. Przemysław Kaczmarek* (Vratislavská univerzita) kontrastoval roli právníka a archetyp komorníka. Soustředil se zejména na to, jak vypadá profesionalita a odpovědnost právníka/advokáta; dotkl se též nevýhod takového archetypu a poskytl alternativní náhledy. Poslední vystoupení v této sekci – a zároveň i to, které podle ohlasu v diskusi patrně přitáhlo nejvíce zájmu zúčastněných – bylo od *dr. Markéty Štěpánkové* (Masarykova univerzita) o oblečení v kontextu veřejného pořádku. Ani oblečení není pouhou formalitou, ale reprezentuje určité významy, které mohou být právně relevantní. Zde se dá najít určitá paralela s příspěvkem *dr. Giddense*: Pokud je stanoveno určité oblečení za povinné, z jakého je to důvodu? Co například říká náš právní řád tím, že stanovuje soudcům, státním zástupcům a advokátům povinné taláry?

Čtvrtá část konference byla rozdělena na dvě paralelně probíhající sekce.

V první sekci, kterou koordinoval *dr. Araszkiwicz*, byly středem zájmu emoce, intuice a právní argumentace. První příspěvek prezentoval *prof. Marko Novak* (Evropská právnická fakulta), který se věnoval argumentaci emocemi (emoční argumentací) v právu. Rozdělil využití emocí do dvou základních případů, i) dialektické, tedy využívání emocí jako podkladu pro argumentaci, a ii) rétorické, tedy způsob projevu určitého argumentu. Příspěvek jako takový nás motivoval k přehodnocení přístupu chladné racionality, který se v právu často objevuje. Jakou roli má mít emoční argumentace (argumentace emocemi) v právní argumentaci? Lze relevantně pracovat v právu s emocemi, například jaký vliv by mohla mít citová vazba ve vlastnickém právu? Jako druhá vystoupila *mgr. Linda Tvrđíková* (Masarykova univerzita) s prezentací o amerických právních realistech, zejména jejich chápání pojmu intuice a právního intuicionismu („*hunch theory*“, *Joseph Hutchenon*).

To následně provázala se zjištěními kognitivních věd a nastínila možné směry výzkumu. Tento příspěvek považuji za jeden z nejzajímavějších, neboť propojil otázku intuice, která je v právu již tradičním tématem, s moderními zjištěními kognitivní psychologie. To mi potvrdila i následující diskuse, kde byla vyzdvižena nutnost další spolupráce právní vědy s psychologíí.

Druhou sekci vedla *dr. Štěpáníková* a týkala se práva a jazyka. Vystoupil v ní *dr. Lukáš Hlouch* (Masarykova univerzita), který kontrastoval teorii mezer a neurčitost právních pojmů. Poté prezentoval *mgr. Ondřej Glogar* (Masarykova univerzita), který se zaměřil na metaforu „právo jako jazyk“ a pojednal o výzkumu v oblasti právní komunikace. Na závěr konference prezentovala svůj příspěvek *mgr. Weronika Dzięgielewska* (Univerzita v Poznani), která se věnovala Třetímu pohledu („*Third Scope*“) na zdůvodňování v právu. Po tomto posledním vystoupení *dr. Štěpáníková*, *dr. Smejkalová* a *dr. Araskiewicz* konferenci uzavřeli.

Po každém příspěvku vždy následovala podnětná diskuse mezi účastníky a účastnicemi; v ní se projevovala tendence propojovat jednotlivá témata i přesto, jak odlišný výzkum byl představen. Účelem konference bylo vytvořit prostor pro diskusi o tématu konceptualizace v právu, umožnit předvést různé perspektivy k tomuto tématu. Pro mě nejdůležitějším prvkem byla možnost představit neortodoxní a interdisciplinární právní výzkum. I přesto, že jednotlivé příspěvky byly velmi různorodé, dařilo se mi v nich vidět určitou spojující linku, aspekty, které příspěvky propojovaly. Konferenci hodnotím jako vysoce zdařilou a podnětnou. Nezbyvá mi nic jiného než poděkovat organizačnímu týmu za jeho práci, vystupujícím za jejich příspěvky a také všem, kteří se konference zúčastnili, za příjemnou atmosféru.

Michal Vosinek*

X. zasedání kolegia pro občanské právo

Dne 15. listopadu 2021 se uskutečnilo zasedání kolegia pro občanské právo ustaveného při Ústavu státu a práva AV ČR, které vzniklo v roce 2014 a slouží občasnému setkávání civilistů z českých akademických pracovišť k diskusím o aktuálních otázkách soukromého práva. Tentokrát byl předmětem jednání nájem, především nájem prostor sloužících k bydlení. K předmětu jednání vznikla před časem *Bezouškova* důkladnější analýza, kterou tajemník kolegia *Bc. Václav Steinbach* všem členům v předstihu zrozeslal.

Protože desáté setkání zakládá důvod k poněkud slavnostnější náladě, uskutečnilo se zasedání v budově předsednictva Akademie věd v konferenčním sále dosti honosnějším než je zasedací místnost pořadajícího ústavu. Leč epidemický stav i epidemiologická opatření s ním spojená způsobily, že se z přihlášených účastníků nakonec dostavilo kolem poloviny. Jako hosté se zúčastnili zástupci Ministerstva pro místní rozvoj a Ministerstva spravedlnosti. Výhodou komornějšího průběhu zasedání bylo, že mezi přítomnými zájemci o projednávanou problematiku byly v rámci nařízených anticovidových restrikcí zajištěny nadstandardní rozestupy.

* Mgr. Michal Vosinek, Masarykova univerzita a Queen's University of Belfast. E-mail: vosinek@mail.muni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8502-1577>.

Zasedání zahájil *profesor Karel Eliáš* z Ústavu státu a práva AV ČR, který se ujal modérace první části jednání.

Úvodní referáty přednesli kolegové z Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci *JUDr. Petr Bezouška, Ph.D., a doc. JUDr. Milan Hulmák, Ph.D.*

Bezouška zahájil své vystoupení konstatováním, že již před dvěma lety vznikla analýza obecné právní úpravy nájmu i právních úprav nájmu bytu a prostorů k podnikání. Její účel spočíval ve vytipování problematických otázek regulace, návržení řešení a jeho předložení k diskusi s tím, že výsledkem nutně nemusí být pobídka k novelizaci. Konkrétně se zaměřil na několik dílčích okruhů, přičemž před závorku vytkl fakt stávající vyšší míry kogentní regulace sledující ochranu nájemce. Referent se blíže věnoval problematice spojené s nájmem bytů, zvláště řetězení krátkodobých nájemních smluv, smluvních pokut ukládaným nájemcům, změn na věci prováděných pronajmatelem, zvyšování nájemného při stavebních úpravách a otázkám spojeným s výpovědí nájmu pro nájemcovu trestnou činnost a s mimořádnou výpovědí nájmu. Mimo jiné vznesl *Bezouška* otázky související s úpravami bytu nebo domu. Poukázal na skutečnost, že podle § 2259 o. z. může pronajímatel takové změny bytu nebo domu provést bez souhlasu nájemce jen jde-li o úpravy nebo přestavby, které nesníží kvalitu bydlení a lze je provést bez většího nepohodlí pro nájemce, nebo jde-li o změny prováděné na příkaz orgánu veřejné moci, anebo hrozí-li přímo zvláště závažná újma. V té souvislosti si přednášející klade otázku, zdali není důvod založit pravomoc soudu k nahrazení souhlasu nájemce pro některé jiné případy změn pronajaté věci, pokud nájemce souhlas nedá. S tím do jisté míry koreluje i otázka zvýšení nájemného při stavebních úpravách, jejichž výsledkem je zlepšení jakosti bydlení. Ustanovení § 2250 o. z. umožňuje zvýšení nájemného až o 10 % z účelně vynaložených nákladů ročně pod podmínkou, že s tím souhlasili alespoň nájemci dvou třetin bytů v domě, jinak o 3,5 % ročně. *Bezouška* má za to, že by měla být založena pravomoc soudu zvýšit nájemné výrazněji i proti vůli nájemců.

Také *Milan Hulmák* se vyjádřil, že přístup k budoucím novelizačním zásahům by měl být zdrženlivý a rozvážný. Poukázal např. na základní ustanovení o předmětu nájmu (§ 2207 o. z.), které je v zásadě zbytečné, byť reagovalo na předchozí judikaturu a diskuse, zda lze např. pronajmout obchodní podíl, a zčásti i nesprávné (předmětem nájmu může být i užitelná věc, pokud účelem obchodu není spotřebování nebo jiné využití věci). Přesto jde o ustanovení, které v praxi nevyvolává potíže. Smyslem revize právní úpravy by měla být její nezbytnost a vhodnost. Co se jeví jako vhodné, samo o sobě k novelizaci nestačí. Rovněž by se k novele nemělo přistupovat v reakci na každé „divné“ rozhodnutí soudu. Referent poukázal na otázku tak zvaných výkladových obtíží, např. v souvislosti s § 2213, § 2221 odst. 2, § 2224, § 2229 nebo § 2254 o. z. s tím, že diskutované problémy lze interpretačně vyřešit. Obtíž je spíše v tom, že absentuje teoretické zpracování problematiky v literatuře. Jsou ovšem v zákonné úpravě i případy, které ohrožují její funkčnost. Příkladem je konstrukce zadržovacího práva v § 2234, které motivuje ke hře na rychlost a vychází se vstříc tomu, kdo má agresivnější ochranu. Jiné obtíže vyvolávají např. právní pravidla vztážená k vadám předmětu nájmu. K diskusi je také, nakolik lze ustanovení § 2221 o. z. vztáhnout i na případy požívacího práva nebo zániku nepřímého zastoupení.

V nejednom ohledu se přednášející shodli. Jak *Petr Bezouška*, tak *Milan Hulmák* souzněli v kritickém náhledu na judikaturu odmítající konverzi mimořádné výpovědi nájmu, ač to nedává smysl. První z referentů vznesl k tématu mimořádné výpovědi v souvislosti s rozhodnutím sp. zn. 26 Cdo 4249/2016 (R 75/2018) úvahu, zda máme čekat na zmoudření Nejvyššího soudu, anebo změnit text § 2291 o. z.

Oba referenti se také vyjadřovali k otázce tzv. řetězení nájmu bytu ujednaných často i na krátkou dobu. Shodně poukázali na fakt, že je-li účelem nájmu bytu uspokojení potřeby nájemcovy bydlení (popřípadě bydlení celé nájemcovy rodiny), je krátkodobý pronájem bytu, typicky automaticky prodlužovaný, aniž se mění obsah smlouvy, v rozporu s tímto účelem. *Bezouška* tvrdil, že elegantní řešení by bylo, pokud by judikatura dospěla k závěru, že v těchto případech, kdy zřízení nájmu nesleduje krátkodobý účel, jde fakticky o nájem na dobu neurčitou, k čemuž lze mj. využít § 577 o. z. Bylo by ovšem možné také doplnit např. § 2235 o. z. o kogentní pravidlo inspirované § 575 BGB, byť je otázka, zdali by takové řešení neztížilo přístup určitých osob k bydlení. *Milan Hulmák* se naproti tomu k prohlašování řetězeného nájmu za nájem na dobu neurčitou vyjádřil nesouhlasně.

V navazující diskusi, kterou moderovala *JUDr. Renata Šínová, Ph.D.*, byla nejaktivnější debatérkou *JUDr. Pavla Schödelbauerová* z Ministerstva pro místní rozvoj, která poukazovala na nejčastější problémy bytové praxe. Poukazovala také na problém absence stability bydlení vznikající při řetězení krátkodobých nájmu (např. po týdnu) a na kritiku takového řetězení ze strany Rady Evropy. Ostatní diskutující, především ovšem oba referenti, se pokusili předestřenou problematiku pojmut a ukázat řešení. *Karel Eliáš* podotkl, že sdílí názor, že se k novelizaci nemá přistupovat ukvapeně a má-li se právní úprava měnit, pak jistě ne kvůli možným nedostatkům, které v praxi nevyvolávají potíže, anebo kvůli výkladovým otázkám, jež mají společně vyřešit doktrína a judikatura. Pokud jde o přístup k pojetí případné novely, hodí se zvážit, zda přistoupit jen k opravám nebo i ke koncepčním změnám. V té souvislosti zmínil, že dnes je chráněn nájemce prostor určených k uspokojení bytových potřeb, ale nejsou chráněni lidé, kteří bydlí např. ve vlastních maringotkách nebo karavanech. Ty musí být umístěny na nějakém (často cizím) pozemku. Stojí za zvážení, zda by nájemce parkovacího místa nezbytného k uspokojení potřeby bydlení těchto lidí neměl být srovnatelně chráněn. Jiná otázka je, že zvýšená ochrana nájemce může být namísto, je-li pronajímatelem vlastník domu s větším počtem bytů určených k pronajímání. Klade se ale otázka, zda nachází dostatečnou justifikaci stejně masivní ochrana v případě, že pronajímatel dočasně pronajímá jeden byt ve svém rodinném domě, anebo byt, který si vlastník pořídil v malém městě s perspektivou, že v něm bude sám bydlet, například až zestárne. *Eliáš* také poznamenal, že kogentní ochrana nájemce a některé praktické těžkosti s tím spojené (typicky při skončení nájmu) přirozeně vyvolávají reakce pronajímatelů, přičemž tlak na uzavírání krátkodobých nájemních smluv ze strany pronajímatelů je jedním z výsledků. Na poznámku z pléna, že dnes se v podstatě neuzavírají smlouvy o nájmu bytu na dobu neurčitou, poznamenal *JUDr. Lukáš Hadamčík, Ph.D.*, z Právnické fakulty Masarykovy univerzity, který v diskusi informoval především o španělské právní úpravě, že myšlenka smluv o nájmu na dobu neurčitou jde proti podstatě nájmu, jehož smyslem je dočasné, nikoli trvalé užívání. V reakcích na tento příspěvek zaznělo, že nájem na neurčitou dobu garantuje nájemci menší jistotu než nájem na dobu určitou, protože nájem na dobu neurčitou lze vypovědět i z důvodů stanovených v § 2288 odst. 2 o. z.

Na závěr zasedání zazněla myšlenka, že by bylo vhodné se po čase sejít a zaměřit se na detailnější debatu vztaženou k některým konkrétním otázkám a probrat je podrobněji.

Karel Eliáš* – Václav Steinbach**

* Prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš, Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. E-mail: karel.elias@ilaw.cas.cz. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.

** Bc. Václav Steinbach, tajemník kolegia pro občanské právo.

Profesor Karel Malý oceněn papežským řádem

V odpoledních hodinách 5. ledna letošního roku byl Trůnní sál Arcibiskupského paláce v Praze svědkem mimořádné události. Pražský arcibiskup *Domínik kardinál Duka* předal emeritnímu rektorovi Univerzity Karlovy *prof. JUDr. Karlu Malému, DrSc., dr.h.c.*, vysoké papežské vyznamenání Řád sv. Řehoře Velikého, které mu udělil *Papež František*. Ve svém vystoupení při předávání insignie řádu ocenil *kardinál Duka* vedle vědecké a pedagogické činnosti *profesora Malého* rovněž i skutečnost, že jako předseda Rady vysokých škol po „sametové revoluci“ a jako prorektor a posléze rektor Univerzity Karlovy významně přispěl svým působením k obnově studia teologie na českých vysokých školách a na nejstarší české univerzitě. Aktivně podpořil vznik a práci tzv. husovské komise a svým zásadovým a korektním přístupem významně napomohl urovnání situace na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy koncem 90. let minulého století.¹

Slavnostního předání se vedle oceněného zúčastnili syn *prof. RNDr. Petr Malý, DrSc.*, a vnuk *RNDr. Pavel Malý, Ph.D.* Za Univerzitu Karlovu byli přítomni rektor *prof. MUDr. Tomáš Zima, DrSc.*, a prorektori *prof. JUDr. Aleš Gerloch, CSc.*, a *prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D., DSc.* Za Jednotu českých právníků se zúčastnil *JUDr. Martin Foukal*, místopředseda jednoty a předseda jejího Pražského sdružení. Žáky pana profesora zastupoval *JUDr. Jan Kotous*.

Profesor Malý se narodil 26. října 1930 v Mnichově Hradišti. Po skončení studia na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v roce 1954 začal zde působit zprvu jako odborný asistent a posléze jako docent pro obor českých právních dějin. Jeho specializací byla historie českého trestního práva. O této problematice vydal řadu odborných prací, které byly českou právníckou veřejností vždy se zájmem přijaty. Po „sametové revoluci“ byl v roce 1990 jmenován profesorem právních dějin na Univerzitě Karlově. Současně v letech 1990–1993 předsedal Radě vysokých škol a byl předsedou České komise pro vědecké hodnosti. V letech 1990–1994 byl prorektorem Univerzity Karlovy a od 1. února 1994 se stal jejím 505. rektorem. Do této vysoké akademické hodnosti byl zvolen celkem dvakrát. Jeho druhé funkční období skončilo roku 1999.

Po skončení funkčního období rektora UK nadále pracoval jako vedoucí Centra právně-historických studií AV ČR a vedl Ústav právních dějin PF UK.

Za svoji činnost v „husovské komisi“ obdržel od *papeže Jana Pavla II.* záslužný kříž *Pro Ecclesia et Pontifice*. V roce 1997 byl vyznamenán Velkým čestným odznakem za zásluhy o Rakouskou republiku a v roce 2010 byl uveden do právnícké Síň slávy. K 90. narozeninám ocenila Jednota českých právníků, o jejíž obnovu se zasloužil, *profesora Karla Malého* udělením Zlaté Randovy medaile.

Řád sv. Řehoře Velikého – *Ordine di San Gregorio Magno* – je všeobecný záslužný řád, založený v roce 1831 *papežem Řehořem XVI.* na památku *papeže sv. Řehoře I. Velikého*. Řád je udělován osobám, které se zasloužily o dobro společnosti, církve a Svatého stolce. Od roku 1994 mohou řád obdržet také ženy. Rytíři řádu mají různá privilegia, z nichž je zajímavé historické právo „vjet v sedle“ do chrámu sv. Petra. Rytířům je mj. vyhrazeno čestné místo při papežských ceremoniích. Při vstupu do Vatikánu je švýcarská garda povinna rytířům vzdávat čest.

¹ Děkováná řeč *prof. Karla Malého* je dostupná z: <<https://www.prf.cuni.cz/sites/default/files/uploads/files/projevprofmalého.pdf>>.

Odznakem řádu je osmihrotý, červeně smaltovaný šípový kříž. Hroty jsou zakončeny kuličkami. V modrém okrouhlém středu je zlaté poprsí svatého papeže, které je lemováno nápisem *S. Gregorius Magnus*. Na zadní straně je vyznačeno řádové heslo *Pro Deo et Principe* (Pro Boha a Vladaře) a v opisu *Gregorius XVI. P. M. Anno I.* (Řehoř XVI. papež v 1. roce pontifikátu). Řád je udělován ve dvou skupinách, civilní a vojenské. U civilní skupiny je kříž převýšen zeleným věncem, u vojenské zlatou zbrojí. Stuha je červená se zlatými okraji. Řádoví rytíři civilní skupiny mohou nosit řádovou uniformu s kordem.

Panu profesorovi ze srdce blahopřejeme!

Jan Kotous*

---

* JUDr. Jan Kotous, externí přednášející na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, člen katedry pracovního práva a sociálního zabezpečení PF UK. E-mail: j.kotous@email.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2589-8921>.

Nemesis of New Technologies in Nuclear Law

Jakub Handrlica (<https://orcid.org/0000-0003-2274-0221>)

Abstract: Reprocessing technologies, disposal facilities, small nuclear reactors – these three new technologies are currently being intensively discussed and it is likely that they will be deployed in the Czech Republic. However, the precondition to any such deployment is not only the fulfilment of technological requirements, but also the establishment of an adequate legal framework. This paper deals with the preparedness of the existing legal framework to the deployment of these new technologies. In broader terms, this paper aims to contribute to the theoretical discussion on the mutual relations between law and the emerging new technologies.

Keywords: nuclear law, law of new technologies, small nuclear reactors, re-processing technologies, geological disposal of spent nuclear fuel

Virtual Property: Legal Issues Related to the Transition to a Digital Environment and Critical Assessment of the Current Approach

Jana Soukupová (<https://orcid.org/0000-0003-1181-6323>)

Abstract: The subject of this article is virtual property with a focus on virtual objects in computer games, simulations, and virtual and augmented reality. Virtual property is a term that has been appearing in the legal literature for approximately twenty years, and the literature is still relatively ambiguous and its meaning uncertain. However, since the first occurrence of this concept, society has not only not changed, but has even more transferred to the digital environment. From the ownership of tangible media, we moved to accessing various databases full of music, films, or books. Virtual objects are of similar importance, whether in computer games or in augmented and virtual reality. The question therefore arises as to whether (especially civil) law should not evolve and start to reflect this phenomenon. The article analyzes the existing literature on virtual property and then reflects on it. The aim of the article is to identify the crucial issues and reflect the current approach and open a wider debate on the legal regulation of virtual objects. The author considers the absence of an analysis of the technical aspects of virtual objects and excessive adherence to the topic of property rights instead of a general debate over the legal nature of virtual objects as such to be the main problem.

Keywords: virtual property, virtual objects, virtual reality, augmented reality

Remote Hearing: Natural Evolution or the Dead End?

Jaroslav Kudrna (<https://orcid.org/0000-0003-1687-0150>) –

Martin Nováček (<https://orcid.org/0000-0002-8629-1392>)

Abstract: The Covid-19 global pandemic and the associated restrictions on the freedom of movement and association led to a de facto suspension of international arbitration hearings. In response to these restrictions, a practice of remote hearings began to emerge as the only viable option. However, in addition to technical issues, change to remote hearings raises a number of legal theoretical questions. In particular, whether a remote hearing sufficiently allows the parties to present arguments and evidence in support of their position; i. e., whether all the requirements of the due process can be met via remote hearings. In this respect, the practice of arbitral hearings has outpaced the legal theory. Now is the time to compare the two approaches and assess whether virtual hearings are indeed an appropriate and legal way of conducting arbitration hearings. And if so, does this mark the end of traditional in-person oral hearings?

Keywords: remote hearing, pandemic, modern technologies, international arbitration, due process

Freedom of Expression of Legal Entities on the Internet from the Point of View of the European Court of Human Rights

Alla Tymofeyeva (<https://orcid.org/0000-0002-3037-5888>)

Abstract: Rapid development of new technologies, including the Internet, demonstrates the need for legal regulation of the content that appears on the websites of Internet platforms. However, the regulation of such content must not interfere with the very essence of the right to freedom of expression. The restrictions set forth by the governments should pursue a legitimate aim and be necessary in a democratic society. The aim of this paper is to describe the basic rules for the protection of the right to freedom of expression of legal entities under Article 10 of the European Convention on Human Rights (ECHR) in relation to Internet speeches and reflect on the legal regulation of debates concerning Covid-19. Given this objective, the research is divided into three parts. The first part defines the general principles of the ECHR concerning the right to freedom of expression, and specifically emphasizes the rules for the protection of speech on the Internet. The second part of the manuscript offers an analysis of the case-law of the European Court of Human Rights (ECtHR) concerning legal persons' complaints under Article 10 of the ECHR in connection with the activities on the Internet. The last third part of the manuscript is devoted to the reflection on the restriction of the expressions concerning Covid-19, namely, their compliance with Article 10 of the ECHR.

Keywords: European Court of Human Rights (ECtHR), European Convention on Human Rights (ECHR), new technologies, freedom of expression, legal persons

Project on “Digital Assets and Private Law”. International Organisation UNIDROIT has been inspired by the Czech Republic’s Proposal

Monika Pauknerová (<https://orcid.org/0000-0002-1465-6751>)

Abstract: This information deals with the project on Digital assets and private law which is currently being prepared in the framework of UNIDROIT in cooperation with UNCITRAL, the Czech Republic was one of important initiators of this project. The UNIDROIT Exploratory Working Group is composed of experts selected for their expertise in the field of property law, secured transactions, and digital technology and the law, representing the world's different systems, common law and civil law. The author describes the history of the project and the relevant sources, the scope of the project and definitions of digital assets and control, pointing out on problems of translation into Czech. She introduces the outline of the project, conceived as a set of principles with commentary and illustrations. The project should be finalised in 2022–2023 and adopted in 2023.

Keywords: digital assets, digital assets and private law, UNIDROIT, Czech Republic

Knihy

ÚSTAV	STÁTU
A	PRÁVA

Akademie věd ČR

Ústavu státu a práva AV ČR

Z TIŠTĚNÉ ŘADY

Štefko, Martin. Lékařské posudky v pracovním právu. Rok vydání: 2020, 216 s.

Halász, Ivan. Republika so Svätou korunou? Svätá koruna, idea republiky a historická ústava v maďarskom právnom poriadku. Rok vydání: 2020, 132 s.

Dostál, Martin. Dějiny Nejvyššího soudu Spojených států. Legendární soudci, významné případy a právní doktríny. Rok vydání: 2020, 731 s.

Matejka, Ján – Krausová, Alžběta – Güttler, Vojen. Biometric Data and Its Specific Legal Protection. Rok vydání: 2020, 192 s.

Kober, Jan – Lojek, Antonín a kol. Tereziánské právní reformy. Rok vydání: 2019, 259 s.

Halász, Ivan. Minulost' a symbolika v ústavách štátov strednej Európy. Rok vydání: 2019, 151 s.

Müllerová, Hana. Právo na příznivé životní prostředí: Teoretické základy, interpretace, zahraniční zkušenosti a jejich využití pro ČR. Rok vydání: 2018. Triptych knih o právu na příznivé životní prostředí v papírovém boxu

Doležal, Adam – Doležal, Tomáš. Kausalita v civilním právu se zaměřením na medicínsko-právní spory. Rok vydání: 2016, 262 s.

Sobek, Tomáš. Právní rozum a morální cit: hodnotové základy právního myšlení. Rok vydání: 2016, 339 s.

Lojek, Antonín – Kober, Jan a kol. Karel IV.: paměť – právo – reprezentace. Rok vydání: 2016, 200 s.

Becker, Ulrich – Štefko, Martin a kol. Právo na práci občanů třetích států z pohledu ČR a SRN. Aktuální otázky. Rok vydání: 2015, 203 s.

Tituly vydané v tištěné řadě lze zakoupit buď přímo v Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i. (Národní 18, 116 00 Praha 1, e-mail: ilaw@ilaw.cas.cz, tel.: 221 990 711), nebo v distribuci Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. www.alescenek.cz

Z ELEKTRONICKÉ ŘADY E-KNIHY

Kober, Jan (ed.). Osnova československého občanského zákoníku. Rok vydání: 2021, 473 s.

Šejvl, Michal – Agha, Petr – Sobek, Tomáš – Kokešová, Jana – Černý, David. Vítězové a poražení: Právní a etické problémy současné koronakrizy. Rok vydání: 2020, 90 s.

Fialová, Eva – Matejka, Ján – Güttler, Vojen. Profilování a automatizované rozhodování (nejen) ve světle lidských práv a základních svobod. Rok vydání: 2020, 78 s.

Vrbová, Zuzana a kol. Stačí právo držet krok? Dynamika společnosti a vědy na začátku 21. století. Rok vydání: 2019, 171 s.

Simon, Rita – Müllerová, Hana. Efficient Collective Redress Mechanisms in Visegrad 4 Countries: An Achievable Target? Rok vydání: 2019, 280 s.

Müllerová, Hana a kol. Zodpovědné plánování: Území a sesuvy. Rok vydání: 2018, 64 s.

Müllerová, Hana. Právo na příznivé životní prostředí. Zkušenosti vybraných evropských zemí a návrhy pro budoucí uplatňování v ČR. Rok vydání: 2018, 236 s.

Šejvl, Michal. Lidská práva jako subjektivní práva. Teoretické a historické aspekty. Rok vydání: 2017, 166 s.

Müllerová, Hana a kol. Právo na příznivé životní prostředí: Nové interpretační přístupy. Rok vydání: 2016, 288 s.

Doležal, Adam – Doležal, Tomáš. Kausalita v civilním právu se zaměřením na medicínsko-právní spory. Rok vydání: 2016, 262 s.

Müllerová, Hana. Právo na životní prostředí: Teoretické aspekty. Rok vydání: 2016, 125 s.

E-knihy jsou ke stažení zdarma na webových stránkách Ústavu státu a práva AV ČR v záložce Časopisy a knihy <http://www.ilaw.cas.cz>

Lékařské posudky v pracovním právu

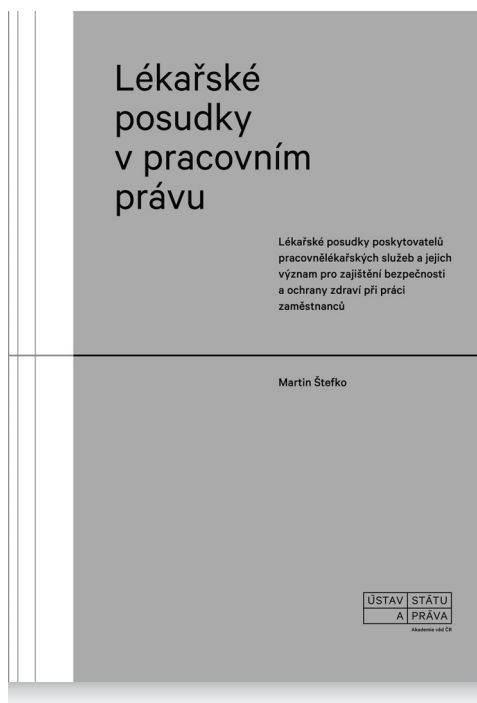
Martin Štefko

Ústav státu a práva AV ČR
Praha 2020, 216 stran

ÚSTAV	STÁTU
A	PRÁVA

Akademie věd ČR

Komplexní publikace Lékařské posudky v pracovním právu se detailně věnuje specifické oblasti pracovně-lékařského práva, kterou je posuzování zdravotní způsobilosti zaměstnance k výkonu práce. Úvodní část popisuje historický vývoj legislativních úprav v této oblasti a aktuálně platné národní a mezinárodní předpisy. Jádrem knihy je pak analýza konkrétních institutů regulujících posuzování zdravotní způsobilosti, včetně klíčového výstupu z této posuzovací činnosti poskytovatele pracovně-lékařských služeb, tj. samotného lékařského posudku.

Republika so Svätou korunou?

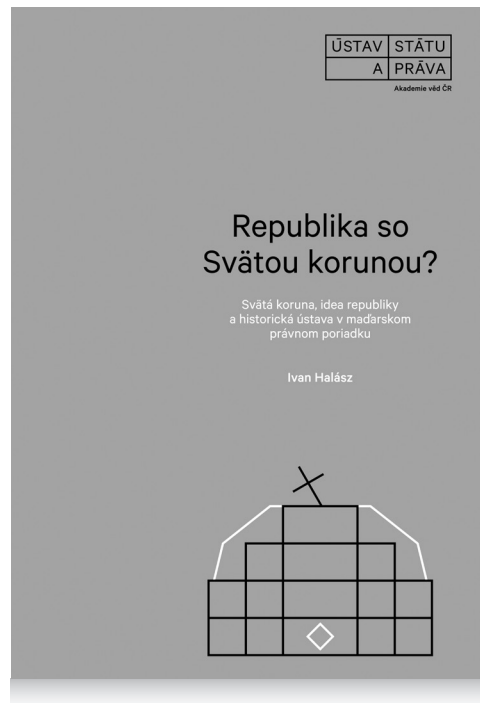
Svätá koruna, idea republiky a historická ústava v maďarskom právnom poriadku

Ivan Halász

Ústav státna práva AV ČR
Praha 2020, 132 stran

Cieľom monografie je objasniť českej a slovenskej odbornej i laickej verejnosti niektoré dôležité pojmy maďarského (predtým uhorského) ústavnoprávneho vývoja, ktoré po druhej svätovej vojne síce ustúpili do úzadia, ale po roku 2010 došlo k ich revitalizácii. Ide predovšetkým o svätoštefanskú Svätú korunu a pojem historickej ústavy. Okrem toho tu bude reč aj o komplikovanom vývoji štátnej formy Maďarska v hektickom 20. storočí a s ním súvisiacimi časťami zmenami oficiálneho názvu maďarského štátu. Tieto pojmy je potrebné priblížiť nielen v ich aktuálnom kontexte, ale aj v historickej perspektíve, lebo inak ľahko môže dôjsť k nedorozumeniu a nepochopeniu maďarského vývoja. Na druhej strane si treba uvedomiť, že maďarské spoločenské a politické myslenie dodnes silne ovplyvňuje intenzívne historické povedomie a zahľadenosť do minulosti. Pre lepšie pochopenie tohto faktu sa jednoducho stačí prejsť po uliciach Budapešti alebo prezrieť si ponuku mnohých kníhkupectiev.

Osobitnú pozornosť venuje monografia vývoju republiky a republikánskeho myslenia, ako aj historizujúcej terminológii v súčasnom verejnom práve. Táto tendencia sa v posledných rokoch totiž taktiež výrazne posilnila.